CLAUDIA ELENA DINU

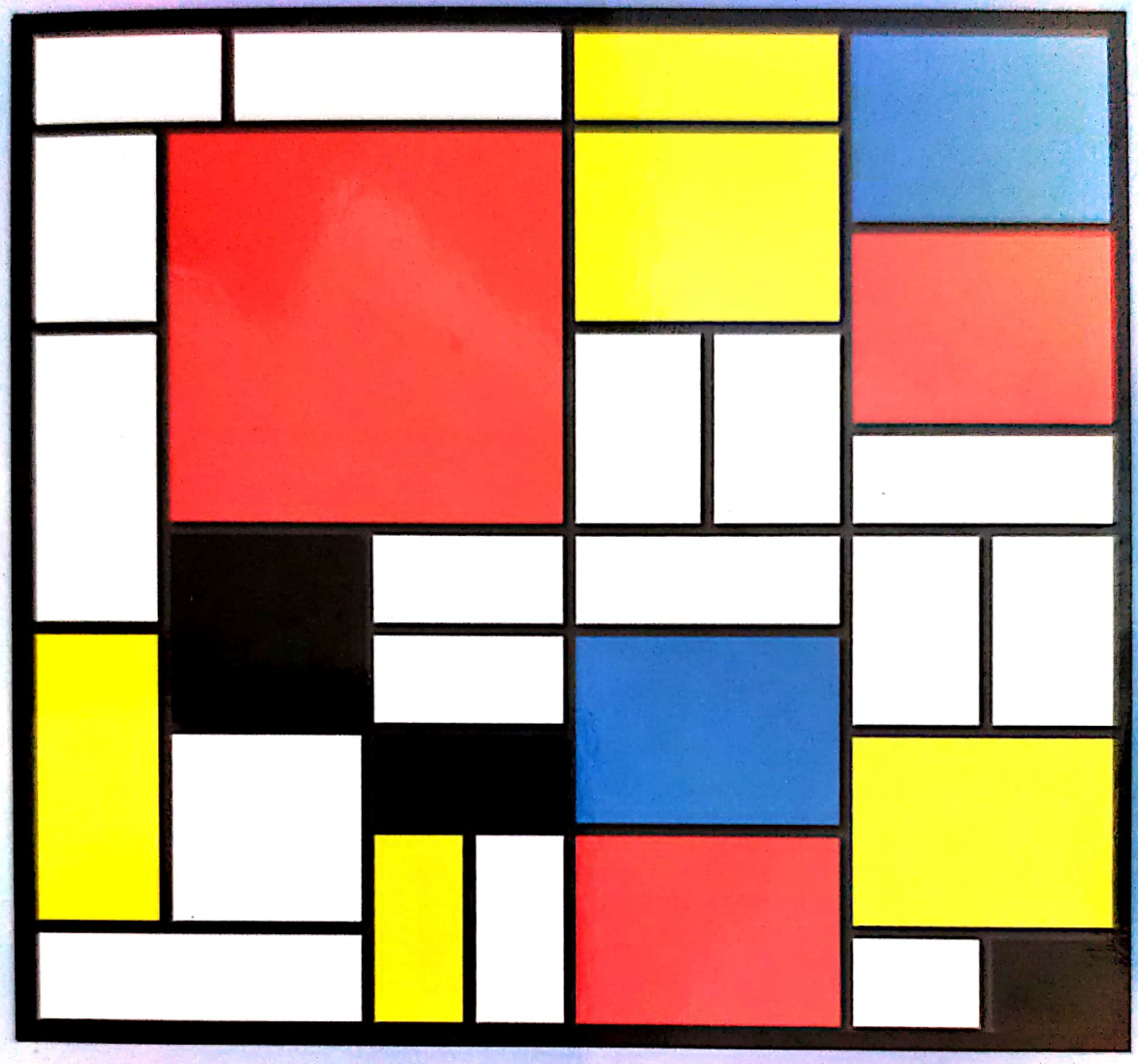

FAȚETE ALE PLURILINGVISMULUI

Scanned with OKEN Scanner

Claudia Elena Dinu

Fațete ale plurilingvismului

Scanned with OKEN Scanner

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CLAUDIA ELENA DINU
Fațete ale plurilingvismului / Claudia Elena Dinu. - Iaşi: Vasiliana '98, 2014
Bibliogr.
ISBN 978-973-116-362-8

821.111.09

Scanned with OKEN Scanner

1. Introducere - descrierea cadrului general şi a limitelor problematicii plurilingvismului

Problematica managementului diversităţii este complexă în lumea actuală. Michel Candelier face distincţia între o „abordare plurală" ce „pune în lucrare activităţi care implică în acelaşi timp mai multe varietăţi lingvistice şi culturale" şi „o abordare singulară, în care singurul obiect al atenţiei este o limbă sau o cultură precisă, luată izolat"(Chandelier apud Tavares, 2007:5). Atunci când o focalizăm pe dimensiunea lingvistică, abordarea plurală se poate extinde pe mai multe planuri, atât la nivelul strategiilor instituţionale, cât şi la nivelul practicilor de pe teren. În acelaşi timp, evantaiul sectorial care are tangenţă cu problematica diversităţii în lumea contemporană este tot mai larg: domeniul educaţiei, aşezarea multilingvă şi plurilingvă a societăţii bazată pe cunoaştere, angrenajul schimburilor din economia globalizată, sfera socială aflată sub numeroasele implicaţii ale migraţiei.

În cartea de faţă ne propunem să analizăm diferitele faţete ale acestor problematici în spaţiul european, în special în contextul Uniunii Europene, zonă care, în ultima jumătate de secol a cunoscut o dinamică aparte relativ la evoluţia chestiunilor puse aici în discuţie. Procesele derulate astfel implică două dimensiuni: una programatică, concepută pentru a fi implementată de sus în jos, şi o alta practică, legată de baza piramidei sociale. Practicile de pe teren devin mesaje, uneori presiuni, spre nivelul decidenţilor.

Interacţiunea plurală – desfăşurată pe coordonate lingvistice şi culturale este o realitate a zilelor noastre, o realitate socială. În majoritatea ţărilor Uniunii Europene domeniul

Scanned with OKEN Scanner

educației a înglobat-o şi îi potențează caracteristicile în vederea instrumentalizării ca vector de globalizare la nivel social, economic etc. Învățarea limbilor devine astfel instrument educativ, pus astăzi la îndemâna tuturor, indiferent de vârstă, indiferent de contextul de viață sau de contextul învățării. Lingvistica interacțională afirmă că ceea ce numim context nu este un dat stabil, există activități care se desfăşoară în interiorul lui, dar „care se contextualizează în permanență în măsura în care fiecare activitate serveşte drept context celei care urmează" construindu-se astfel „dinamica contextuală a interacțiunii"(Colletta, 2004:54). De fapt, contextele se află în relație directă cu obiectivele activităților de învățare, iar în funcție de obiective se generează şi se succed noi activități. Astfel interacțiunea plurilingvă se poate derula în situații profesionale, în contexte educative de învățare sau în spațiul schimburilor şi conversațiilor sociale. De fiecare dată obiectivele sunt diverse, acestea se concretizează în activități specifice care la rândul lor devin cadru pentru desfăşurări succesive. Contextele sociolingvistice nu sunt stabile, sunt complexe iar plurilingvismul le potențează trăsăturile. Acesta se bazează pe o anumită *competență identitară*, pe o disponibilitate a indivizilor de a-şi manifesta fațetele identității (sociale, profesionale etc.) cele mai adecvate, cele mai pertinente raportat la interacțiunea la care participă. Aşa se explică de ce diversitatea este resimțită ca o sursă de *securitate lingvistică* aleasă şi revendicată de societate (Benhouhou 2010:210).

Scanned with OKEN Scanner

2. Elemente teoretice de lingvistică şi lingvistică aplicată relevante pentru problematica plurilingvismului

Interesul pentru analiza limbii este foarte vechi. Această carte, datorită tematicii în care se înscrie, nu îşi propune să insiste prea mult asupra aspectelor de istorie a limbii/limbilor. Totuşi, pentru a ajunge la o înțelegere logică a configurării problematicilor legate de plurilingvism, trebuie să menționăm câteva repere diacronice, mai ales din secolul anterior când apar teoriile moderne din lingvistică. Atenția acordată plurilingvismului îşi extrage seva din două izvoare principale – pe de o parte traseul care cuprinde evoluția conceptualizării limbii şi limbajului de la viziunea structuralistă la cea comunicativă, pe de altă parte parcursul din lingvistica aplicată de la teoriile axate unilingv, la abordările comparative şi la cele vizând contactul dintre limbi care denotă o luare în considerare a aspectelor plurilingve. O provocare majoră pentru lingvişti a fost şi delimitarea, apoi descrierea şi explicarea raporturilor dintre limbă şi societate. Această direcție îşi are obârşia în scrierile lui A. Meillet care considera că limba este înainte de toate un fapt social spre deosebire de Ferdinand de Saussure care s-a străduit să prezinte limba ca pe un model abstract, sistemic. În acest sens putem rezuma abordările specialiştilor la două demersuri simetrice – investigarea societății cu ajutorul limbii sau investigarea limbii cu ajutorul societății (Calvet 2005:3,87). În domeniul lingvisticii moderne un moment important este distanțarea marcată de Bahtin față de modelul structural, atunci când s-a oprit mai îndelung asupra imanenței şi sistemului limbii, prin deschiderea manifestată spre aplicat şi aplicativ:

Scanned with OKEN Scanner

„Adevărata substanță a limbii nu este constituită dintr-un sistem abstract de forme lingvistice, nici de enunțarea izolată [...] ci de fenomenul social al interacțiunii verbale realizate prin enunțare. Enunțarea verbală constituie astfel realitatea fundamentală a limbii" (Bakhtine, 1977:135).

Observăm aici una din luările de poziție care evidențiază trecerea de la accentul pus pe structura limbii la valorizarea aspectului comunicativ. Această viziune va fi în continuare extinsă şi va conduce la integrarea interlocutorilor în reflexiile asupra limbajului, aşa cum s-a întâmplat în pragmatica lingvistică. Catherine Kerbrat-Orecchioni vorbeşte de:

„Integrarea pragmaticii ca şi componentă cu drepturi depline a lingvisticii, cu ceea ce am putea considera cei doi versanți principali ai acesteia: lingvistica enunțării (pragmatica enunțiativă: de la text la discurs) şi teoria actelor de limbaj (pragmatica ilocutorie)" (Kerbrat-Orecchioni 1989:8)

Dintre toate ramurile lingvisticii, pragmatica a hrănit cel mai mult studiile despre pluriligvism datorită accentului pus pe locutori, pe contextul situațional al enunțării şi pe referențialitatea vorbirii. Aplicabilitatea pe care şi-a găsit-o viziunea pragmalingnvistică în practica plurilingvă ne ajută să înțelegem mai bine influențele pe care vorbitorii le au unii asupra altora, precum şi datele care definesc vorbitorii plurilingvi ca şi grup.

Lingvistica aplicată, fără să anuleze evoluțiile şi descrierile din lingvistica generală, le reorientează şi va reprezenta o latură mai specializată ce îşi croieşte propriul drum şi propriile metode de lucru. Teoria contactului dintre limbi se situează pe acest traseu şi, după părerea celor mai mulți specialişti, îşi are originea în anul 1953 odată cu prezentarea tezei de doctorat a lui U. Weinreich – *Sprachen in Kontakt. Ergebnisse und Probleme der Zweisprachigkeitsforschung.*

Scanned with OKEN Scanner

Teoria din această lucrare se află şi la baza problematicii legată de plurilingvism, ca aspect individual şi pragmatic – în sensul că ține de individ şi de practica lui lingvistică, având astfel şi relevanță sociologică şi relevanță psiholingvistică. În 1969 A. Martinet afirma:

> „Prin bilingvism sau plurilingvism trebuie să înțelegem acel fapt general caracteristic situațiilor care antrenează o folosire vorbită, şi în anumite cazuri scrisă, a două sau mai multe limbi de către un individ [...]" (Martinet 1969:305).

În afară de aceste două surse intrinseci, analizele comunicării plurilingve au mai beneficiat şi de aportul unor ştiințe precum psihologia sau sociologia.

Psihologia a împrumutat lingvisticii interesul pentru individualitatea umană şi astfel a început studierea acelor aspecte ale limbajului care denotă particularitatea comportamentului lingvistic al vorbitorului. Intenția declarată a specialiştilor care au îmbrățişat această cale de cercetare a fenomenelor lingvistice este aceea de a devansa ținta cercetării lor, situând-o în spațiul pre-verbalizării, al mentalului, a ceea ce precede emisia fonetică a sunetelor vorbirii. Spre exemplu demersul lui G. Guillaume are în centru descoperirea mecanismelor mentale care, pornind de la datele lumii reale (obiective) realizează translarea acestora în *„dicibil"*, în vorbibil. Cercetarea fenomenelor de plurilingvism a extras din această abordare date prețioase legat de elucidarea faptului dacă mecanismele mentale în discuție sunt particulare pentru fiecare limbă în parte sau sunt generice, adică la fel în toate limbile. Răspunsul lui G. Guillaume la această dilemă este următorul: „Fiecare limbă reprezintă un tratament specific al mecanismelor generale [...] mascate întotdeauna chiar sub tratamentul suferit [...] „ (Guillaume 1994:7-22).

Spre deosebire de Guillaume, E. Coşeriu îşi centrează reflexia pe un anume primat al limbajului: „În lipsa limbajului,

Scanned with OKEN Scanner

gândirea ar fi numai reprezentare. Un anumit om sau o anumită masă nu pot fi obiecte de gândire, ci numai de reprezentare" (Coşeriu 1994b: 9).

Studiul plurilingvismului poate valorifica aceste perspective în vederea înțelegerii funcționării spațiului interior aprioric vis-a-vis de momentul contactului dintre limbi:

> „Influența cunoaşterii unei limbi asupra modului de exprimare şi receptare în altă limbă – deci contactul dintre limbi în conştiința vorbitorilor – poate fi studiat din perspectiva psiholingvistică, atât pentru clarificarea problemei învățării limbilor străine, sau pentru aceea a traducerilor, cât şi pentru elucidarea problemelor dificile ale bilingvismului (Slama-Cazacu 1968:68).

Tot la intersecția cu psihologia se situează şi studiile lingvistice care se interesează despre relația dintre starea mesajului verbal şi starea psihică a subiectului vorbitor. Este vorba de abordările din psiholingvistică care „tratează în mod direct procesul de încordare pentru că prin acesta stările mesajelor sunt legate de stările subiecților care comunică"(Pottier et alii 1973:402). Tatiana Slama-Cazacu s-a aplecat să analizeze mai îndeaproape aceste stări cu intenția de a realiza un fel de etapizare a lor în funcție de raportarea la referențialitatea vorbirii:

> „Faptul de limbaj în momentul emiterii este rezultatul a trei faze [...] Faza I [referentul] provoacă în vorbitor o anumită stare psihică – de constatare obiectivă, de interes ştiințific, de satisfacție estetică – şi el vrea să comunice această stare, s-o transforme în informație pentru partenerul său; el va încerca să o exprime, recurgând la o anumită **tehnică**. A II-a fază: materialul care va trebui să fie exprimat (această stare psihică) este prelucrat, elaborat, este adaptat prin intenția de comunicare, care dă un plan general de

Scanned with OKEN Scanner

elaborare a conținutului mesajului. A III-a fază[...] el alege semnalele adecvate şi la dispune într-o anumită ordine" (Slama-Cazacu 1968: 74).

Aceste faze pot fi relaționate cu problematica limbajului interior, care reprezintă un aport important pentru înțelegerea diferitelor aspecte legate de plurilingvism. Este vorba de o parte definitorie a limbajului în genere şi a limbajului pur verbal în special, care la rândul lui cuprinde atât limba cât şi discursul. După ce psihologii au admis existența unui limbaj interior, neuropsihologii au încercat să-i dea acestuia o definiție care să corespundă perspectivei lor de abordare. Astfel, Roger Saban afirmă că:

> „Fiecare obiect evocă în noi o imagine mentală, acest limbaj interior, prefigurare a expresiei, care declanşează un semnal primar şi ne trezeşte simțurile spre recunoaşterea obiectului. Abia atunci devine posibil de numit datorită memoriei noastre. În această clipă, un semnal secundar provoacă formarea sunetelor [...]. Semnalul primar, bază a limbajului este [...] universal; semnalul secundar, dimpotrivă, este învățat şi predat [...], este propriu fiecărei limbi" (Saban 1993: 94).

Lingvistul invocă şi o localizare precisă a limbajului interior, ceea ce dă o mai mare greutate afirmațiilor sale. Este vorba de o cercetare făcută de o echipă de specialişti neurofiziologi din Copenhaga, în 1990:

> „În emisfera dreaptă, limbajul interior creează o activitate semnificativă în regiunea polară a lobului frontal. Se pare că, mai mult decât atât, creierul mic joacă un rol important în activitatea mentală legată de limbajul interior [...] prin creşterea bilaterală a debitului sanguin cerebral" (Saban 1993:102).

O altă direcție de studiu a fenomenelor limbajului este reprezentată de sociolingvistică. Fondatorul acesteia este considerat a fi W. Labov (1976), primul care a ridicat problema

Scanned with OKEN Scanner

dimensiunii intersubiective şi a importanței datelor de limbă precise cu care un cercetător lucrează. Sociolingviştii insistă asupra importanței varietății ca factor analitic derivat din situația contactului dintre limbi.

> „Varietatea limbajului prezintă [...] trei mari tipuri de diferențe [...]: diferențe în spațiu geografic sau diferențe diatopice, diferențe între straturile sociale sau diferențe diastratice şi diferențe între tipurile de modalitate expresivă în funcție de tipurile de circumstanțe ale vorbirii [...] sau diferențe diafazice" (Coşeriu 1994a:142).

În secolul trecut aspectul sociologic al comunicării a căpătat o tot mai mare importanță datorită punților practice, aplicative prin care acesta poate face legătura dintre limbă şi societate cuprinzând o complexitate a fenomenelor pe care ea le găzduieşte. Joshua Fishman remarcă faptul că:

> „Sociologia limbajului este la fel de interesantă pentru cei care studiază mici comunități ca şi pentru cei care se ocupă de integrarea națională sau internațională. Aceasta trebuie să clarifice trecerea de la o situație de contact la alta. Şi tot ea trebuie să clarifice diferitele convingeri şi comportamente în ceea ce priveşte limba unor întregi grupuri sau clase sociale. În anumite cazuri va trebui să pună accentul pe variație atunci când e vorba de variații strâns înrudite alteori va studia variația între limbi cu totul diferite între ele (Fishman 1971:69).

Există comunități lingvistice aparent caracterizate printr-o anumită unitate lingvistică, dar în realitate acestea se confruntă cu diversitatea situațiilor sociolingvistice. Acelaşi Fishman afirmă că: „diglosia există nu doar în societățile multilingve care recunosc oficial mai multe limbi, nu doar în societățile care folosesc în acelaşi timp varietățile de limbă numite vulgare şi celelalte considerate clasice, ci şi în societățile care folosesc diferite dialecte sau registre, diverse varietăți lingvistice diferențiate funcțional" (Fishman 1971:88).

Scanned with OKEN Scanner

Sociolingvistica a fost văzută de unii cercetători drept un teritoriu permeabil la mai multe câmpuri disciplinare conexe, precum psihologia, psihanaliza, filozofia, antropologia, etnologia, sociologia, istoria. Aceasta este de asemenea permeabilă şi la alte ramuri ale ştiinţelor limbajului precum semiotica, lingvistica textuală, pragmatica lingvistică, analiza conversaţională, etnolingvistica sau dialectologia (Boyer 1996:8). Interferenţa cu socialul şi legătura cu aportul mentalului în construcţia exprimării verbale sunt aprofundate cel mai mult în studiile etnolingvistice. Humboldt, spre exemplu, construieşte un sistem filosofic prin care explică faptul că o limbă este diferită de alta deoarece acestea reprezintă instrumente active ale gândirii şi expresii ale modului propriu vorbitorilor lor de analizare a lumii. După ce a cercetat mai multe eşantioane de limbă aparţinând unor grupuri diverse, savantul ajunge la ideea că un grad de perfecţiune diferit este în relaţie cu diferitele expresii formale prin care este exprimată gândirea. Astfel limba condiţionează gândirea şi aceasta la rândul ei condiţionează limba, de aici concluzia că limbile mai evoluate ar putea fi dovada unei capacităţi superioare de elaborare a gândirii. Această viziune etnocentrică a fost contrazisă de Whorf , care făcând la rândul său cercetări pe teren, a conchis că între sistemele lingvistice raportul este de egalitate şi că singura raportare autentică este cea interioară sistemului şi anume, cea dintre datele acestuia şi conţinuturile cognitive şi culturale pe care le exprimă (De Carlo 2009:72).

Reunind viziuni şi nuanţe diferite care vin în principal din domenii precum pragmalingvistica, psiholingvistica, sociolingvistica, etnolingvistica sau neurolingvistica, am încercat să prezentăm tabloul reflexiilor pe această temă, fără pretenţii de exhaustivitate, dar surprinzând aspecte din studiile despre limbă şi/sau limbaj care au avut consecinţe asupra înţelegerii şi definirii problematicilor comunicării

Scanned with OKEN Scanner

plurilingve. Este important atât ceea ce se petrece la nivel macrosociolingvistic – instituții, structură socială, practici specifice unui grup, cât şi ceea ce se întâmplă de la nivel microsociolingvistic, anume utilizarea, în funcție de circumstanțe, de către un subiect a capitalului său lingvistic (Boyer 1996:10).

Scanned with OKEN Scanner

3. Elemente de istorie şi geografie a limbilor – multiligvism şi plurilingvism

Măsurile şi demersurile care promovează limbile sunt considerate astăzi benefice dată fiind situația dificilă şi decadentă în care se găseşte supraviețuirea anumitor limbi la nivelul întregii lumi. Gh. Bârlea ne furnizează o serie de date relevante în acest sens: O cercetare din anul 2007 a lui David Harrison, profesor la Swartmore College – SUA, ajunge la concluzia că în ultimii 500 de ani au dispărut aproximativ jumătate din limbile vorbite la nivel mondial, iar cu trecerea anilor acest fenomen ia amploare. Mai concret, dacă prima ediție din *Atlas of the Worlds languages* publicată în 1999 atestă existența a 600 de limbi aflate în pericol, ediția din 2001 prezintă cifra de 900 de limbi în atare situație, iar în 2009 se ajunge la 2500 de limbi amenințate cu dispariția dintr-un total de aproape 7000 înregistrate la scară mondială. Chiar dacă în cea mai mare parte grupul acestor limbi este format din dialecte şi subdialecte, această situație este alarmantă pentru specialişti şi a atras atenția UNESCO care a stabilit o grilă de evaluare din care au rezultat şase grade de vitalitate/ risc de dispariție a limbilor:

1. Limbi sigure (neincluse în *Atlasul Unesco*, dar descrise în alte studii şi documente) care sunt folosite de toate generațiile, fără probleme de transmisie între ele;
2. Limbi vulnerabile/stabile şi totuşi amenințate, care sunt folosite în continuare de către cei mai tineri vorbitori numai în anumite domenii (de exemplu acasă);
3. Limbi precare pe care copiii nu le mai învață nici măcar acasă;

Scanned with OKEN Scanner

4. Limbi în serios pericol, acelea care sunt vorbite doar de bunici, părinții nu le vorbesc, dar le înțeleg, iar copiii nu mai au contact cu respectivele limbi;
5. Limbi în stare critică/muribunde care sunt vorbite doar de generațiile în vârstă, chiar şi de aceştia doar rar, parțial;
6. Limbi dispărute/moarte sunt cele care nu se mai vorbesc deloc pentru că nu mai există vorbitorii respectivi (Bârlea 2010:124,127).

Jean-Louis Calvet propune un model original de reprezentare a relaționărilor dintre limbi, şi anume modelul gravitațional. Imaginea pe care ne-o oferă lingvistul pleacă de la premiza că raportările dintre limbi, care în mod aparent par a fi în dezordine, sunt rezolvate prin legăturile coerente dintre ele realizate de bilingvi.

„Sistemul bilingvismelor, etajarea lor, ne permite să prezentăm relațiile dintre aceste limbi în termeni de gravitație. În jurul unei limbi hipercentrale (engleza), ai cărei locutori manifestă o puternică tendință spre monolingvism, gravitează aproximativ zece limbi supercentrale (franceza, spaniola, araba, chineza, hindi, malaeziana etc.), a căror locutori, atunci când sunt bilingvi, învață fie limba hipercentrală, fie o limbă de la acelaşi nivel, supercentrală. În jurul limbilor supercentrale gravitează o sută – două sute de limbi centrale care sunt la rândul lor pivotul gravitației pentru patru – cinci mii de limbi periferice. La fiecare din nivelele acestui sistem se manifestă deci două tendințe, una spre un bilingvism „orizontal" (achiziția unei limbi de acelaşi nivel cu cel de referință) şi o alta spre un bilingvism „vertical" (achiziția unei limbi de nivel superior), aceste două tendințe fiind cimentul modelului" (Calvet 2008:44-45).

Acelaşi lingvist adaugă că, din punct de vedere geografic, repartiția limbilor pe glob este şi ea inegală – pe

Scanned with OKEN Scanner

continentul african se vorbesc 30% dintre limbile întregii lumi, în Asia se vorbesc aproximativ 33% dintre acestea, în timp ce Europa este cu adevărat foarte săracă din acest punct de vedere pentru că aici se vorbesc doar 3% dintre limbile de pe mapamond (Calvet 2008:44-45). Deşi tabloul de mai sus nu este totdeauna lesne de a fi înțeles, trebuie să precizăm că existența limbilor are un anume parcurs vital ce urmează un traseu care uneori este conotat pozitiv, alteori negativ. De exemplu sunt momente în istorie care sunt favorabile pentru expansiunea unei limbi regionale. Sau un dialect ajunge să dea limba națională a unei țări precum în cazul dialectului daco-român şi al limbii române.

Şi limba şi cultura sunt realități care se confruntă cu problematica diversității, a pluralității. Acestea acționează de multe ori sinergic şi se poate afirma că ambele se înscriu în echilibrul care reglează raporturile dintre alteritate şi identitate. Aceste relaționări au cunoscut diverse manifestări de-a lungul istoriei. De exemplu acțiunile colonialiste şi modul cum popoarele respective au funcționat după aceea au arătat că o singură limbă poate să exprime culturi diferite, uneori situate la mare depărtare geografică unele de altele. Avem aici un model de manifestare a unei identități culturale distincte prin intermediul unei limbi față de care vorbitorii ei se situează printr-un mixaj între identitate şi alteritate. Un alt tip situațional este reprezentat de secolul al XIX-lea, considerat secolul națiunilor, când s-a militat pentru afirmare națională şi formarea conştiinței naționale. Această mentalitate a antrenat şi orientarea monolingvă, anume că un popor se exprimă printr-o limbă națională şi respectiv avem de a face cu o afirmare a identității naționale. Spre sfârşitul secolului al XX-lea asistăm la o mişcare inversă de promovare a legăturilor interculturale, de o acceptare a multilingvismului şi o susținere a plurilingvismului. Identitatea şi alteritatea se află astfel într-un raport dialogic. În zilele noastre există voci

Scanned with OKEN Scanner

printre specialiştii care au cercetat astfel de fenomene culturale (şi lingvistice) care afirmă că: „ar trebui disociată limba şi cultura şi asociat discursul (folosirea) şi cultura", fiindcă „nici cuvintele prin morfologia lor, nici regulile de sintaxă nu sunt purtătoare de cultură, ci modalităţile de a vorbi ale fiecărei comunităţi, modurile de a folosi cuvintele, felurile de a raţiona, de a argumenta pentru a glumi, a explica, a convinge" (Charaudeau 2001:342-343). Aceasta este azi cheia de înţelegere a conceptului de pluralitate relativ la aspectele lingvistice. Există mai întâi acea pluralitate intrinsecă ce ţine de însăşi funcţionarea limbii în plan social. O limbă este, simplificând, una din punct de vedere sistemic, dar plurală în privinţa actualizărilor manifeste ale folosirii sale. Astfel, pentru vorbitorii ei, datele lingvistice îi reunesc şi îi disting în acelaşi timp. În planul extrinsec orice limbă se află în anumite raporturi cu alte limbi. Există limbi care fac parte din familii înrudite, ceea ce creează premize de intercomprehensiune, chiar în absenţa elementelor explicite de traducere. Apropierile culturale sunt, şi acestea, factori care conduc la împărtăşirea datelor lingvistice. Într-o optică diacronică este important să menţionăm apariţia în secolul al XIX-lea al termenului de *diglosie*, deoarece acesta se află la originea problematicilor de care discutăm aici. Mai întâi a fost popularizat în Statele Unite ale Americii de către sociolingvişti precum J.-A. Fishman şi Ch.A. Ferguson. Aceştia au definit conceptul de diglosie drept repartiţia funcţională a folosirii a două varietăţi ale unei aceleaşi limbi sau a două limbi diferite în sânul aceleaşi comunităţi. Acest fenomen apare atunci când distribuţia lingvistică are la bază delimitarea clară între funcţiile varietăţii sau limbii A faţă de funcţiile varietăţii sau limbii B. În plus această logică de selectare a limbilor folosite pe criterii sociolingvistice trebuie să fie stabilă şi echilibrată (Boyer 1996:92).

Scanned with OKEN Scanner

În Uniunea Europeană parametri de referință pe tărâmul cultural şi al limbilor nu se mai opresc la nivel național, ci se extind la nivelul întregului continent. Dinamica înglobării de limbi oficiale în UE prezentată de Gh. Bârlea arată o creştere rapidă în primul deceniu al acestui mileniu – în perioada 1992-2004 au existat 11 limbi oficiale, de la 1 mai 2004 au mai fost incluse 5 limbi oficiale, iar de la 1 ianuarie 2007 putem contabiliza 23 de limbi oficiale. Munca de traducere din interiorul organismelor europene este rezultanta acestei evoluții fiind asumată, deşi este foarte complexă şi foarte costisitoare. De exemplu, până la extinderea din 2004 existau 11 limbi ale documentelor oficiale, care, în funcție de contextele situaționale ale diverselor documente puteau să conducă la traducerea unui maxim de 110 combinații. În 2004 au mai aderat noi state, ceea ce a presupus adoptarea a încă 10 limbi oficiale, iar noii membri din 2007 au mai adus încă 2 limbi oficiale. S-a ajuns astfel să fie solicitat un număr de până la 420 de combinații de limbi.

Toate acestea au atras şi modificări bugetare în raport de directă proporționalitate. Bineînțeles că, cel mai adesea, situația de pe terenul verbalizărilor practic folosite în instituțiile europene este mult redusă față de tabloul documentelor scrise. Se păstrează preferința pentru limbi de circulație mai largă: engleza, franceza, germana. Deşi în situația multilingvismului european soluția cea mai la îndemână în instituțiile europene este traducerea, trebuie menționat că specialiştii în traductologie afirmă că aceasta nu este niciodată perfectă şi că nu poate înlocui bogăția semantică autentică din limbile sursă, cu atât mai mult că este deja acceptat că fiecare limbă este purtătoarea unei culturi specifice. (Bârlea 2010:40-42).

Există o istorie a demersurilor şi în privința situației practice, a modului cum s-a concretizat pe teren abordarea problemelor legate de plurilingvism.

Scanned with OKEN Scanner

„În diferitele epoci această dinamică plurilingvă fie se orientează spre o mai mare fragmentare lingvistică (în perioade de insecuritate când populația este dispersată), fie spre o reducere a plurilingvismelor, prin asimilarea progresivă a variantelor dialectale" (Vigner 2008b:43).

Dacă acceptăm că plurilingvismul se corelează cu o anumită stare a lumii şi cu anumite moduri de a se realiza contactul dintre oameni, moduri rezultate din circulația acestora, atunci înțelegem de ce există şi o anumită geografie a plurilingvismului. De exemplu Africa este locul unde se manifestă un apetit pluriligv natural, „unde un număr mare dintre locuitori circulă liber între trei sau patru limbi" unde vorbitorii au „o aptitudine cu totul excepțională de a-şi însuşi elementele unei noi limbi în funcție de nevoi". O situație diferită găsim în Europa unde plurilingvismul este o situație care se construieşte, punându-se accentul pe aspectul funcțional, nu pe cel normativ, cu intenția de a se depăşi „o concepție restrânsă asupra plurilingvismului, care este încă în vigoare în instituții academice" în favoarea unei „concepții extensive" (Vigner 2008b:43). Se poate afirma că, în linii mari, există două moduri de gestionare a plurilingvismului - unul care provine de la practicile sociale şi altul care reprezintă intervenții asupra anumitor practici sociale. Louis-Jean Calvet consideră că primul este un mod de „gestionare *in vivo* legat de modul în care oamenii, confruntați zilnic cu probleme de comunicare, le găsesc rezolvare". A se vedea, spre exemplu, „limbile aproximative" sau „limbile vehiculare" care sunt modele de „gestionare *in vivo* a plurilingvismului". În afară de aceasta există şi un alt mod de abordare a problemelor plurilingvismului, şi anume o abordare bazată pe raporturi de putere.

„Aceasta este gestionarea *in vitro*: în laboratoarele lor lingviştii analizează situația limbilor, le descriu, lansează ipoteze asupra evoluțiilor posibile ale situa-

Scanned with OKEN Scanner

ţiilor, propun soluţia pentru a regla problemele, apoi responsabilii politici analizează aceste ipoteze, aceste propuneri şi fac anumite alegeri apoi le pun în practică" (Calvet 2005:111-112).

Putem vorbi pe de o parte de eforturile făcute de specialiştii în lingvistică, de cei din domeniul educaţional iar pe de altă parte de cele din domeniul politicilor europene care fac referiri la problematica limbilor. Treptat ambele direcţii se conjugă şi se alimentează reciproc în demersul de valorizare a *multi-* şi *pluri*lingvismului

Plurilingvismul a devenit în ultimii ani o valoare care s-a impus la nivel european, exprimată în mod practic prin încurajarea învăţării mai multor limbi, a cel puţin două limbi în plus faţă de limba maternă. Putem vorbi de existenţa mai multor clasificări a tipologiilor de profil plurilingv. Iată, în rândurile de mai jos una dintre acestea, aparţinând lui F. J. Meissner:

- Plurilingvism european global (PEGlo) care însumează cunoaşterea a două limbi străine aparţinând altor familii lingvistice raportat la limba maternă şi la limba engleză. Astfel persoana în cauză stăpâneşte 4 limbi incluzând aici şi limba maternă;
- Plurilingvism european occidental (PEOc) care însumează în total două familii lingvistice cu excepţia limbilor slave;
- Plurilingvism european oriental (PEOr) care cuprinde o limbă slavă, engleza şi o limbă maternă, alta decât una slavă;
- Plurilingvism european occidental lărgit (PEOcEI) caracterizat prin cunoaşterea în plus faţă de limba maternă a două sau mai multe limbi romanice;
- Plurilingvism european oriental lărgit (PEOrEI) caracterizat prin cunoaşterea în plus faţă de limba maternă a două sau mai multe limbi slave;

Scanned with OKEN Scanner

- Plurilingvism romanic are drept trăsătură faptul că limba maternă este o limbă romanică şi în plus este inclusă cunoaşterea limbii engleze, a unei alte limbi romanice şi eventual a unei alte limbi care este tot o limbă romanică;

- Plurilingvism slav are drept trăsătură faptul că limba maternă este o limbă slavă şi în plus este inclusă cunoaşterea limbii engleze, a unei alte limbi slave şi eventual a unei alte limbi care este tot o limbă slavă;

- Plurilingvism germanic are drept trăsătură faptul că limba maternă este o limbă germanică şi în plus este inclusă cunoaşterea limbii engleze, a unei alte limbi germanice şi eventual a unei alte limbi care este tot o limbă germanică (Meissner 2008:16).

Se pune întrebarea dacă pluriligvismul este un dat al naturii umane sau un fapt ce ține de construcție istorică, geografică sau sociologică. Gérard Vigner ne propune drept răspuns la această întrebare o analiză bazată pe concepția că „persoanele sunt plurilingve prin situație, adică prin contextul lor de viață şi de folosire a limbilor [pentru că] trăiesc într-un mediu unde mai multe limbi sunt folosite şi sunt în contact, fiecare având statut diferit". Pornind de aici autorul citat postulează că există două mari forme de plurilingvism. O primă formă este denumită „plurilingvism dinspre sus". Acesta ține de „clasele cosmopolite mondializate, ce se consideră dezlegate de orice referință la o națiune: funcționari şi cadre internaționale, universitari şi cercetători, diplomați, artişti şi diverşi creatori, patroni ai multinaționalelor etc. Sunt persoane cu un puternic capital cultural şi social. Noțiunea de plurilingvism se însoțeşte aici cu aceea de cultură cosmopolită de nivel înalt, fundamentată pe competențe şi cunoştințe dobândite şi exersate în sectoare unde există o mare concurență. Mai multe limbi sunt folosite în aceste rețele". Este vorba de „repertorii de limbi diferențiate, cu folosiri cel mai adesea elaborate, altfel spus un plurilingvism expert". O altă

Scanned with OKEN Scanner

formă este „un plurilingvism dinspre jos". Pe acesta îl regăsim la „migranții împinşi de nevoie, de membrii diferitelor diaspore, de toți cei care au fugit de mizerie, de persecuții politice sau religioase etc. Intrând în contact cu diverse medii lingvistice, aceşti locutori îşi constituie repertorii lingvistice fundamentate pe competențe distribuite aleatoriu în funcție de limbile în contact, cu un plurilingvism remodelat constant după circumstanțele vieții". Admițând opoziția între un repertoriu plurilingv construit într-un cadru academic şi cel bazat pe învățare non formală, autorul nostru constată că există şi un grup care se situează între acestea două, respectiv a unui plurilingvism care se situează între cele două modele prezentate anterior (Vigner 2008b: 42).

Scanned with OKEN Scanner

4. Promovarea plurilingvismului prin instrumente legislative

a. Introducere

Pornind de la observația că și în lingvistică, ca în oricare altă știință, se asociază puterea explicativă cu eficiența dovedită vis-a-vis de aplicabilitatea socială, trebuie să remarcăm că sociolingvistica este cea care trimite spre manifestări aplicative care vizează cu predilecție legăturile dintre limbi sau intervențiile asupra acestor legături realizate la nivel de politici active.

Situația de facto pe care construcția Europei a trebuit să o depășească și să o cuprindă a fost statutul monolingvistic de la nivelul națiunilor europene, riscul fiind realizarea unei suprastructuri mimetice în raport cu infrastructura și conducând spre un monolingvism la nivelul întregului continent. Faptul că majoritatea limbilor europene fac parte din marea familie a limbilor indoeuropene a reprezentat un factor favorizant pentru menținerea acestora într-un cadru plural. La aceasta s-au adăugat eforturile legislative – recomandări oficiale, rezoluții, carte, tratate care toate apără principiul multilingvistic. Încă de la Maastricht, din anul 1993, s-a convenit să se promoveze diversitatea lingvistică drept una din formele de recunoaștere a drepturilor lingvistice ale cetățeanului european (Tarteler 2006:95-101).

O primă situare a problematicilor ține, pe de o parte, de distingerea în plan diacronic a evoluției datelor de conținut ale conceptelor și, pe de altă parte, de descrierea actuală a

Scanned with OKEN Scanner

sensului termenilor de plurilingvism şi respectiv multilingvism aşa cum au fost adoptate în limbi europene cu sensuri mai mult sau mai puțin distincte. Specialiştii în lingvistică au tratat la început datele ce țin de contactul între limbi în termeni de conflict intercultural. Cu timpul unghiul de abordare s-a schimbat încât asistăm azi la o orientare conversațională, promovată de sociolingviştii elvețieni care pun în valoare fenomene de „calc", „împrumut", „interferențe", „alternanță de cod", „colaborare" în comunicările realizate între parteneri având limbi materne diferite, acestea fiind considerate de J. F. Pietro *comunicări exolingve* (Boyer 1996:95-96). În privința sensului termenilor, în limba engleză, spre exemplu, cuvântul cel mai des folosit este *multilingualism*, iar limba franceză distinge între *plurilinguisme* şi *multilinguisme*. La nivel instituțional european se pare că preferința merge spre o abordare care să acopere ambele câmpuri semantice printr-un singur termen (modelul englezesc), de exemplu a fost desemnat un comisar european pentru *multilingvism*. Deşi pare că se evită termenul de plurilingvism în favoarea celui de multilingvism, i se asociază de fapt acestuia o explicație care exprimă cunoaşterea de către cetățenii europeni a mai multor limbi moderne, ceea ce corespunde de fapt definiției plurilingvismului. Limba română a optat pentru o cuplare semantică între cele două cuvinte, în DEX (https://dexonline.ro/definitie/multilingvism) găsim următoarea definiție pentru *multilingvism*: „folosire a mai multor limbi de către acelaşi individ sau grup social; plurilingvism". Sensul celor doi termeni a fost şi este în continuare dezbătut de specialişti. Opțiunea de semnificație folosită în această carte este aceea că *multilingvismul* se referă la circulația mai multor limbi în acelaşi areal, iar *plurilingvismul* corespunde folosirii de către un vorbitor a cel puțin două limbi în plus față de limba maternă.

Scanned with OKEN Scanner

Semnificațiile celor doi termeni se relaționează cu planul politicilor în domeniile care îi cuprind. Astfel se construiesc politici lingvistice atât pentru învățarea limbilor, cât şi pentru reglarea raporturilor dintre limbi într-o regiune. Se vorbeşte de politici educaționale atunci când se vizează învățarea limbilor, iar actualmente acestea se corelează de multe ori cu o educație pentru interculturalitate. Realitatea este aşadar complexă iar distincțiile sunt făcute adesea de specialişti cu scopul realizării unei abordări organizate a problematicilor.

În sociolingvistică s-a făcut distincția între „politică lingvistică" şi „planificare lingvistică", „aranjare lingvistică" şi „normalizare lingvistică". Louis-Jean Calvet propune definiții distincte pentru *politica lingvistică* (care este descrisă drept „un ansamblu de alegeri conştiente privind raporturile dintre limbă/limbi şi viața socială)" şi *planificarea lingvistică* („punerea concretă în practică a unei politici lingvistice"). Autorul continuă precizând că: „Orice grup poate elabora o politică lingvistică – se vorbeşte spre exemplu de *politici lingvistice familiale* sau putem să ne imaginăm că o diaspora [...] s-ar reuni într-un congres pentru a decide asupra unei politici lingvistice. Dar într-un domeniu atât de important precum raporturile dintre limbă şi viața socială, singură instanța statală are puterea şi mijloacele de a trece la stadiul de planificare, de a pune în practică politicile lingvistice" (Calvet 2005:110). Lingvişti, sociolingvişti care au dat definiții acestor termeni nu s-au pus în întregime de acord. O prezentare a acestor aspecte cu sintetizarea mai multor viziuni găsim la Henri Boyer (Boyer 1996:100-104):

Astfel „politica lingvistică" şi „planificarea lingvistică" sunt considerate, fie variante în desemnarea aceleiaşi realități, fie ca o distincție între două planuri ale acțiunii politicului asupra limbii sau limbilor folosite într-un anumit context social. Raportarea uneia la cealaltă indică desemnarea planificării lingvistice ca punere în act juridic, ca o concretizare

Scanned with OKEN Scanner

la nivel instituțional a considerațiilor, alegerilor, perspectivelor care provin dintr-o politică lingvistică. Pentru planificarea lingvistică o definiție complexă este oferită de J. Garmadi:

„Planificarea lingvistică este un ansamblu de tentative şi eforturi conştiente, organizate pentru a rezolva probleme lingvistice. Sunt decizii luate pentru a influența, pentru a încuraja sau pentru a descuraja practici sau folosiri ale limbilor. Aceasta reprezintă însumarea eforturilor depuse pentru a schimba deliberat forma unei limbi şi folosirea ei, discursul, reprezintă desăvârşirea unei limbi exprimând o individualitate națională, reprezintă reformarea şi standardizarea unei limbi la modul normativ, reprezintă alocarea unui cod scris unei limbi care nu posedă unul propriu[...], reprezintă punerea lexicului unei limbi în raport de adecvare cu dezvoltarea economică, socială, tehnică sau culturală a unei țări" (Garmadi apud Boyer 1996:101).

Henri Boyer prezintă propria viziune despre definiția politicii lingvistice tot ca o sumă de alternative. Astfel aceasta poate să fie:

- „Referitoare la o anume limbă considerată în identitatea ei structurală: Atunci poate să fie vorba de o intervenție de tip normativ, vizând să codifice funcționări în plan gramatical, lexical, fonetic sau eterogene [...], să determine o formă standard, [...] să aloce o scriere unei limbi care nu era decât orală, sau să-i modifice ortografia. Sau poate să difuzeze oficial (noile) norme astfel fixate (de obicei pe baza muncii lingviştilor) în rândul celor care folosesc limba, cu o determinare mai mult sau mai puțin evidentă;
- Referitoare la funcționări în plan sociocultural ale unei anumite limbi, la statutul său, la teritoriul său sau față de funcționări socioculturale, statut(e),

Scanned with OKEN Scanner

teritoriu/ii ale uneia sau mai multor limbi care sunt de asemenea folosite în interiorul aceleiaşi comunităţi plurilingve, cu o cazuistică variabilă (concurenţă, dominaţie, complementaritate etc.)

- Referitoare la o dublă raportare: lingvistică şi sociolingvistică, când cele două tipuri de intervenţie prezentate sunt perfect solidare. Este ceea ce se înţelege prin normalizare [...]".

Considerată de sorginte anglo-saxonă, expresia „language planning" este văzută drept caducă azi când şcoala din Quebec a optat pentru „aranjare lingvistică" iar socio-lingvişţii catalani folosesc termenii de „normalizare lingvistică" (Boyer 1996:103-104).

Un alt specialist care face precizări asupra aceloraşi termeni este Baetens Beardsmore: Însumând mai multe păreri ale specialiştilor acesta ajunge la concluzia că în ceea ce priveşte amenajarea lingvistică este relevantă distincţia între *„laisser faire"* et *„vouloir faire"* (Coste 1998:265). Astfel, prima sintagmă face referinţă la tendinţa de a reduce comunicarea la un minimum de limbi, iar cea de-a doua e legată de conştientizarea nevoii de a conserva, de a păstra şi de a propaga diversitatea lingvistică. În ceea ce priveşte strategiile susceptibile să promoveze varietatea lingvistică este demnă de a fi luată în consideraţie disocierea fundamentală pe care o regăsim în scrierile lui Tollefson (1991) şi Ager (1999) între planificarea la nivel macrologic şi cea aplicabilă la nivel micrologic. Deciziile de ordin macrologic sunt cele luate de instanţele oficiale, autorităţile supranaţionale, guverne, ministere, organismele oficial recunoscute ca având un mandat lingvistic precum, spre exemplu, Academia Franceză în Franţa, Oficiul limbii franceze a Guvernului din Québec, Uniunea Limbii în Ţările de Jos, etc. Deciziile de ordin micrologic în amenajarea lingvistică sunt cele luate de vorbitori individuali, în timpul procesului didactic din clasă, a

Scanned with OKEN Scanner

oratorului privitor la discursul său, a prezentatorului de programe radio şi de televiziune etc. Acest comportament individualizat este în măsură să investească fiecare individ să-şi cântărească deciziile de ordin lingvistic şi să facă operaționale deciziile de ordin macrologic (Beardsmore 2009:4-5). În acest context sunt relevante şi menţiunile lui Labrie care observă că în plus faţă de proiectele şi deciziile politice, determinarea cu care se afirmă opiniile publice în favoarea Europei multilingve devine hotărâtoare pentru viitorul ecolingvistic (Labrie 1993:363). Putem vorbi astfel de o stratificare strategică în domeniul politicilor lingvistice unde fiecare nivel în parte are importanța lui şi toate împreună fac parte dintr-un construct european.

Politica lingvistică se conjugă cu cea socială sau economică. Se vorbeşte de limbi europene în sensul geografic de regăsire în spațiul european, ceea ce nu corespunde totdeuna înrudirii în familii lingvistice. Pe de altă parte învățarea limbilor a devenit tot mai importantă. Petre Gheorghe Bârlea face distincția între multilingvismul natural şi multilingvismul educat. Astfel, în Europa regăsim un multilingvism natural „datorat unor cauze istorice, geografice, economice care reflectă diversitatea culturală, mentalitățile diferite, stilurile de muncă şi viață greu reductibile la un singur numitor comun" şi un multilingvism educat „soldat cu sporirea capacităților de comunicare într-o limbă străină în ultimii ani". Acelaşi autor apreciază că actualmente în Europa interesul celor ce învață limbi străine este dirijat spre competențele de utilizare a unor limbi de mare circulație. Dintre acestea engleza este cel mai mult accesată, respectiv de 38% dintre vorbitorii europeni de limbi moderne ca limbi străine, pe locul al doilea regăsim franceza şi germana cu 14% fiecare, iar în poziția a patra se află spaniola cu 6%.

Interesanți sunt şi indicii de răspândire generală citați de aceeaşi sursă. Aceşti indici reprezintă suma dintre procentajul

Scanned with OKEN Scanner

vorbitorilor nativi din populația totală a Europei şi procentajul europenilor care au învățat respectiva limbă ca limbă străină. Iată cifrele:

- Limba engleză: 13% vorbitori nativi şi 38% vorbitori prin învățare dau un indice de 51% total vorbitori de engleză în Europa;
- Limba germană: 18% vorbitori nativi şi 14% vorbitori prin învățare dau un indice de 32% total vorbitori de în Europa;
- Limba franceză: 12% vorbitori nativi şi 14% vorbitori prin învățare dau un indice de 28% total vorbitori de în Europa;
- Limba italiană: 13% vorbitori nativi şi 3% vorbitori prin învățare dau un indice de 16% total vorbitori de în Europa;
- Limba spaniolă: 9% vorbitori nativi şi 6% vorbitori prin învățare dau un indice de 15% total vorbitori de în Europa;

Din această statistică rezultă că singurele limbi europene vorbite în mai mare măsură de străini decât de nativi sunt engleza şi franceza (Bârlea 2010:40-42).

Louis-Jean Calvet propune instaurarea unei discipline noi, ieşită din realitatea politicilor lingvistice care sunt intervenții asupra limbii/limbilor, anume „politologia lingvistică" care ar putea fi pentru politicile lingvistice ceea ce reprezintă ştiințele politice pentru politică (Calvet 2005:122). Alți lingvişti precum: L. Guespin şi J.-B. Marcellesi, propun desemnarea organizării politice a raporturilor pe care o comunitate le întreține cu limbajul sub toate aspectele prin termenul de „glottopolitică" care „este necesară pentru a îngloba toate formele de limbă în care acțiunea societății îmbracă forma politicului" (Guespin, Marcellesi apud Boyer 1996:102).

Scanned with OKEN Scanner

În acelaşi timp Henri Boyer asociază politicile lingvistice cu o terapie, afirmând că acestea sunt expresia unor „probleme, de ordin lingvistic, care sunt puse în faţa unor State sau Comunităţi mai mult sau mai puţin teritorializate. Diferitele iniţiative de *normalizare* sunt concepute ca glototerapii, susceptibile să găsească remediul unei situaţii sociolingvistice" (Boyer 1996:108).

De fapt, mai multe dintre politicile promovate de Consiliul Europei (Recommandation 2008:8) au o referinţă implicită sau explicită la deschiderea culturală şi lingvistică, mai precis spre interculturalitate şi plurilingvism. În cadrul prezentării de aici ne interesează mai ales să ne oprim asupra promovării directe a *plurilingvismului* inclus între drepturile asigurate tuturor cetăţenilor europeni în scopul dobândirii de competenţe de comunicare în mai multe limbi, în conformitate cu nevoile pe care şi le identifică, toate acestea pe întreg parcursul vieţii. Menţionăm de asemeni politica în sprijinul *multilingvismului,* a diversităţii lingvistice care exprimă egalitatea de valoare a tuturor limbilor europene, garantând dreptul de a folosi pe oricare dintre acestea. O atare viziune este împărtăşită de gânditori europeni nu doar ca ideologie a UE ci şi ca filosofie de înţelegere a funcţionării pe teren, a unei comunităţi având multiple manifestări lingvistice.

Iată ce scrie în acest sens Hans-Georg Gadamer: „multilingvismul Europei, această vecinătate a celuilalt într-un spaţiu limitat şi egalitatea de valoare a celuilalt într-un spaţiu restrâns îmi pare că constituie o adevărată şcoală. [...] De aceea nu cred absolut deloc în scopul ideal a unei limbi unitare, nici pentru Europa, nici pentru umanitate. Aceasta poate fi practică şi se găseşte, e deja folosită în domenii specifice, de pildă cel al comerţului. Dar limba este în primul rând ceea ce vorbeşte comunitatea lingvistică naturală şi doar comunităţile lingvistice naturale vor fi în situaţia de a

Scanned with OKEN Scanner

edifica, în coexistență ceea ce le unește și ceea ce recunosc în celălalt" (Gadamer 2003:40).

Europa este o entitate multilingvă iar limbile sunt recunoscute ca mijloace de comunicare a identității. Termenul asupra căruia se insistă în formularea documentelor europene este acela de *plurilingvism* ca țintă a formării cetățenilor și cu explicarea distincției față de multilingvism:

> „Fiecare profil plurilingv individual este constituit din diferite limbi și varietăți de limbi stăpânite la diverse nivele de competență; el este dinamic și compoziția sa evoluează pe tot parcursul vieții individului. Ceea ce distinge conceptul de *plurilingvism* de termenul mai curent de *multilingvism* este faptul că limbile și varietățile de limbi care constituie repertoriul lingvistic al unui individ nu sunt considerate drept elemente co-existente, total distincte unele de altele, ci ca și entități care interacționează, care se influențează și se îmbogățesc una pe cealaltă și care formează astfel o competență de comunicare generală la care se poate face apel în integritatea sa, sau parțial, în orice moment, după cum o cere situația" (Recommandation 2008:8-9).

Putem remarca în acest paragraf o schimbare importantă de optică în privința dobândirii și folosirii competențelor lingvistice. Este vorba de un fel de macro-competență comunicativă în interiorul căreia micro-competențele corespunzătoare unor limbi distincte se află în interacțiune, sunt intercorelate. În funcție de contextul situațional, vorbitorul poate activa micro-componentele competenței generice. Pe de altă parte, repertoriul comunicativ activ în mai multe limbi, diferite de cea maternă, este considerat mult mai important decât cunoașterea normativă a unei singure limbi străine. Această viziune are în subsidiar un principiu al universalității, foarte prețios atunci când se mizează pe un randament plurilingv.

Scanned with OKEN Scanner

„Fiecare limbă exprimă cultura societății care o vorbeşte, nu pentru că ar fi vorba de o legătură necesară, ci pentru că în fiecare limbă este posibil să exprimi orice conținut mental sau cultural. Limbajul ca şi capacitate înnăscută de a forma enunțuri – nu este singurul care are un caracter de universalitate, în fiecare sistem lingvistic există o universalitate potențială care constă în a reuşi să asociezi unor structuri morfologice particulare orice conținut semantic; intervenția factorilor istorici, politici sau culturali, externi sistemului lingvistic determină condițiile care fac ca noi conținuturi semantice să se asocieze structurilor gramaticale dintr-o limbă dată" (De Carlo 2009:72).

b. Legislație şi instituții europene

În Uniunea Europeană există factori de decizie instituționali ce au avut de-a lungul timpului un cuvânt de spus în privința politicilor lingvistice: Comisia Europeană, Consiliul Uniunii Europene, Consiliul European şi Parlamentul European. Principalele agenții responsabile de politica lingvistică din instituțiile europene menționate sunt Unitatea pentru Politici de Multilingvism din cadrul Directoratului-General pentru Educație şi Cultură de la Bruxelles şi Divizia de Politică Lingvistică de la Strasbourg, la care se adaugă acțiunile realizate prin Centrul European de Limbi Moderne de la Graz/Austria. Fiecare dintre aceste instituții a avut preocupări legate de multilingvism şi de plurilingvism la nivel european. Trebuie menționat şi că în interiorul Uniunii Europene aspectele legislative cu referire la problematicile lingvistice nu au caracter imperativ. De fapt de politica legislativă internă şi de conținuturile educative este responsabil fiecare stat membru, iar toate la un loc sunt chemate să coopereze în acest sens.

Scanned with OKEN Scanner

În Tratatul de la Maastricht se stipulează:

„Comunitatea contribuie la dezvoltarea unei educații de calitate prin încurajarea cooperării dintre statele membre și, în cazul în care este necesar, prin sprijinirea și completarea acțiunii lor, respectând pe deplin responsabilitatea statelor membre față de conținutul învățământului și organizarea sistemului educativ, precum și diversitatea lor culturală și lingvistică" (EFPE 1992:6).

Preocupările lingvistice ale UE s-au direcționat pe următoarele axe principale: statutul limbilor membrilor în contextele oficiale ale Uniunii (inclusiv aspecte legate de traducerile oficiale), învățarea și predarea limbilor, promovarea și protejarea limbilor ca expresie a diversității culturale. Modul concret prin care organismele UE au acționat și continuă să acționeze pe aceste direcții este reprezentat de finanțarea mai multor programe (de învățare, de formare, de acțiune) sau a numeroase proiecte de cercetare.

Piatra de temelie a Uniunii Europene în actuala viziune a fost pusă prin Tratatul de la Maastricht (1992). Deja, în această primă formă de definire a identității și structurilor europene, există un articol cu referință la situația culturală a Europei: „Uniunea respectă bogăția diversității sale culturale și lingvistice și veghează la protejarea și dezvoltarea patrimoniului cultural european" (JOUE 1992: art. 3, alin. 3). Tratatul UE a mai suferit în câteva rânduri unele ajustări și modificări prin Tratatul de la Amsterdam (1999), Tratatul de la Nisa (2003) și Tratatul de la Lisabona (2007).

Se poate afirma ca interesul propriu-zis pentru limbi a început la nivel european prin atenția acordată limbilor mai puțin folosite. În 1982 este înființat *Biroul European pentru Limbi mai Puțin Folosite* iar la 5 noiembrie 1992, Consiliul Europei a adoptat la Strasbourg *Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare* prin care sunt protejate aceste limbi și este

Scanned with OKEN Scanner

promovată folosirea lor. În 1996 este proclamată Declarația Universală a Drepturilor lingvistice. *Carta Drepturilor Fundamentale ale Uniunii Europene*, din anul 2000, consfințește în articolul 22 *„respectul pentru diversitatea lingvistică"*, iar în capitolul 22 menționează că se interzice *„discriminarea pe diverse criterii, inclusiv pe baza celui lingvistic"*(CDFUE 2007).

În aceste formulări se denotă importanța acordată plurilingvismului şi multilingvismului la nivelul textelor fundamentale care sprijină constructul european. Odată cu începutul mileniului noi elemente au continuat să întregească conturul interesului pentru limbi în spațiul european. În anul 2001 s-a organizat pentru prima dată Anul European al Limbilor, iar din 2001, la nivel european s-a instituit ziua de 26 septembrie ca Zi Europeană a Limbilor care se sărbătoreşte anual. Tratatul de la Lisabona, care este esențial pentru stabilirea structurilor europene, vorbeşte pentru prima dată despre conceptul neo-liberal privitor la folosirea limbilor Europei şi se prevăd măsuri de protecție lingvistică şi de promovare a limbilor la nivelul statelor UE. Potrivit site-ului Diviziei de Politică Lingvistică, Consiliul Europei are în vedere promovarea următoarelor politici lingvistice:

- Plurilingvismul: toți cetățenii au dreptul să-şi formeze, de-a lungul vieții, o sumă de deprinderi de comunicare în mai multe limbi, în funcție de trebuințe.
- Diversitatea lingvistică: Europa este multilingvă şi toate limbile sale sunt, în egală măsură, modalități de comunicare şi expresii ale identității; dreptul de a utiliza şi de a învăța propria/-ile limbă/i este protejat de Convențiile Consiliului Europei.
- Înțelegerea reciprocă: oportunitatea de a învăța alte limbi este o condiție esențială a comunicării interculturale şi acceptării diferențelor culturale.

Scanned with OKEN Scanner

• Cetățenia democratică: participarea la procesele democratice şi sociale din societățile multiculturale este facilitată de competența plurilingvă a indivizilor.

• Coeziunea socială: egalitatea de şanse în ceea ce priveşte dezvoltarea personală, educația, munca, mobilitatea, accesul la informație şi cultură depinde de accesul la învățarea limbilor pe tot parcursul vieții.

În UE sunt multe limbi şi dialecte folosite, se estimează că sunt peste 150 de limbi regionale sau minoritare, vorbite de aproximativ 50 de milioane de vorbitori din totalul de peste 500 milioane de locuitori europeni în zilele noastre. Limbi oficiale sunt 23: bulgară, cehă, croată, daneză, olandeză, engleză, estonă, finlandeză, franceză, germană, greacă, maghiară, italiană, irlandeză, letonă, lituaniană, malteză, poloneză, portugheză, română, slovacă, slovenă, spaniolă şi suedeză. Un statut aparte îl au limbile catalană, galițiană, bască, galică scoțiană şi limba velşă care beneficiază de un statut semi-oficial în ce priveşte traducerile oficiale ale tratatelor şi faptul că cetățenii care le vorbesc se pot adresa instituțiilor UE în propria lor limbă. Acest tablou multilingv este premiza mai multor acțiuni în cadrul UE. Dintre acestea menționăm Comunicarea (2008) adresată de către Comisia Europeană Parlamentului European şi Consiliului Uniunii Europene, intitulată *Multilingvismul: un atu pentru Europa şi o responsabilitate comună*. Din aceasta citățm în continuare un fragment relevant pentru implicațiile lingvistice ale schimbărilor actuale din societatea europeană:

> „Societățile europene de astăzi se confruntă cu schimbări rapide datorate globalizării, progresului tehnologic şi îmbătrânirii populației. Mobilitatea sporită a europenilor – 10 milioane dintre aceştia lucrează în prezent în alte State Membre – este un indicator important al acestei schimbări. Tot mai mult, oamenii interacționează cu cei din alte țări, un număr din ce în ce

Scanned with OKEN Scanner

mai mare dintre ei trăind şi muncind în afara țării lor de origine. Acest proces este potențat de recentele extinderi ale UE care are acum aproximativ 500 de milioane de cetățeni, 27 de State Membre, 3 alfabete şi 23 de limbi oficiale, unele de anvergură mondială. Circa 60 de alte limbi, vorbite în anumite regiuni şi de anumite grupuri, fac de asemenea parte din tezaurul UE. În plus, imigranții au adus cu ei un spectru larg de limbi: se estimează că cel puțin 175 de naționalități sunt acum prezente în interiorul granițelor UE" (Comunicarea 2008: 4).

Politicile lingvistice în genere pot urmări atingerea a două tipuri de obiective distincte, cu impact la nivel social şi corelate între ele: reglementarea relațiilor dintre limbi şi/sau promovarea limbilor. Dacă primul aspect menționat este înscris în sfera multilingvismului, cel de-al doilea este legat de problematica plurilingvismului.

„Simpla folosire a unei singure lingua franca nu este de ajuns. Fiecare cetățean ar trebui să aibă competențe care să-i permită să comunice în cel puțin două limbi, altele decât limba sa maternă"(CE 2004:10).

Consiliul Europei, prin exprimările cuprinse în *Charte Européenne du Plurilinguisme* (*Carta europeană a plurilingvismului*), promovează construcția în spațiul european a unei societăți plurilingve alcătuită din cetățeni care sunt pregătiți încă de la vârsta şcolară şi continuă prin învățarea pe tot parcursul vieții să devină plurilingvi, trăind într-o societate multilingvă. Aceasta se deosebeşte de alte reprezentări macrosociale din istoria recentă europeană când au existat state preponderent monolingve, cu o singură limbă oficială. Situația lingvistică actuală din Europa este de o dinamică nouă datorită fenomenului migrației acordat la condițiile şi situația lumii contemporane. O Comunicare a Comisiei Europene sintetizează esențialul acestor date şi propune în acelaşi timp o

Scanned with OKEN Scanner

posibilă abordare a datelor lingvistice ținând cont de cum se regăsesc azi în spațiul european:

„În contextul actual al mobilității şi migrației în creştere, stăpânirea limbii/-ilor naționale are un rol fundamental în reuşita integrării şi participării active în societate. Prin urmare, vorbitorii ne-nativi trebuie să includă limba țării-gazdă în combinația «una-plus-două» limbi.

Există şi alte resurse lingvistice ne-exploatate în societatea de azi: ar trebui puse în valoare mai bine diferite limbi materne precum şi o serie de alte limbi vorbite acasă şi în mediul local ori de vecinătate. De pildă, copiii cu diferite limbi materne – din UE ori din terțe țări – pun şcoala în situația de a preda limba de instruire ca a doua limbă, aceştia fiind în acelaşi timp un element motivant pentru colegii lor în sensul învățării diferitor limbi şi deschiderii spre alte culturi.

În scopul întăririi legăturilor între comunități, Grupul Intelectualilor pentru Dialog Intercultural (2008), grup consultativ al Comisiei, a elaborat conceptul de: *limbă personală de adopție*, asupra căruia mai trebuie încă reflectat" (Comunicarea 2008: 6).

O însumare a direcțiilor pe care plurilingvismul este valorizat în Uniunea Europeană se regăseşte în *Charte Européenne du Plurilinguisme* (*Carta Europeană a Plurilingvismului*). Viziunea de aici cuprinde următoarele coordonate:

- Plurilingvismul şi Europa politică (având ca premiză de bază faptul că plurilingvismul este inseparabil de afirmarea unei Europe politice)
- Plurilingvismul, cunoaştere şi recunoaştere a celuilalt (având ca premiză de bază faptul că diversitatea lingvistică asigură pluralitatea şi bogăția reprezentărilor)

Scanned with OKEN Scanner

- Plurilingvismul şi libertatea (având ca premiză de bază faptul că plurilingvismul însuşi este o formă de libertate)
- Plurilingvismul şi identităţile europene (având ca premiză de bază faptul că plurilingvismul este văzut ca un mijloc de afirmare a perenităţii entităţilor naţionale, care la rândul lor sunt locuri privilegiate de exersare a cetăţeniei)
- Plurilingvismul, cultura şi cetăţenia (având ca premiză de bază faptul că plurilingvismul constituie una din sursele fundamentale ale sentimentului de cetăţenie europeană)
- Plurilingvismul şi relaţiile internaţionale (având ca premiză de bază faptul că plurilingvismul este unul dintre răspunsurile posibile la şocul civilizaţiilor şi la posibilele forme de hegemonie politică sau economică)
- Plurilingvismul, diversitatea culturală şi progresul ştiinţific (având ca premiză de bază faptul că plurilingvismul poate fi considerat un aspect esenţial în promovarea cercetării şi inovaţiei ştiinţifice)
- Plurilingvismul într-o abordare diferenţiată (având ca premiză de bază faptul că *dreptul la limbă* şi la diversitate lingvistică ori culturală nu este divizibil)
- Plurilingvismul şi eficienţa economică (având ca premiză de bază faptul că plurilingvismul poate să-şi aducă un aport important la progresul economic într-o lume pacificată)
- Plurilingvismul şi dreptul la muncă (având ca premiză de bază faptul că toţi cei ce lucrează trebuie să aibă dreptul de a munci utilizând limba ţării în care trăiesc)

Scanned with OKEN Scanner

- Plurilingvismul şi educaţia (având ca premiză de bază faptul că sistemele de educaţie trebuie să facă prevederile necesare încât să ofere o educaţie plurilingvă)
- Plurilingvismul şi mass media (având ca premiză de bază faptul că în rândul mijloacelor de comunicare în masă trebuie să fie alocate intervale de timp când să fie permisă exprimarea pluralităţii culturale)

Marea majoritate a acestor axe tematice se vor regăsi, ca linii directoare ale mai multor capitole din această carte.

Scanned with OKEN Scanner

5. Promovarea plurilingvismului prin demersuri, structuri administrative dedicate şi documente formatoare

a. *Cadrul European Comun de Referinţă pentru Limbi şi Portofoliul European al Limbilor*

Un moment important din contemporaneitate în manifestarea interesului pentru învăţarea limbilor îl constituie iniţiativa elveţiană din noiembrie 1991 de organizare a unui simpozion intitulat: *„Transparenţă şi coerenţă în studierea limbilor în Europa: obiective, evaluare, certificare"* (CECR 1991). S-au evidenţiat cu această ocazie cel puţin trei aspecte care au avut după aceea un impact larg european: necesitatea continuării într-un mod şi mai intens a studierii limbilor în spaţiul comunitar european cu beneficii pe mai multe planuri – accesul la informaţii, asigurarea unui climat de înţelegere internaţională, o mai bună relaţionare la locul de muncă; promovarea studierii limbilor pe tot parcursul vieţii; propunerea de a se concepe un cadru european comun de învăţare şi certificare în privinţa limbilor.

Un alt reper major este perioada 1997-2000 când Consiliul Europei a derulat un proiect cu valoare fundamentală pentru învăţarea limbilor. Intitulat „Politici lingvistice pentru o Europă multilingvă şi pluriculturală", acesta s-a încheiat cu publicarea a două documente de o importanţă capitală şi care sunt de actualitate şi în zilele noastre – *Cadrul*

Scanned with OKEN Scanner

European Comun de Referință pentru Limbi (CECRL) şi *Portofoliul European al Limbilor* (PEL).

CECRL este un document complex care se adresează în primul rând profesorilor de limbi şi decidenților din domeniul educației. Este interesant că, mai ales în primele capitole, sunt folosite multe formulări auto-referențiale, anume, în interiorul *Cadrului* sunt folosite expresii precum „CECRL oferă...", „CECRL este conceput...", „CECRL cuprinde..." etc. *Cadrul* a devenit în ultimii ani un document fundamental, de referință în domeniul predării/ învățării limbilor, de aceea ne vom opri mai îndelung asupra acestuia. Primul capitol defineşte în linii generice ce oferă CECRL, care-i sunt obiectivele şi cum se inserează acestea în politica lingvistică UE, unde pluri-lingvismul deține un loc privilegiat, care sunt argumentele legat de necesitatea acestuia cu utilizările posibile care decurg de aici şi în fine criteriile la care a fost conceput să răspundă. Trebuie menționat de la început că acest document nu poate fi definit printr-o singură sintagmă, dată fiind tocmai complexitatea lui. Avem de a face cu o bază comună privitoare la nivelele de competență lingvistică, conținând descrieri, conținuturi şi metode, care să faciliteze colaborarea internațională, într-o abordare interculturală şi promovând plurilingvismul. În ceea ce priveşte obiectivele, capitolul respectiv face referință la mai multe stipulări din politicile europene în privința limbilor, prezentând o colecție de citate ilustrative din acestea, orientate pe trei direcții importante:

- „toate categoriile populației să dispună efectiv de mijloacele de a dobândi o cunoaştere a limbilor din alte State membre (sau a altor comunități din sânul propriei țări) şi o aptitudine de a le utiliza încât [...] să facă față situațiilor din viața cotidiană dintr-o altă țară [...], să schimbe informații şi idei cu tineri şi adulți vorbind o altă limbă [...], să înțeleagă mai bine modul de viață şi mentalitatea altor popoare;

Scanned with OKEN Scanner

- promovarea, încurajarea şi sprijinirea eforturilor profesorilor şi elevilor [...] fundamentând predarea şi învățarea limbilor pe nevoile, motivațiile, caracteristicile şi resursele celui care învață, definind [...] obiective valabile şi realiste, perfectând modalități şi instrumente care să permită evaluarea [...];

- promovarea de programe de cercetare şi de dezvoltare vizând [...] metodele, materialele cele mai adecvate [...]" (CECRL 2001:10).

În privința plurilingvismului este important de reținut *abordarea plurilingvă* care „pune accentul pe faptul că, pe măsură ce experiența lingvistică a unui individ în contextul său cultural se extinde de la limba familială la cea a grupului social, apoi la cea a altor grupuri [...], el nu clasează aceste limbi şi aceste culturi în compartimente separate ci construieşte mai curând o competență comunicativă la care contribuie orice cunoaştere şi orice experiență a limbilor şi în care limbile sunt în corelație şi interacționează" (CECRL 2001:11). Necesitatea Cadrului este legată de trei aspecte importante ce țin de învățarea limbilor: „promovarea şi facilitarea cooperării", „recunoaşterea reciprocă a calificărilor în limbi", sprijin în realizarea certificării, în administrație şi coordonarea eforturilor în învățământ (CECRL 2001:11-12). Utilizarea acestuia este legată de trei contexte diferite, cu actori diferiți de la un context la altul: „elaborarea de programe de învățare", „organizarea de certificări în domeniul limbilor" (ceea ce e apanajul profesorilor sau a decidenților din domeniu) şi „punerea în operă a unei învățări autodirijate" care ține atât de profesori, cât şi de elevi. (CECRL 2001:12).

Noutatea majoră pe care o aduce CECRL în sfera strategiilor didactice este perspectiva acțională, o perspectivă nouă, apropiată dar şi distinctă de cea comunicativă care a precedat-o, fiind timp de mulți ani fundamentul abordărilor

Scanned with OKEN Scanner

metodologice şi practice din didactica limbilor. Aceasta nouă viziune este prezentată pe larg în capitolul al doilea.

> „Perspectiva privilegiată aici este [...] de tip acțional în sensul că se consideră înainte de orice că cel ce foloseşte limba şi cel care o învață sunt actori sociali care au de îndeplinit sarcini (nu neapărat lingvistice) în circumstanțe şi într-un mediu dat, în interiorul unui domeniu de acțiune particular. Dacă actele de limbaj se realizează în activități lingvistice, acestea se înscriu la rândul lor în contextul unor acțiuni în context social care, doar ele, le dau sens deplin. Există «sarcină» în măsura în care acțiunea ține de unul (sau mai mulți) subiect(i) care îşi mobilizează în aceasta în mod strategic competențele de care dispun(e) în vederea ajungerii la un rezultat dinainte determinat. Perspectiva acțională ia deci în calcul resurse cognitive, afective, volitive cât şi ansamblul capacităților pe care le posedă şi le pune în operă un actor social" (CECRL 2001:15).

Se observă că avem de a face cu o perspectivă de nuanță sociolingvistică, în care învățarea limbii este un aspect al folosirii ei şi cu cât acestea sunt mai apropiate cu atât achiziția lingvistică este mai solidă, iar mobilul acestei achiziții este dobândirea/ exprimarea de competențe de comunicare care la rândul lor se înscriu într-un câmp al competențelor generale manifestate social.

> „Folosirea unei limbi, inclusiv învățarea ei, cuprinde acțiunile îndeplinite de oameni care, ca indivizi şi ca actori sociali, dezvoltă un ansamblu de competențe generale şi anume, o competență de comunicare lingvistică. Ei pun în lucrare competențele de care dispun în contexte şi în condiții variate, pliându-se în acelaşi timp pe diferitele constrângeri cu scopul de a realiza activități lingvistice ce permit tratarea de texte (receptare şi producere) având teme din interiorul unor

Scanned with OKEN Scanner

domenii particulare, mobilizând strategii care par să convină cel mai bine sarcinilor pe care le au de îndeplinit. Controlul acestor activități de către interlocutori conduce la întărirea sau modificarea acestor competențe" (CECRL 2001:15).

Competențele generale individuale sunt un element cheie al constructului CECRL deoarece acestea vor constitui fundamentul pentru competența de comunicare lingvistică. De fapt este vorba din nou de o schimbare de perspectivă asupra acumulărilor care rezultă din actul învățării. Foarte mulți ani s-a considerat că a învăța înseamnă achiziție de cunoştințe, această perspectivă a fost înglobată, dar şi depăşită de viziunea pedagogică actuală care vorbeşte de mai multe feluri de competențe:

- „Ceea ce ştim sau cunoaşterea declarativă trebuie înțeleasă ca şi cunoştințe care rezultă din experiența socială (cunoştințe empirice) sau o învățătură mai formală (cunoştințe academice)" defalcate în: „cunoştințe academice dintr-un domeniu educațional, ştiințific sau tehnic, cunoştințe academice sau empirice dintr-un domeniu profesional [...] cunoştințele empirice relative la viața cotidiană, cunoaşterea valorilor şi credințelor împărtăşite de anumite grupuri [...]";
- „Abilitățile şi ceea ce ştim să facem [...] țin de stăpânirea procedurală mai mult decât de cunoaşterea declarativă";
- „Ceea ce ştim să fim trebuie înțeles ca dispoziții individuale, trăsături de personalitate, combinații de atitudini, care ating, spre exemplu, imaginea de sine şi despre alții, caracterul introvertit sau extrovertit din interacțiunea socială [...] sunt incluşi aici factori provenind din diferite modalități de culturalizare şi acestea pot să se modifice";

Scanned with OKEN Scanner

- „Ceee ce ştim să învățăm mobilizează în acelaşi timp ceea ce ştim să fim, ceea ce ştim şi ceea ce ştim să facem şi se sprijină pe competențe de diferite tipuri [...] poate fi parafrazat ca «a şti/ a fi dispus să descoperi pe celălalt» indiferent dacă este vorba de o altă limbă, o altă cultură, alte persoane sau cunoştințe noi. Noțiunea de «a şti să înveți» e valabilă în toate domeniile [...] se combină cu «a şti să fii» spre exemplu în dispoziția de a lua inițiative, cu «a şti» spre exemplu în a şti tipuri de relații morfo-sintatice, cu «a şti să faci» spre exemplu a se repera repede într-un dicționar" (CECRL 2001:16-17).

În CECRL competența de comunicare prin vorbire ocupă locul cheie şi este pivotul tuturor explicitărilor, totuşi aceasta nu este introdusă abrupt ci inserată într-o rețea de determinisme care o justifică şi o întăresc conferindu-i astfel soliditate şi credibilitate. În plus aceasta este subsecventată în cadru unei prezentări analitice care o face mai comprehensibilă şi mai accesibilă din punct de vedere practic. Astfel sunt introduse cele trei componente principale ale sale: componenta lingvistică, componenta sociolingvistică şi componenta pragmatică. „Competența lingvistică este cea care are de a face cu «a şti» şi «a şti să faci» relativ la lexic, la fonetică, la sintaxă şi la alte dimensiuni ale sistemului limbii."

„Competența sociolingvistică trimite la parametri socioculturali de folosire a limbii. Sensibilă la normele sociale [...] afectează serios comunicarea prin vorbire dintre reprezentanți din culturi diferite chiar dacă împotriva lor înşişi"(CECRL 2001:17).

„Competența pragmatică acoperă folosirea funcțională a resurselor limbii (realizarea de funcții de limbaj, de acte de vorbire) sprijinindu-se pe scenarii sau transcrieri ale schimburilor în interacțiune. Trimite de asemenea la stăpânirea discursului, la coeziunea şi

Scanned with OKEN Scanner

coerența sa, la reperarea tipurilor şi genurilor de texte [...]" (CECRL 2001:17-18).

După ce a clarificat componentele definitorii ale competenței de comunicare prin vorbire, textul *Cadrului* explicitează, aprofundând, planul intrinsec al acestora arătând că această competență se actualizează prin acte de limbaj care se înscriu în diverse domenii (public, profesional, educativ, personal) şi care pot fi învățate prin strategii şi executarea de sarcini raportate la texte.

Am afirmat deja că elementul cheie al documentului de care vorbim aici este competența de comunicare prin vorbire, însă locul central şi partea care a dobândit şi dobândeşte în continuare cea mai largă circulație practică este ocupat de prezentarea nivelelor comune de referință pentru limbile străine, pe baza mai multor descriptori organizați pe competențe şi urmând o scală reprezentată convențional prin A1, A2, B1, B2, C1, C2. Acestea sunt rezultatul unei „combinații sistematice de metode intuitive, calitative şi cantitative. S-a analizat mai întâi conținutul scalelor existente în lumina categoriilor de descriere din Cadru de referință. Apoi, pe parcursul unei etape intuitive, acest material a fost revăzut, au fost creați noi descriptori iar ansamblul a fost supus atenției unor experți. După aceea au fost folosite metode calitative pentru a verifica dacă profesorii recunosc categoriile descriptive alese şi dacă descriptorii descriau bine categoriile pe care era prevăzut să le descrie. În fine au fost stabiliți cei mai buni descriptori după metode cantitative. Exactitatea acestei operații a fost apoi controlată prin studii asemănătoare" (CECRL 2001:24). Se observă în acest text că este vorba de o muncă ştiințifică, de o lucrare minuțioasă şi îndelungă spre validarea căreia au fost implicați şi posibili beneficiari. În acest sens putem menționa şi faptul că adresabilitatea este ilustrată spre finalul documentului pentru câteva direcții principale: descriptori corespunzând diferitelor

Scanned with OKEN Scanner

sectoare educative, descriptori de folosit pentru tinerii adulți, descriptori organizați în funcție de domeniile de utilizare pertinente pentru adulți. Cele şase nivele de referință sunt mereu aceleaşi urmărind o progresie în descrierea competențelor de vorbire ale subiecților. Astfel nivelul A1 este cel introductiv sau de descoperire, urmează A2 nivel intermediar sau de supraviețuire, apoi este B1 nivelul prag care marchează trecerea spre partea superioară a scalei. Nivelul B2 este deja avansat sau al utilizatorului independent, urmat de C1 care reprezintă autonomia sau competența operațională efectivă şi cel mai sus este plasat nivelul C2 al stăpânirii autentice a limbii respective.

Pentru o înțelegere cât mai corectă a acestor nivele citățm în continuare o scurtă descriere comparativă a unor competențe de înțelegere orală, aflate în corespondență de la un nivel la altul. Utilizatorul elementar de nivel A1 „poate să înțeleagă şi să folosească expresii familiare şi cotidiene cât şi enunțuri foarte simple care să satisfacă nevoi concrete" iar la nivelul A2 „poate să înțeleagă fraze izolate şi expresii frecvent utilizate în relație cu domenii imediate de prioritate (spre exemplu informații personale şi familiale simple, cumpărături, mediu apropiat, muncă)" (CECRL 2001:24-25). La nivel de utilizator independent competențele evoluează astfel: pentru B1 vorbitorul „poate să înțeleagă punctele esențiale când este folosit un limbaj standard, clar şi dacă este vorba de lucruri familiare la muncă, la şcoală, în timpul liber etc.", iar pentru B2 locutorul „poate să înțeleagă conținutul esențial al unor subiecte concrete sau abstracte într-un text complex, inclusiv o discuție tehnică în domeniul său de specialitate. Utilizatorul experimentat va avea următoarele competențe în progresie față de cele anterioare: la nivelul C1 „poate să înțeleagă o gamă largă de texte lungi şi dificile şi să sesizeze în acelaşi timp semnificațiile implicite", iar la nivelul C2 „poate să

Scanned with OKEN Scanner

înțeleagă fără efort practic tot ce aude sau citeşte" (CECRL 2001:24-25).

Un aspect foarte important urmărit în elaborarea *Cadrului de referință* a fost respectarea unui caracter global al descriptorilor care să le asigure folosirea pentru raportarea la diverse limbi. Trebuie subliniat faptul că în formularea descriptorilor a fost acordată o atenție specială creării premizelor pentru utilizarea lor în contexte multidomeniale, plurilingve şi pluriculturale. De aceea, în mod deliberat, nu au fost luate în considerație „listele detaliate ale micro-funcțiilor, ale formelor gramaticale şi de vocabular" precum şi „analiza funcțiilor, noțiunilor de gramatică şi de vocabular necesare pentru realizarea sarcinilor comunicative descrise". În aceeaşi logică s-a vizat pertinența descriptorilor în „sectoare educative variate, cu profile de formare şi experiențe profesionale foarte diferite", permițând inclusiv folosirea în „educarea adulților". S-a avut în vedere posibilitatea ca aceştia „să poată fi puşi în relație cu sistemele locale, concepute în funcție de experiența locală". Toate acestea fără a afecta obiectivele enunțate şi coerența tuturor conținuturilor (CECRL 2001:29).

Acest document îşi este sieşi şi subiect şi obiect. Am putea vorbi de un intertext intern, de exemplu, în capitolul 2 se anunță şi se dau în mai multe locuri referințe despre conținutul capitolelor următoare: mai întâi despre 9 apoi despre 3, 4 şi 5, 6, 7, 8 dar şi o intertextualitate externă, cu multe trimiteri la legislația europeană în domeniu pe care o sprijină şi pe care se sprijină. Interesant este şi faptul că textul este în acelaşi timp programatic, enunțând linii călăuzitoare în predarea/învățarea limbilor, dar conține şi inserții operaționale care invită pe utilizatorii săi să facă exercițiul adaptării lui ca instrument la propriile condiții şi contexte. De pildă la pagina 41 se poate citi:

„Utilizatorii *Cadrului de referință* se vor gândi şi vor explicita după caz domeniile în care elevul va avea

Scanned with OKEN Scanner

nevoie să acționeze sau va trebui să acționeze sau va trebui să fie dotat cu instrumente lingvistice pentru a acționa" (CECRL 2001:41).

Aceste invitații construiesc imaginea unei perspective colaborative față de utilizator, perspectivă care a stat la baza modului de realizare a documentului.

Portofoliul European al Limbilor (*PEL*) este conceput pentru contextul practic, se adresează celor antrenați în procesul de predare-învățare a limbilor. Acesta conține un *Paşaport Lingvistic*, o *Biografie Lingvistică* şi un *Dosar*. *Paşaportul* este o formulă concentrată, o diagramă care exprimă nivelul de cunoaştere a unei limbi şi experiențele care au condus la acesta. În *Biografie* sunt detaliate, pe competențe şi descriptori, în mod amănunțit, toate datele care exprimă, pe nivele – A1, A2, B1, B2, C1, C2 – gradul de stăpânire a limbii atât din perspectiva prezentă (ceea ce vorbitorul ştie), cât şi în perspectiva viitorului (ceea ce vorbitorul îşi propune să învețe). *Dosarul* este prevăzut pentru inserarea tuturor documentelor concrete care sprijină situarea la unul din nivelele descrise în *Biografie*: documente scrise sau audio-video produse în limba străină de către cel pentru care se face evaluarea, documente evaluative, diplome lingvistice obținute, reflexii ale vorbitorului despre limba respectivă şi despre procesul de învățare a acesteia, rapoarte ale celor care l-au ajutat în învățare reflectând modul în care el a făcut acest parcurs.

Toate aceste documente descrise în paragrafele anterioare, au fost elaborate de specialişti şi sunt integrate în domeniul legislativ. Astfel a apărut recomandarea *R(98)6 a Comitetului de miniştri ai statelor membre* care stipulează dezvoltarea şi folosirea PEL ca instrument util în procesul de învățare a limbilor moderne într-un mod care permite o largă recunoaştere internațională. *Conferința permanentă a miniştrilor educației*, reunită la Cracovia în anul 2000 face o serie de recomandări adresate guvernelor Statelor membre UE în ideea

Scanned with OKEN Scanner

de a contribui la implementarea şi crearea de condiţii favorabile pentru introducerea şi folosirea PEL la toate nivelele de învăţământ. În document se menţionează că, odată ce acesta a fost adoptat în practica învăţării limbilor, guvernele sunt chemate să se implice în continuare prin acţiuni de tipul:

- identificarea unui organism competent, de nivel naţional, care să examineze modele de PEL pentru educaţia obligatorie şi să delibereze asupra gradului în care acestea se adecvează cu cele care circulă la nivel european;
- recomandarea şi înaintarea spre Comitetul European de Validare a acelor PEL agreate la nivel naţional;
- monitorizarea compatibilităţii şi adecvării PEL cu principiile directoare la nivel naţional, regional şi local;
- crearea de condiţii care să faciliteze învăţarea limbilor moderne cu ajutorul PEL atât în cadrul educaţiei formale, cât şi a celei informale;
- sprijinirea folosirii PEL de către profesori prin programe de formare a acestora;
- asigurarea şi facilitarea conlucrării dintre diversele instituţii specializate în scopul implementării eficiente a PEL;
- monitorizarea diseminării şi impactului PEL însoţită de raportarea regulată despre acestea către organismele Consiliului Europei abilitate în acest sens.

Actualmente documentele menţionate mai sus au fost integrate într-un ansamblu mai larg, într-un portofoliu personal – *Europass* - în care fiecare cetăţean european îşi adună piese care demonstrează calificările şi competenţele pe care acesta le deţine. Portofoliul conţine următoarele documente: *Europass- Curriculum Vitae,* un formular în care sunt concentrate experienţele de formare şi profesionale ale persoanei în cauză, *Mobilitate Europass,* un instrument în care titularul îşi înregistrează mobilităţile profesionale şi educaţionale, *Europass – Suplimentul la diplomă,* este documentul care adecvează prin conţinutul lui diploma

Scanned with OKEN Scanner

națională la normele europene (în România aceasta se eliberează gratuit şi este bilingvă – engleză şi română) şi *Europass – Paşaportul Lingvistic European*, pe care l-am menționat mai sus.

La nivelul învățământului superior există paşi importanți care s-au făcut în sprijinul plurilingvismului. Procesul Bologna este o inițiativă care aduce împreună 36 de țări europene în scopul creării unui spațiu european multilingvistic prin: susținerea învățării limbilor străine în timpul studiilor universitare, încurajarea mobilității studenților pe baza sistemului de credite transferabile, stimularea dezvoltării parteneriatelor dintre instituțiile de învățământ europene, schimburi de cadre didactice între instituții universitare, recunoaşterea diplomelor universitare la nivel european. De asemenea, pentru palierul de vârstă a tinerilor liceeni există preocupări de valorizare a plurilingvismului. Astfel, s-a născut ideea *Bacalaureatului European Plurilingv* care să îndeplinească următoarele condiții:

- existența de competențe de nivel minim B2 în conformitate cu PEL pentru minim două limbi străine;
- dovedirea folosirii a cel puțin uneia dintre cele două limbi în cadrul învățării unei alte discipline, pe parcursul a cel puțin doi ani;
- atestarea participării la cel puțin un proiect europen sau internațional în timpul studiilor premergătoare celor universitare.

b. *Observatorul European al Plurilingvismului*

La nivel european, un rol important în dezbaterea şi informarea asupra chestiunilor plurilingvismului este asumat de către *Observatorul European al Plurilingvismului* (OEP). Este

Scanned with OKEN Scanner

important să facem în cadrul acestei lucrări o descriere cât mai lămuritoare a acestuia datorită rolului important pe care îl deține şi informațiilor de dată recentă pe care acesta le prezintă legat de problematica care ne interesează. Începuturile se situează în anul 2005 cu ocazia primei întâlniri *Assises européennes du plurilinguisme* de la Paris din 24-25 noiembrie. Aici a fost elaborată *Carta europeană a plurilingvismului* şi au fost stabilite cele mai importante principii directoare, valabile şi astăzi – reunirea decidenților, cercetătorilor şi membrilor societății civile în favoarea implicării domeniilor politic, cultural, economic şi social în abordarea problemelor lingvistice. Rolul activ al *Observatorului* se manifestă prin colectarea, analiza şi publicarea informațiilor şi studiilor relative la diferite aspecte ale plurilingvismului şi prin participarea la elaborarea de strategii propuse actorilor importanți din acest domeniu. Obiectivele asumate prin Statut sunt următoarele:

- „Susținerea diversității lingvistice a Uniunii Europene în toate componentele ei politice, administrative, economice, sociale şi culturale;
- Înlesnirea naşterii unui spirit cetățenesc european activ fundamentat pe înțelegerea limbilor şi culturilor europene;
- Promovarea pentru tot parcursul vieții a predării şi învățării limbilor;
- Promovarea, prin intermediul plurilingvismului, a diversității culturale, ca fundament al creativității, al schimburilor, al respectului pentru celălalt, ca bază a unui progres pacifist;
- Contribuirea la prevenirea xenofobiei şi a comunitarismului lingvistic agresiv, prin promovarea plurilingvismului şi a interculturalității;
- Suscitarea colaborărilor prin conducerea unor activități de cercetare pe teme dintre cele menționate;

Scanned with OKEN Scanner

- Susținerea unui site Internet colaborativ având următoarele misiuni:
  - să constituie o bază de date europeană și multilingvă despre limbi și despre plurilingvism;
  - să fie un site de publicare directă de articole de fond despre limbi și despre plurilingvism;
  - să fie o sursă de informare și schimburi pentru societatea civilă în diversele ei componente care au legătură cu chestiunile lingvistice, anume – familii, profesori, întreprinderi, salariați;
  - să faciliteze realizarea cuplajului dintre cercetarea științifică și societatea civilă;
  - să publice un Newsletter" (OEP 2012).

Strategia actuală a OEP, așa cum este publicată pe site-ul instituției, cuprinde cinci axe prioritare de acțiune:

1. Axa cercetării este prima vizată. Aici sunt cuprinse trei subcategorii – munca de înregistrare a referințelor utile din domeniile plurilingvismului și interculturalității în privința publicațiilor științifice, a cercetătorilor și a centrelor specifice din Europa; efortul de a realiza o lărgire a echipei comitetului științific în plan internațional prin cooptarea de intervenienți la seminariile organizate; susținerea colaborării științifice în funcție de proiecte și oportunități.

2. Axa comunicării și organizării de evenimente pe bază de noi instrumente, având drept o prioritate îmbunătățirea și internaționalizarea site-ului. Se dorește menținerea tradiției reuniunilor, a însumării problematicilor legate de plurilingvism, a mobilizării rețelelor, deschiderea de noi arii de cooperare, precum și o abordare bazată pe ținte de atins transpusă într-un discurs adecvat.

3. Axa parteneriatelor se referă atât la membrii atrași începând cu 2007 în rândurile comitetului de inițiativă, cât și la acele legături realizate prin Internet și prin Scrisoare. Se observă că parteneriatele s-au înmulțit, s-au diversificat în

Scanned with OKEN Scanner

ultimii ani şi au intensităţi variabile. Acestea se constituie fie în jurul publicaţiilor, fie în jurul circulării informaţiilor, fie în jurul proiectelor de cercetare.

4. Axa medierii se referă la relaţiile cu instituţii, cu decidenţi din domeniile: politic, ştiinţific, economic, învăţământ superior, diplomaţie şi a societăţii civile. În plan politic este vorba de raportări precise la legislaţia europeană, mai ales în domeniul lingvistic şi cultural. În sfera ştiinţifică trebuie reţinută ambiţia de a lărgi cadrul strict european prin interesul arătat de patru noi universităţi (Universitatea din Nancy, Universitatea din Viena, Universitatea din Bolzano şi Academia de Studii economice din Bucureşti) şi de a-l depăşi prin construirea de relaţii cu mediile ştiinţifice din zona nord-americană, Statele Unite şi Canada. Ramura economică este vizată în sensul construirii unei reţele pentru plurilingvism care să disemineze modele de discurs economic şi de bune practici în materie de tratament al limbilor în economie. Menţionăm de asemenea ralierea unei camere consulare, a trei asociaţii şi o fundaţie din sfera civilă;

5. Axa financiară are în vedere conturarea clară a viziunii legate de modalităţile de aderare, de coordonare de proiecte care să alimenteze strategia (OEP 2013-2016).

Din datele prezentate mai sus se observă că OEP este un proiect serios, ancorat în realitatea contemporană atât ca arii de interes, cât şi ca mijloace de acţiune. Pe de altă parte, acesta umple un spaţiu unde se realizează coagularea şi punerea în valoare a diverselor acţiuni şi activităţi derulate cu scopul sprijinirii sau promovării plurilingvismului şi interculturalităţii. Toate acestea îl recomandă ca pe un vector de mobilizare, demn de a fi urmărit în continuare (www.observatoireplurilinguisme.eu).

Scanned with OKEN Scanner

c. Centrul European de Limbi Moderne de la Graz

În privința prezențelor instituționale care au legătură cu plurilingvismul, una dintre cele mai importante referințe este *European Centre for Modern Languages of the Council of Europe* (ECML) - *Centrul European pentru Limbi Moderne.* Acesta aparține Consiliului Europei şi este preocupat de datele ce concură la asigurarea unei bune calități a predării şi învățării limbilor moderne în spațiul european. În acelaşi timp această instituție are rol de mediator în cunoaşterea şi schimbul de bune practici la nivel european în domeniul respectiv. Principalele axe de implicare a acestei instituții sunt:

- prezența diversității lingvistice în sistemele educaționale;
- introducerea limbilor străine în setul de obiective de învățare pe tot parcursul vieții;
- asigurarea unei formări de calitate pentru profesorii care predau limbi străine.

Acestea sunt în relație cu noțiunea de competențe care trebuie formate în scopul incluziunii sociale la scară europeană, după principiul cetățeniei active, dar şi al inserției pe piața dinamică a muncii, acestea fiind posibile prin abordări flexibile din partea tuturor celor implicați – angajați şi angajatori (https://www.ecml.at/).

d. Alte inițiative

În practică aceste concepte, de diversitate culturală şi lingvistică, sunt contextualizate diferit, cel mai adesea în funcție de cadrul de funcționare al instituției care şi le fixează printre preocupări. Astfel, în Convenția UNESCO din anul 2005 se vorbeşte pentru prima dată despre diversitatea culturală în legătură cu tratatele economice internaționale. Este momentul când conceptul de excepție culturală este

Scanned with OKEN Scanner

înlocuit cu acela de diversitate culturală, iar cadrul UNESCO este considerat drept foarte adecvat pentru a îngloba diversitatea culturală. Doi ani mai târziu, în 2007, în cadrul Uniunii Europene a fost numit primul comisar european pentru diversitate şi multilingvism în persoana lui Leonard Orban, nominalizarea fiind din partea României.

Există şi inițiative de valorizare a diversității culturale în spațiul francofon. Un foarte bun exemplu în acest sens sunt viziunea şi demersurile din cadrul *Agence Universitaire de la francophonie* (AUF) - Agenția Universitară a Francofoniei. Începuturile acesteia se regăsesc în anul 1961, la Montreal, când a fost înființată o asociație francofonă a instituțiilor de învățământ superior. În prezent aceasta numără 739 de instituții universitare din 94 de țări şi are 70 de reprezentanțe în 40 de țări. Aproximativ în paralel, din anul 1970 a fost creată o Agenție de cooperare culturală şi tehnică, care a devenit mai târziu Organizația internațională a Francofoniei. Aceasta are actualmente un pilon important de susținere prin AUF. Inițiativele francofone nu sunt unilateral îndreptate doar spre promovarea limbii franceze. Aceasta este mai degrabă numitorul comun a celor 77 state şi guverne membre OIF, dar nu reprezintă elementul exclusiv al obiectivelor organizației. Astfel filozofia actuală a Francofoniei este axată pe sprijinirea diversității culturale, cu o componentă vizând plurilingvismul, ca mijloc de valorizare a specialiştilor din inovație, cercetare, mediul academic, de favorizare a accesului pe piața internațională a muncii, de susținere a schimburilor şi parteneriatelor (a se vedea https://www.auf.org/).

Scanned with OKEN Scanner

6. Filosofia Uniunii Europene relativă la plurilingvism

Dacă ar fi să dăm doar exemplele *Declarației de la Barcelona* şi a *Tratatului de la Lisabona* care prevăd însuşirea a cel puțin două limbi străine (exclusiv limba maternă) încă din primii ani de şcoală, este clar că azi pentru cetățenia europeană activă, plurilingvismul şi interculturalitatea sunt elemente de construcție a integrării europene, de asigurare a mobilității profesionale şi culturale.

> „Dat fiind că un subiect bi sau plurilingv este mai pregătit să primească o pluralitate de viziuni, o educație plurilingvă nu poate să apară decât ca o axă portantă a proceselor de construcție a Europei" (De Carlo 2009:75).

Cetățenia democrată reprezintă un aspect important al politicilor europene care are legătură cu tematica noastră. În acest concept intră, pe de o parte, datele politice care au în centru întărirea democrațiilor pluraliste, a structurilor şi atitudinilor democratice ce vor conduce la o cetățenie activă, iar, pe de altă parte, intră şi punerea în valoare a învățării limbilor, încurajând astfel dezvoltarea conştiinței proprii şi auto-gestionarea datelor personale ca indicii ale democratizării actului educațional cu participarea profesorilor, elevilor, părinților (acolo unde este cazul).

O altă componentă asupra căreia trebuie să ne oprim aici este *coeziunea socială şi dialogul intercultural*. Politicile lingvistice şi educaționale joacă un rol important şi pe acest palier, unde, iarăşi, problematica plurilingvismului este implicată. Dreptul de menținere şi dezvoltare a limbilor şi culturilor minoritare pe teritoriul european este garantat prin *Charte européenne des langues régionales ou minoritaires (Carta europeană a limbilor*

Scanned with OKEN Scanner

regionale sau minoritare). Totuşi fenomenul migraţiei care aduce cu sine o înnoire permanentă a populaţiei şi a raporturilor sociale, generează şi formarea de noi minorităţi şi de noi dificultăţi de inserţie. Aici intervine rolul benefic „al adoptării unei politici plurilingve şi pluriculturale suple care să fie ca un pod peste toate frontierele şi ca o sursă de înţelegere şi îmbogăţire reciprocă a persoanelor implicate" (Recommandation 2008:11).

Aceasta politică nu presupune o sinergie imediată şi o corelare de mare acurateţe între plurilingvism şi pluriculturalitate. Dimpotrivă, pot exista etape tranzitorii, secvenţe într-o evoluţie care să se caracterizeze prin anumite dezechilibre temporare între cele două aspecte. Aceasta face parte din aşezarea firească a lucrurilor şi din traseul de situare a propriei identităţi faţă de cele nou descoperite. În procesul de dobândire a competenţelor plurilingve şi pluriculturale specialiştii admit existenţa unor momente când este acceptabil apelul la elemente interlingvistice şi interculturale. Observaţiile au arătat că acestea nu îngreunează ci mai degrabă facilitează accederea spre plurilingvism şi pluriculturalitate: „[...] patrimonial bogat, pe care îl reprezintă diversitatea lingvistică şi culturală în Europa, constituie o resursă preţioasă comună, care trebuie protejată şi dezvoltată, [...] eforturi considerabile se impun în domeniul educaţiei, pentru această diversitate care, în loc să devină un obstacol în calea comunicării, să devină o sursă de îmbogăţire reciprocă"; „[...] Statele membre, adoptând sau elaborând o politică naţională în domeniul predării şi învăţării limbilor moderne, ar putea reuşi să atingă un grad mai mare de convergenţă la nivel european, graţie dispoziţiilor având drept scop o colaborare permanentă între ele şi o coordonare constantă a politicilor lor"(Recommandation 2008:1).

La fel ca şi cultura, limba se încarcă de istoria pe care o exprimă atât sincronic cât şi diacronic, atât la nivelul grupului

Scanned with OKEN Scanner

social, etnic cât şi la nivelul particular al indivizilor. Cu toate acestea în fiecare limbă rămâne o parte intraductibilă, o parte care reprezintă amprenta unicității. De aceea toate limbile sunt constituite din elemente care alimentează deschiderea spre celălalt, spre alteritate şi elemente care subliniază şi mențin datele identitare. Lingvistul John Joseph Gumperz consideră că „schimbarea lingvistică reflectă mai curând modificări fundamentale în structura relațiilor interpersonale decât macro-modificări în mediul extralingvistic înconjurător" iar „în realitate, evenimentele micro-sociale se articulează cu organizări şi evenimente macrosociologice"(Gumperz apud Boyer 1996:96).

După cum am arătat şi în paginile anterioare, limbile sunt definitorii pentru vorbitorii lor, la fel şi culturile. Când nu mai sunt vorbitori ai unei limbi, odată cu limba dispar şi prețioase date culturale, când noi vorbitori învață o limbă pentru aceştia se deschide şi un nou orizont cultural. În contextul diversității şi pluralității identitatea se afirmă pe sine în interiorul dialogului cu alteritatea, deschizând-o astfel şi pe aceasta. Atunci când această schemă de relaționare se repetă şi se consolidează în raporturi mutuale, în ambele sensuri de direcționare, se realizează o comunicare armonică care respectă faptul că toate limbile sunt forme la fel de valoroase de expresie a identității.

Noțiunea de plurilingvism a reprezentat o soluție la aceste noi dinamici, mai ales în spațiul european, unde a devenit, după unii specialişti, forma de educație lingvistică cea mai adecvată cu realitățile actuale (Berthoud 2005b:97). De aceea, proiectul construcției europene porneşte de la armonizarea interculturală pe baza respectului pentru alteritatea culturală şi recunoaşterea existenței unui patrimoniu cultural comun ce se cere promovat şi îmbunătățit. Se ştie că în decursul istoriei au existat atât abordări axate pe întărirea ideii de națiune cât şi acelea diametral opuse, de reunire în imperii

Scanned with OKEN Scanner

sau alianțe. Tot așa și în planul limbilor există viziuni exclusiviste, de întărire a rolului și locului limbii naționale, cât și înțelegeri mai cuprinzătoare de luare în considerație a limbilor minorităților sau a limbilor străine în genere. Soluția europeană actuală încearcă să propună nuanțe în această dicotomie, conturând o viziune care însumează și flexibilizează pe cele două menționate anterior. Dimensiunea particulară exprimată prin diversitatea lingvistică, de tradiții, credințe, obiceiuri, valori este astfel înglobată într-o viziune largă, cuprinzătoare pe baza acceptării principiului multiculturalității și translarea spre acela al interculturalității, ceea ce înseamnă trecerea de la înțelegerea și respectul mutual la un dialog cultural autentic. Acest spațiu dialogic este indisolubil legat de plurilingvism și comunicare plurilingvă. Georges Lüdi remarcă faptul că o *soluție unilingvă* este incompatibilă cu nevoile societăților actuale și chiar dacă a fost subdiacentă în majoritatea politicilor lingvistice europene, de fapt aceasta a generat costuri mai ridicate (Lüdi 2010:23).

În Europa, politicile care încurajează plurilingvismul sunt de fapt parte a unui concept mai larg, care denotă o viziune modernă asupra coerenței sociale în spațiul european. Astfel învățarea limbilor este un pilon important al consolidării unității europene, un instrument al integrării tuturor cetățenilor într-un spațiu comun.

> „Fiindcă educația plurilingvă și folosirea limbilor în Europa sunt în măsură să constituie, pentru fiecare cetățean, o experiență concretă și proximală a apartenenței sale la un spațiu politic și cultural comun, al cărei instituții pot fi resimțite ca îndepărtate iar idealurile ca fiind abstracte" (Beacco, Byram 2003:33).

Scanned with OKEN Scanner

7. Didactica limbilor şi a plurilingvismului

a. *Educaţia plurilingvă*

Patrick Chardenet remarcă existenţa în zilele noastre a unor practici inovante ale plurilingvismului, datorate existenţei în societăţile contemporane a noi „spaţii interlocutorii care fac necesară însuşirea de noi competenţe care să le permită să interacţioneze" şi să exprime prin „interacţiuni lingvistice relaţii din sfera *savoir*, *savoir faire* sau *savoir être*" (Chardenet 2010:121-122). Se realizează astfel multiple relaţionări între diferite limbi, toate bazate pe mişcările de migraţie, pe mobilităţile de la nivelul populaţiei sau pe schimburile din sfera virtuală, din acestea rezultând o „dinamică demosociolingvistică (relaţiile între locutori şi limbi)" (Chardenet 2010:122).

Legat de fenomenul migraţiei practicile ad-hoc care se regăsesc pe teren sunt deosebit de importante, chiar dacă nu se suprapun cu practicile din mediul şcolar, e recomandabil să fie luate în consideraţie când sunt concepute strategiile de la nivel de şcoală. Astfel se observă un decalaj între opţiunile familiale exprimând diverse aspecte ale ataşamentului identitar, care ţin mai curând de exerciţiul oralităţii sau de învăţarea scrisului specific limbilor materne, şi abordarea şcolară care are în vedere anumite criterii precum cel al originii geografice a familiilor sau al inserţiei sociale (Moore 2006:204). Franz-Joseph Meissner citează un studiu care a fost realizat prin chestionarea unui eşantion reprezentativ de cetăţeni europeni. Acesta arată că 65% dintre cei care au răspuns în cercetarea respectivă menţionează cursurile din cadrul şcolii drept unul din mijloacele pe care le-au folosit pentru a învăţa limbi

Scanned with OKEN Scanner

străine. Întrebați precis unde și-au perfecționat cel mai mult cunoștințele lingvistice 59% dintre subiecți spun că asta s-a întâmplat în timpul școlii secundare (echivalentul gimnaziului și liceului în sistemul românesc), iar 24% desemnează cursurile din școala primară drept etalon de perfecționare a limbilor străine. Concluzia studiului este că pentru o bună parte dintre europeni școala este singurul loc unde au studiat cu adevărat limbile străine (Meissner 2008:15). În ultimii ani se insistă tot mai mult și în România pe învățarea limbilor moderne în cadrul școlar cu inserarea unor principii educaționale naționale precum centrarea pe elev/student și formarea acestuia spre autonomizarea capacității de învățare. Transpuse în didactica limbilor aceste direcții strategice se traduc prin cultivarea aptitudinii de a învăța o nouă abordare chiar în interiorul orelor de predare a unei limbi străine și ghidarea elevilor/studenților astfel încât să învețe cum să învețe, pentru a-și putea valorifica mai apoi anumite cunoștințe și priceperi prin transferare de la o limbă la alta. În plan internațional, specialiști în didactica predării limbilor subliniază necesitatea unei implicări pluripartite în scopul promovării plurilingvismului în cadrul școlar. Iată spre exemplu viziunea lui Jean-Claude Beacco expusă într-un interviu publicat de Françoise Ploquin: Rolul profesorilor trebuie să se extindă spre „a acționa asupra reprezentărilor sociale legat de limbile străine" și spre „o educare asupra cererii" lămurind și părinții asupra mizelor care sunt în joc. Didacticienii au drept apanaj aprofundarea chestiunilor teoretice fundamentate pe faptul că, pentru a realiza o educație plurilingvă, „ar trebui să se ia în considerație alternarea formelor de predare/învățare a limbilor". Directorii de instituții sunt la nivel școlar „actorii cei mai importanți ai politicii lingvistice, împreună cu formatorii cadrelor didactice". Toate aceste poziționări sunt favorizate și sprijinite de „faptul că practicile culturale sunt din ce în ce mai multilingve" (Beacco in Ploquin 2008:40-41). Școlii îi revine în

Scanned with OKEN Scanner

primul rând rolul generic de a armoniza într-o perspectivă nouă învățarea diferitelor limbi. Meissner insistă asupra necesității unei noi deschideri, de unde vor rezulta multe aspecte ce merită a fi valorizate: „cei ce predau au tendința să predea diferite limbi *spate în spate* sau într-un mod foarte enclavizat, deşi sunt atâtea sinergii care merită să fie exploatate" (Meissner 2008:22).

Profesorii de limbi au deci chemarea de a crea această deschidere pe care am putea-o numi intra-disciplinară şi intra-lingvistică, de a trasa punți de relație între limbi. Însă acest demers va avea o eficacitate mai mare dacă este dublat de efortul de a transgresa spațiul strict şcolar şi de a-şi pune elevii în situație de contact lingvistic în medii autentice ale limbilor de studiu.

> „O muncă didactică pentru plurilingvism are nevoie să rupă barierele între diferite tipuri de cunoştințe (şcolare sau nonşcolare), dobândite în diferite situații de contact lingvistic. Şi cultura şcolară trebuie să promoveze această spargere a frontierelor [...] mobilizată prin activități de intercomprehensiune, care implică o altă idee despre «comprehensiune», despre «traducere», despre «limbă», valorizând în acelaşi timp şi cea mai neînsemnată descoperire." Acestea „implică în plus o altă atitudine, o altă disponibilitate de a interacționa cu alte limbi şi cu alți interlocutori" posibilă doar „construind împreună cu [elevii] parcursuri comunicative particularizate şi deschise la noile experiențe de îmbogățire lingvistică" (Santos 2007:211).

Pentru a da mai multă concretețe acestor abordări prezentăm în continuare, prin exemple, cum anume un proiect lingvistic poate ilustra practic ideea de colaborare între limbi în vederea deprinderii de competențe plurilingve. Un exemplu ar putea fi proiectul *Glottodrama* care „îşi propune să sprijine învățarea de limbi străine prin formule care combină

Scanned with OKEN Scanner

abordarea comunicativă specifică limbilor străine cu formule consacrate ale educației teatrale şi care prin componenta paralingvistică sprijină obținerea de rezultate superioare". Româna, bulgara, italiana şi alte limbi europene formează o rețea de limbi pentru care s-au creat resurse şi modele ce pot fi folosite pentru inițierea în competențe plurilingve şi adesea vocaționale. De exemplu, tineri care studiază pentru a deveni medici găsesc în acest proiect o resursă neaşteptată în cazul în care doresc să aibă o mobilitate Erasmus sau cei care doresc să se transfere pe parcursul studiilor la o altă universitate din Europa, îşi pot exersa noua limbă a țării gazdă şi să se inițieze în limbajul profesional medical folosind o astfel de resursă (Colibaba 2014: 124-130). Un alt exemplu regăsim în proiectul *Bilfam* care „încurajează o atitudine pozitivă față de plurilingvism, creând condițiile unei educații plurilingve", servind mobilităților. Proiectul favorizează:

- Încurajarea învățării limbilor în familie, motivând părinții/bunicii să învețe limbile pentru a le folosi cu copiii lor prin activități interesante;
- Dezvoltarea unui serviciu inovator de învățare a limbilor bazat pe o platformă online de distribuire a materialelor, de instruire şi de colectare a datelor precum şi de comunicare în cadrul comunității;
- Dezvoltarea unei atitudini pozitive față de diversitatea lingvistică;
- Crearea unei rețele între cei care folosesc noua metodă cu scopul de a împărtăşi din experiență, de a comunica.

Proiectul furnizează o soluție inovativă în ceea ce priveşte bilingvismul şi plurilingvismul. Pentru prima dată părinților/bunicilor li se dă un instrument valid pentru a uşura copiilor lor cunoaşterea şi exersarea a două sau mai multe limbi (prin punerea la dispoziție a unor materiale, activități şi tutorial online). De asemenea proiectul motivează învățarea limbilor străine de către adulți şi copii, „încurajând

Scanned with OKEN Scanner

învățarea ce angajează diferitele generații existente într-o familie. Acest obiectiv se realizează prin adaptarea metodei la un format narativ, a materialelor Hocus şi Lotus la contextul familiei" (Colibaba 2013:484-487).

b. *Cercetări în didactica limbilor şi a plurilingvismului*

Multe dintre formulele de finanțare a cercetării puse la dispoziție de diferite organisme europene implică lucrul în parteneriat internațional. Astfel proiectele de cercetare devin instrumente de susținere şi promovare a pluriligvismului. În acelaşi timp s-a remarcat faptul că adevărata politică lingvistică nu poate fi decât o sociolingvistică aplicată, adică o intervenție asupra societății prin intermediul limbilor care presupune ca limba să aibă două proprietăți importante:

- proprietatea de schimbare internă, aşa cum a demonstrat istoria limbilor, toate limbile suferă schimbări în timp;
- proprietatea de schimbare externă, adică schimbarea raporturilor dintre limbi (Calvet 2005:121).

Intersectarea dintre problematica plurilingvismului şi proiectele de cercetare şi/ sau cele educaționale este, de fapt, o realitate foarte complexă azi în Europa. Aceasta se bazează în profunzime pe politicile din domeniu, dar într-un plan mai de suprafață şi într-un contact mai direct cu problematica de care vorbim aici, se fundamentează pe schimbarea de paradigmă din cercetarea didactică şi din didactica cercetării. Asistăm astfel pe de o parte la un nou mod de a transpune în metalimbajul cercetării dezideratele didactice şi, pe de altă parte, la un mod didacticizat de a face cercetare, adică o ramură a cercetării cu țintă formatoare. Evoluțiile recente din didactica limbilor se leagă astfel de o Didactică-Cercetare la „nivelul obiectelor cercetării, al producției şi al circulației ştiinței, al înțelegerii mutuale între disciplină şi autorii-actori şi în raporturile dintre aceştia. Acest impact nu se situează doar

Scanned with OKEN Scanner

la nivelul unei reflectări interne în oglindă [...] ci şi la nivelul unei priviri interdisciplinare şi sociale, adică modul cum cunoştinţele sunt produse, percepute şi eventual transferate spre discursul public şi/sau spre alte domenii ale cunoaşterii. Or studiul acestor influenţe [...] se constituie ca obiect şi proiect al unui studiu de natură meta-didactică..." (Melo-Pfeifer 2009:123).

Trebuie menţionat aici că un rol aparte în învăţarea limbilor în cadrul şcolar îl au şi cursurile prezentate prin metodologia CLIL (*Content Language Integrated Learning*).

Mutaţii majore au fost antrenate de accentul pus pe plurilingvism şi în domeniul formării formatorilor din domeniul predării limbilor şi a activităţii cercetătorilor din domeniul didacticii. „Didactica limbilor (DL) pare să se regăsească actualmente în faza «Didactica limbilor şi plurilingvismul» pentru că plurilingvismul şi intercomprehensiunea sunt actualii săi termeni cheie [...] spre această stare a acestei discipline au condus factori ce ţin de tendinţele din politica lingvistică, de epistemologia ştiinţei şi de identitatea disciplinară a DL; [...] vorbim de problematici puse de (noi) evenimente care co-evoluează/ vor co-evolua şi anume: identitatea legitimată a didacticii limbilor din punct de vedere social şi instituţional, măsurile de politică lingvistică în apărarea unei Europe plurilingve şi interculturale, reflexiile în jurul epistemologiei disciplinare proprii, internaţionalizarea cercetării şi utilizarea crescândă a internetului ca instrument de producţie şi circulaţie a ştiinţei. Aceste evenimente au contribuit la o reconfigurare a DL, asumată acum ca şi Didactica limbilor şi a Plurilingvismului, care a modificat imaginarul ştiinţific şi reprezentările despre cercetătorii ei, bulversând lumea interioară în care munca ştiinţifică era realizată" (Melo-Pfeifer 2009:119-122).

Scanned with OKEN Scanner

8. Competența de comunicare plurilingvă

După trasarea elementelor cadru în care se inserează problematica plurilingvismului este important să descriem datele care definesc competențele asociate acestei problematici – competențele de comunicare plurilingvă şi cele de intercomprehensiune. **Raportul** dintre didactica **plurilingvismului** şi didactica **intercomprehensiunii** este încă diferit înțeles de către didacticieni. Françoise Crochot face o scurtă trecere în revistă a câtorva viziuni contemporane: Printre germanofoni F.-J. Meissner, Claude Meissner, H. Klein, T. Stegmann apropie foarte mult cele două arii didactice până la suprapunere. Beacco şi Byram consideră că intercomprhensiunea este „o abordare complementară metodelor existente de promovare a plurilingvismului". Bär propune conceptul de „plurilingvism receptiv" iar Candelier situează intercomprehensiunea printre abordările „plurale" în care se „lucrează simultan asupra mai multor limbi" ceea ce permite celui care le învață să „se sprijine pe o aptitudine pe care o posedă într-o limbă pentru a-şi construi aptitudini în alte limbi". La finalul acestor exemplificări Fr. Crochot conchide că intercomprehensiunea este unul dintre mijloacele de avansare spre competența de comunicare plurilingvă (Crochot 2008:25). Dacă extindem turul de orizont asupra acestor problematici în afara spațiului european observăm că diferențele de aşezare socială îşi spun cuvântul asupra preocupărilor specialiştilor din domeniul didacticii şi al educației în general şi realizăm că „cercetarea în alte regiuni ale planetei, şi ele plurilingve şi multiculturale [...] se configurează într-un mod cu totul diferit [...] că noțiunile de «competență plurilingvă» şi de «intercomprehensiune», concepte care actualmente sunt la

Scanned with OKEN Scanner

baza multor cercetări în Europa, sunt practic necunoscute în alte contexte de cercetare [...]. Dacă concepem DL ca o ştiinţă în serviciul conservării diversităţii lingvistice şi culturale şi, în consecinţă, a drepturilor omului şi a drepturilor lingvistice, va trebui să o concepem de asemeni ca o ştiinţă în serviciul păcii şi al cetăţeniei democratice. Atunci va trebui să înţelegem şi că această pace, această democraţie şi această cetăţenie, spre exemplu, sunt concepte istorice şi geografice localizate, create şi întărite în contexte economice şi sociale foarte precise, ideologic marcate şi deliberat difuzate" (Melo-Pfeifer 2009:121).

Problematica intercomprehensiunii este într-adevăr o cheie importantă de acces spre chestiunea competenţei plurilingve. Pentru Ana Isabel Andrade „un demers didactic care porneşte de la conceptul de intercomprehensiune poate fi definit ca [...] o abordare [ce] încearcă să transmită o viziune pozitivă asupra diversităţii lingvistice şi culturale şi îşi doreşte să conducă pe cei care învaţă la a reorganiza şi a transfera cunoştinţele lor lingvistice şi culturale, împreună cu capacităţile lor lingvistice şi comunicative pe calea de dezvoltare a unei competenţe de comunicare ce se vrea din ce în ce mai plurilingvă" (Santos&Andrade 2007:206).

Această competenţă plurilingvă are însă în spate diverse strategii pe care cei care învaţă o limbă/mai multe limbi le iniţiază într-un mod conştient sau intuitiv. Franz Joseph Meissner rafinează această chestiune sprijinindu-se pe definirea a patru concepte de bază: ipotezele de limbă, fenomenele de transfer, ghidajul metacognitiv şi monitoratul didactic plurilingv.

> „Analizele au arătat că *ipotezele de limbă* sunt expresia tentativei subiectului de a descoperi semnificaţia mesajului în limba ţintă şi de a identifica regularităţile la nivelul lexicului, morfosintaxei şi sintaxei. Este vorba de ceea ce se numeşte *gramatica*

Scanned with OKEN Scanner

ipotezelor plurilingve. Un fel de «limba de frontieră» pe cale să se nască. Dar, spre deosebire de modelul de «limbă de frontieră» aceasta este compusă din elemente provenind de la mai multe limbi. Faptul că ea evoluează cu fiecare act de intercomprehensiune, care dezvăluie în mod regulat noi scheme celui ce învață, explică de ce dinamica sa o depăşeşte pe cea din «limba de frontieră». [...] Este evident că aceste activități care se organizează în jurul fenomenelor transferențiale sunt foarte aproape de descrierile pedagogice privitoare la elevul ideal" (Meissner 2008:18-19).

Toate aceste descrieri şi argumentări au în centru *învățarea*, dar la fel de importantă este şi *predarea* împreună cu definirea rolului profesorului, a celui care le predă. În optica lui Kallenbach aceste denumiri sunt înlocuite cu termeni noi, mai specifici, anume *ghidaj* şi *monitor didactic plurilingv*.

„Modelul lui Norman pune în relief rolul ghidajului metacognitiv, esențial pentru reuşita intercomprehensiunii. Un model pedagogic trebuie în consecință să combine gramatica ipotezelor cu monitorul didactic. Vorbim de un *Monitor Didactic Plurilingv* (MDP). La nivelul metodologiei, el necesită punerea în practică a unor măsuri care declanşează conştientizarea proceselor lingvistice şi comportamentale care se află la originea proceselor transferențiale şi a controlului lor. [...] Modul cum o metodă intercomprehensivă „îmbogățește" un MDP îi decide calitatea şi eficiența. La nivelul autoghidajului didactic, aceasta este în relație cu: 1) observarea strategiilor exploatate; 2) optimizarea transferului de strategie (percepție, sensibilitate, comportament); 3) sensibilizarea la teoriile subiective care au legătură cu învățarea; 4) evaluarea propriilor atitudini şi eventuala lor modificare; 5) punerea în discuție/ reconstrucție a

Scanned with OKEN Scanner

teoriei subiective despre cei ce învață" (Kallenbach apud Meissner 2008:20).

Practica intercomprehensiunii este mai mult decât o metodă de învățare, un act didactic, aceasta devine un mod de a răspunde şi de a se poziționa în fața realităților complexe contemporane, o rezultantă practică a unor reflexii pe temele proximităților ce exprimă aşezările din lumea contemporană. În planul didactic „forța conceptului de intercomprehensiune [...] rezidă în capacitatea de a mobiliza cunoştințe lingvistice şi de alt fel, printr-o punere în relație a diferitelor limbi, spații, repertorii luate în globalismul lor şi în potențialitatea de a (re)construi sens şi interacțiune între subiecți care vor să înțeleagă şi să se facă înțeleşi"; pe lângă aceasta „creează un cadru epistemologic care ne permite să clarificăm finalitățile educative, să introducem noi practici care, fără să uite de învățarea unei limbi concrete şi particulare, încearcă să dezvolte la nivelul subiectului o gândire mai globală şi mai flexibilă şi să-l pregătească pentru o participare efectivă la o lume unde diversitatea limbilor şi a culturilor este o realitate demnă de a fi păstrată" (Santos&Andrade 2007: 212).

Conceptul de limbă de frontieră (fr. *interlangue*), menționat deja, este un aspect care ajută şi el la definirea competenței plurilingve. Acesta se înscrie în linia de înțelegere a limbilor ca acte manifeste a caracterului dialogic al ființei umane, dialogism care se transferă mai apoi în acte, printre care actele de limbaj care denotă esența comunicativă a limbilor bazată pe relația între locutor şi interlocutor. „În primele etape ale învățării, elevul având doar limba maternă, îşi construieşte puțin câte puțin o limbă de frontieră proprie, adică un repertoriu original cu reguli proprii, distinct atât de limba maternă, cât şi de limba pe care o învață. Un asemenea proces nu este posibil decât printr-o distanțare a subiectului raportat la limba sa, pe care o va percepe ca pe una din realizările posibile ale limbajului ca facultate generală, apoi va

Scanned with OKEN Scanner

percepe, într-un mod anume alteritatea" şi dacă ar fi „tentat să considere celelalte limbi ca pe nişte variante faţă de «a noastră», prin achiziţia efectivă a altor limbi, simte nevoia să facă distincţii" (De Carlo 2009:74-75).

Modelul figurativ prin care am putea exprima tabloul în care se află diversele competenţe cu relevanţă lingvistică este acela al cercurilor concentrice. Cercul extern, cel mai cuprinzător, este ocupat de competenţa pluriculturală, urmează apoi un cerc median al competenţei plurilingve, iar în centru se găsesc, interrelaţionat, diferite competenţe lingvistice în limbi particulare corespunzând cunoaşterii şi folosirii acestora. Specialiştii au deosebit în interiorul competenţei de comunicare într-o limbă cel puţin cinci tipuri de *savoir*, capacităţi, reprezentări care pot fi reunite sub denumirea de microcompetenţe. Astfel H. Boyer subliniază importanţa următoarelor componente:

- „o componentă *semiotică* care integrează *savoir*, *savoir-faire*, imagini, atitudini, reprezentări, privitoare la limbă dar şi la alte sisteme purtătoare de sens asociate lingvisticului, precum gestualitatea, mimica pentru oral sau grafia, punctuaţia pentru scris;
- o componentă *referenţială* care priveşte *savoir*, *savoir-faire*, reprezentări ale universului la care trimite sau în care circulă o anumită limbă, precum teritoriul, cadrul climatic, geologic, demografia, organizarea socială;
- o componentă *discursiv-textuală* adică cunoştinţele, reprezentările şi stăpânirea efectivă a modurilor de funcţionare textuală şi a punerii în discurs care permite spre exemplu recunoaşterea unei demonstraţii, a unei povestiri;
- o componentă *sociopragmatică* implicând *savoir*, *savoir-faire*, reprezentări privitor la punerea în operă a unor obiective pragmatice în conformitate cu diversele norme şi legitimităţi, comportamentele lingvistice în dimensiunea lor interacţională şi socială [...];

Scanned with OKEN Scanner

- o componentă care priveşte stăpânirea cunoştinţelor, opiniilor şi reprezentărilor colective, în relaţie cu diferitele identităţi (sociale, etnice, religioase, politice...) care coexistă şi se confruntă pe *piaţa culturală*. Această competenţă *etnosocio-culturală*, care permite sesizarea şi punerea în funcţie a tot felul de implicite, mai mult sau mai puţin codate, împărtăşite în schimburile cotidiene sau prin *puneri în scenă* de orice fel, integrează [...] un patrimoniu istoric şi cultural" (Boyer 1996:59-60).

Toate aceste componente fac trimitere spre *competenţa de comunicare*, care este o condiţie intrinsecă pentru educaţia plurilingvă. Aceasta însă rămâne doar o potenţă dacă nu este dublată de factorii declanşatori care o fac posibil să devină manifestă. Un astfel de factor, extrinsec, este contactul dintre limbi.

Atât competenţa plurilingvă cât şi cea pluriculturală se înscriu în problematica mai largă a contactului dintre limbi, a rolului limbajului în contextele de interacţiune identitară. Între cele trei cercuri concentrice descrise anterior se creează raporturi de presiune reciprocă, realizate de forţe care acţionează în ambele sensuri. În timp, acestea dau naştere la modificări care *in-formează* conţinuturi mai vechi. Danièle Moore sintetizează ceea ce mai mulţi specialişti[1] au evidenţiat ca modificări în interiorul raportului dinamic dintre competenţa de comunicare şi competenţele plurilingve (uneori şi cele pluriculturale) ce pot ţine de:

- viziunea asupra modelului global precum şi a relaţiilor dintre anumite componente;
- o concepţie despre această competenţă care cuprinde includerea repertoriului disponibil şi, în acelaşi timp, evoluţia sau reconfigurarea acestuia;

---

[1] Hymnes 1984, Canale&Swain 1979, Beacco 2002, Dolz 2002, Coste 2002b

Scanned with OKEN Scanner

- luarea în considerație a capacităților de mediere legate de trecerile de la o limbă la alta (cum este cazul traducerii) şi de la o cultură la alta (de exemplu poziția de mediator cultural a vorbitorului unei limbi străine, ce poate face mai bine înțelese contextele lingvistice sau culturale în care el se află);

- o concepție individualizată şi evolutivă a competențelor plurilingve şi pluriculturale legată de un parcurs specific sau o istorie aparte (Moore 2006:241).

Cadrul European Comun de Referință pentru Limbi se remarcă prin două idei importante care sunt pertinente în cadrul discuției de aici. Este vorba în primul rând de o definire a noțiunii de competență plurilingvă şi apoi de perspectiva acțională în predarea şi învățarea limbilor. Noțiunea de competență plurilingvă marchează o etapă nouă în didactica limbilor şi chiar în rândul politicilor de promovare a învățării limbilor. De fapt există două paradigme care o preced şi de care se distanțează această viziune nouă. Pe de o parte este vorba de modelul împărțirii limbilor în dominante şi minoritare, model ce are drept consecință dirijarea interesului de învățare spre limbile dominante. Pe de altă parte s-a recurs la împărțirea strictă a competențelor pe limbi diferite în încercarea de a cuantifica în serii separate achizițiile lingvistice corespunzătoare fiecăreia dintre ele. Competența plurilingvă este sintetică şi totalizantă, aceasta nu reprezintă stăpânirea distinctă a mai multor limbi, ci o cuprindere a acestora într-un mod complex şi unitar în acelaşi timp:

> „Competența de a comunica lingvistic şi de a interacționa cultural pentru un actor social care stăpâneşte, în doze diferite, mai multe limbi şi are experiența mai multor culturi. Nu se va considera că este vorba în acest caz de suprapunerea sau juxtapunerea unor competențe distincte, ci de existența unei competențe complexe, chiar compozite, din care utilizatorul se poate alimenta" (CECRL 2001:129).

Scanned with OKEN Scanner

Pentru specialiştii în didactica limbilor dobândirea de competenţe plurilingve se află în relaţie cu anumite trasee cognitive etapizate în felul următor: etapa evidenţelor (credinţele precritice), apoi cea a convingerilor (credinţele explicitate), urmată de cea a reprezentărilor (negociate în discurs) şi finalizate prin etapa cunoştinţelor (caracterizate prin distanţarea reflexivă şi critică) (Porquier&Py apud Moore 2006:185).

Înainte de orice altă definiţie trebuie să precizăm că aspectul primar în această chestiune este cel al cadrului de învăţare. Tendinţa actuală este de a valoriza învăţarea a cât mai multe limbi prin abordări sinergice şi chiar simultane. În practică D. Moore identifică trei mari direcţii în acest sens:

- Didactica integrată a limbilor - care se preocupă de stabilirea unor legături conştientizate între datele ce ţin de învăţarea unui număr de limbi clar precizat, limbi care sunt prevăzute în programa şcolară, chiar dacă anumite competenţe avute în vedere pentru fiecare din limbile în cauză pot rămâne diferite;
- Intercomprehensiunea între limbi înrudite – care presupune un studiu în paralel a mai multor limbi făcând parte din aceeaşi familie şi care favorizează astfel dezvoltarea intensivă a câtorva competenţe anume;
- Trezirea interesului pentru limbi - care pune accentul pe utilizarea sistemelor lingvistice şi a reflexiei prin metalimbaj pornind de la o panoplie mai largă de limbi, nu neapărat dintre cele propuse la şcoală.

„Aceste trei demersuri denotă, pe diferite niveluri, o abordare integrată a învăţării. Acestea sunt de fapt fundamentate, în diferite grade, pe efortul de a scoate din izolare şi de a situa transversal (lingvistic şi/sau

Scanned with OKEN Scanner

interdisciplinar), pornind de la modele de dezvoltare a capacităților lingvistice susținute de repertoriile lingvistice și culturale ale celor care învață și de necesitatea de a recurge la anumite demersuri de conștientizare translingvistică din dorința de facilitare a trecerii de la o limbă la alta. Astfel, este favorizată implicit sau explicit construcția de competențe plurilingve sau pluriculturale" (Moore 2006:224).

Cercetări recente, pe corpusuri de texte, au condus la descoperirea unui model dinamic al alternanțelor lingvistice și au arătat că repertoriile plurilingve se bazează pe o mare variabilitate în ceea ce privește situațiile de însușire a noi limbi și configurările contactelor lingvistice.

„Studiul practicilor bilingve ale tinerilor făcând parte din zona migrației a permis să sesizăm rațiunile care motivează alegerea limbilor în situații de contact și descoperirea caracterului intrinsec *dezechilibrat* al competențelor intrate în jocul discursiv datorită locutorilor: dezechilibre de uzaj în funcție de ordinea din grupul de prieteni, în funcție de rolurile simbolice atribuite limbilor, în funcție de etalarea identitară evolutivă în cadrul unei situații. S-a văzut că aceste dezechilibre nu marchează lipsuri în termeni de competențe lingvistice. Acestea se organizează după combinatorii complexe, diferite pentru fiecare locutor și adaptate (adaptabile) la nevoile acestuia pentru fiecare situație" (Moore 2006:155).

Trebuie menționat de asemenea că problematica plurilingvismului se raportează și la contextele *reprezentărilor* care îi influențează evoluția. Există un plan al reprezentărilor sociale care pot fi sau nu în corelație cu cele specifice unor persoane. Relaționarea devine manifestă în cazul celor care beneficiază direct de acestea și contribuie în mod subiectiv la activarea lor practică. Procesele de categorizare sociolingvistică atașate

Scanned with OKEN Scanner

reprezentărilor obişnuite ale plurilingvimului pot fi văzute din mai multe puncte de vedere. Astfel pornind de la distincția *distanță şi/sau proximitate între limbi*, aşa cum este percepută aceasta de către cei care le învață, s-a observat existența unei varietăți de reprezentări despre plurilingvism şi s-a remarcat faptul că o confruntare cu noi limbi mobilizează un anumit efort colaborativ al strategiilor de acces la acestea într-un mod care poate fi flexibil şi eficient în funcție de reprezentările prealabile asupra funcționării limbilor şi asupra legăturilor potențiale dintre ele (Moore 2006:186).

Specialiştii care s-au ocupat de această problematică au dat diferite definiții şi conotații competențelor de comunicare plurilingvă. Un aspect important aici este trecerea de la o teorie a comunicării sociale la o ştiință – sociolingvistica, capabilă să explice toate faptele de limbă în relație cu societatea a cărei expresie sunt, anume să explice situațiile şi schimbările lingvistice, să explice atitudinile şi strategiile lingvistice mergând pentru aceasta până la rădăcina socială a fenomenelor (Calvet 2005:108-109). Un important punct de plecare al discuției este *relevanța socială* a acestora, deoarece identitatea lingvistică şi cea socială sunt indisolubil legate (Boyer 1996:26).

Competența plurilingvă este o competență lingvistică mai complexă, eterogenă chiar, dar, în acelaşi timp mai apropiată de conturul nevoilor concrete de comunicare din lumea contemporană unde schimburile economice şi migrația persoanelor au drept consecință interferențe pe scară largă, atât la nivel de indivizi cât şi de societăți.

Atunci când e vorba de actori sociali este important să observăm cum se configurează înlănțuirea comunicativă plurilingvă în societate pentru că în acest context capătă o valoare aparte noțiunea de *rețea*. Aceasta este înțeleasă drept „un concept central pentru a explica: alegerea limbilor, menținerea lor, varierea practicilor lingvistice şi a valorilor

Scanned with OKEN Scanner

culturale, sentimentele de apartenență. Forța și densitatea rețelelor de solidaritate pot avea repercursiuni importante asupra distribuției limbilor și funcțiilor lor și pot contrabalansa raporturile de putere simbolizate prin limbi" (Moore 2006:150). Aceste rețele par să aibă o desfășurare preponderent urbană, deoarece acesta este spațiu populat atât de migranți cât și de cei care sunt implicați în schimburile din sectorul educației și al cercetării. Jean Calvet observă că migranții, spre exemplu, ajung „să creeze plurilingvism înainte chiar de a asimila limba dominantă". Aceste situații de fapt au avut consecințe și asupra domeniilor care s-au ocupat de cercetarea lor, astfel au apărut studiile de teren etichetate drept „sociolingvistică urbană"(Calvet 2005:39). Lingvista Lesley Milroy a studiat îndeaproape mai multe rețele de comunicare din orașul Belfast. Astfel, a remarcat că pătura socială a muncitorilor are o rețea de comunicare mult mai densă decât cea a clasei de mijloc, că asta conduce la o mai mare coeziune comunicațională și respectiv la o mai bună coeziune a sociolectului. Pe cale de consecință cu cât va fi distanța socială mai mică cu atât mai mult va fi favorizat fenomenul de plurilingvism odată cu prezența migranților (Milroy apud Calvet 2005:98).

S-a constatat că ceea ce numim competențe plurilingve și de *plurilitteracie* [2] se prezintă „nu doar ca un cumul de competențe adăugate în limbi care se apropie fără să se întâlnească ci ca niște reconfigurări mai flexibile și mai dinamice, care includ anumite restructurări de contact, fundamentate pe mișcări simbolice și discursive de apropiere sau îndepărtare a limbilor din repertoriu, precum și unele dezechilibre între competențele orale și/sau de *litteracie*, în funcție de limbi și de nevoi" (Moore 2006:150).

Dobândirea tuturor competențelor înscrise în zona pluralității culturale sau lingvistice pot fi așezate așadar pe

[2] Competențe de scriere și de citire corectă.

Scanned with OKEN Scanner

mai multe paliere de utilitate. Acestea pot avea rol social acționând chiar ca un factor ideologic şi generator de coeziune. O altă utilitate este aceea din planul didactic unde, atât cei care învață mai multe limbi cât şi profesorii lor, activează percepții şi realizează acțiuni didactice bazate pe conştientizarea contrastiv-comparativă a raporturilor dintre limbi. F.J. Meissner pune în valoare avantajele pe care le aduce valorizarea intercomprehensiunii în interiorul unui demers didactic:

1. „este o activitate care se derulează la mai multe nivele"
2. „comparația care însoțeşte orice act de intercomprehensiune contribuie la formarea de rețele de cunoştințe lingvistice"
3. „compararea atitudinilor comportamentale îmbogățeşte capacitatea de a se auto-observa [...] pentru că cel ce învață parcurge etapele următoare: percepe structurile de limbă ce trebuie integrate în lexicul său mental [...], urmare a acestei sensibilizări el îşi structurează noul input pe baza schemelor cognitive disponibile [...], în cele din urmă îşi adaptează aceste scheme la îndeplinirea unei sarcini anume" (Meissner 2008:19).

Nu trebuie uitat nici randamentul practic, pentru fiecare vorbitor, legat de dobândirea unor competențe plurilingve, anume acumularea unui capital cultural sau lingvistic care poate fi valorificat în funcție de nevoile şi situațiile socio-profesionale particulare.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

9. Practici domeniale ale plurilingvismului

a. *Introducere*

Practicile plurilingve sunt prezente în multe societăți contemporane. În spațiul european, de care ne ocupăm aici în mod predilect, acestea sunt activate datorită anumitor presiuni, dar în acelaşi timp sunt susținute prin învățare formală sau non-formală. De aceea putem identifica anumite domenii în care practicile plurilingve nu doar că sunt dinamice, dar sunt şi indisolubil legate de buna funcționare a sectorului respectiv. Iată câteva exemple în acest sens: domeniul învățământului, domeniul socio-economic, domeniul ştiinței şi cercetării, domeniul tehnologiei informatice, domeniul culturii, domeniul turismului, domeniul diplomației, domeniul juridic. În fapt aceste defalcări nu sunt chiar totdeauna disjuncte, anumite principii sau moduri de acțiune sunt împrumutate de la un domeniu spre un altul. Un exemplu în acest sens regăsim într-un studiu geopolitic al limbilor semnat de Claude Truchot care prezintă actualitatea internaționalizării învățământului în spațiul european: E vorba de concepția dominantă a mondializării care conjugă ştiința cu bunăstarea economică, ambele incluse în evoluțiile unei piețe globalizate. Astfel, *Organizația Mondială a Comerțului*, *Banca Mondială*, *Organizația pentru Cooperare şi Dezvoltare Economică*, prin specialiştii şi teoreticienii lor şi-au unit vocile pentru a defini conceptul de „economie a cunoaşterii" care se caracterizează prin comercializarea la scară mondială a produselor ce țin de cercetare şi de învățământ. Această comercializare se face din ce în ce mai mult în relație cu întreprinderile private în America de Nord sau în anumite țări din America Latină şi Africa. În Europa, până în prezent,

acest fel de *privatizare* a rămas limitată. Aici problema se pune în sensul că instituțiile tradiționale publice sunt constrânse să se restructureze pentru a deveni adevărate întreprinderi de producție şi de comercializare a ştiinței. Astfel aceste instituții funcționează pe baze concurențiale şi în acelaşi timp se conformează la norme uşor de identificat şi de comparat care sunt direct utilizabile de către producția capitalistă mondială. De aceea o preocupare majoră în mediile academice este aceea de a fi recunoscut pe plan internațional, iar această internaționalizare este pusă în act în diferite moduri. Unul dintre aceste moduri este încercarea de a atrage studenți străini, procentajul studenților străini în efectivul general de înscrişi reprezentând un criteriu al nivelului de internaționalizare. În acest scop universitățile îşi adaptează programele de studiu sau chiar propun noi programe mai *internaționale*. Integrarea europeană a învățământului superior, cunoscută şi sub numele de procesul Bologna, reglementează diplomele pe trei nivele – bachelor (licență), master şi doctorat, asemănător modelului american, şi instaurând un sistem unic de credite recunoscut la nivelul întregului învățământ universitar european. Astfel este facilitată participarea la schimburile de studenți şi profesori, de exemplu în cadru programului Erasmus. Universitățile implicate mai activ în această mişcare de internaționalizare inițiază noi acțiuni de schimburi şi mobilități, de exemplu programe de studiu comune oferite împreună de universități din țări diferite sau participarea la programul Erasmus Mundus care lărgeşte încă şi mai mult aria geografică a colaborărilor (Truchot 2010:85-86).

b. Învățământ

Şcoală

Începem această parte consacrată datelor de pe teren, prin descrierea contextului domenial actual din sfera învăță-

Scanned with OKEN Scanner

mântului şcolar, ca prim nivel de educație extra-familială. Dat fiind că detalii despre fenomenele lingvistice de la acest palier au mai fost menționate în capitole anterioare, vom lărgi aici focalizarea spre alte discipline predate în şcoală, urmărind posibila împletire cu problematicile plurilingvismului. Ne vom sprijini în acest sens şi pe observații făcute de Daniel Coste (1998) şi Jean Marc Lévy-Leblond (1996).

În ce priveşte facilitarea inserării practicilor plurilingve, disciplinele şcolare se situează diferit în funcție dacă se bazează pe resursele lingvistice ale limbajului sau îşi construiesc un alt fel de limbaj, adaptat la specificul lor, cum ar fi de pildă cel cifric. Un asemenea domeniu este matematica, unde D. Coste înțelege munca profesorului care este gata să adopte bilingvismul ca un efort de decriptare a limbajului matematic raportându-l la anumite limbi naturale. Acesta nu poate decât să pună în evidență reguli. Nu poate avea o abordare arbitrară din punct de vedere lingvistic, dimpotrivă, firul argumentativ şi ordinea demonstrațiilor rămâne constant aceeaşi, iar formulele de limbă intră în acest ritual care, fie în engleză, fie în franceză, fie în spaniolă sau în oricare limbă europeană, nu poate varia decât foarte puțin. Continuitatea pe care acest algoritm o cere, nu lasă loc de micro-alternanțe, trebuie păstrată aceeaşi limbă (Coste 2003:7).

Pe de altă parte, în interiorul ariei ştiințelor, relația dintre descoperirea de noi concepte şi transpunerea acestora în forme de limbă poate să fie diferită de la o disciplină la alta. Lévy-Leblond face observația că în urma analizei practicilor lingvistice din domeniul fizicii din ultimele decenii, în formularea anglofonă (şi anglografă) dominantă, se remarcă două paradoxuri, care revelează date de profunzime în ceea ce priveşte conştiința lingvistică:

- fizica modernă a produs cuvinte noi în raport de inversă proporționalitate cu producerea de idei noi;

Scanned with OKEN Scanner

- fizica modernă utilizează cu atât mai multe cuvinte cu cât conceptele pe care le exprimă sunt mai abstracte (Lévy-Leblond 1996:241-242).

O observație care decurge din aceste realități, cuplate cu extinderea exprimării anglofone în domeniu, este aceea a unei anumite neputințe expresive în raport cu evoluțiile din planul cunoaşterii. De aici putem deduce că trebuie răspuns printr-o flexibilitate mai mare în privința resurselor lingvistice aflate la îndemâna specialiştilor din acest domeniu.

La polul opus se află domenii care, prin universalitatea lor lasă limbilor posibilitatea de a juca un rol didactic important. D. Coste ne oferă două exemple relevante în acest sens – istoria şi educația artistică. Pentru prima dintre acestea, pluralitatea limbilor este naturală, imposibil de eludat şi am putea spune chiar constitutiv inserată. Aceasta este valabil şi atunci când ne referim la sursele sale primare şi atunci când vorbim de cele secundare. Recurgerea la mai multe limbi apare drept firească şi congruentă cu obiectele şi obiectivele disciplinei. În privința educației artistice trebuie luate în considerație două aspecte pentru a înțelege corect raportarea la pluralitatea limbilor – terminologia mai tehnică şi istoricitatea disciplinei. Expresiile tehnice sunt folosite pentru a desemna părți din instrumente, stiluri muzicale sau tehnici de lucru, tipuri de pensule sau alte instrumente şi ustensile artistice. Acestea sunt legate de caracteristici specifice ramurilor artistice şi exprimă contextul în care primează prezentul, referințele concrete multiple şi importanța elementelor para sau extralingvistice. Aici se poate observa marca unei anumite limbi corespunzătoare naționalității celor care au introdus termenii în domeniu. Termenii tehnici, chiar şi atunci când se pretează la anumite interpretări lingvistice nu dezvoltă o tratare cognitivă complexă sau dificilă. Un alt pol al domeniului îl reprezintă ceea ce poate fi asociat prefixului „meta" nu cu sensul de acțiune artistică ci acela de discurs despre artă. Aici intră texte cu caracter istoric, descriptiv,

Scanned with OKEN Scanner

critic, analize sau comentarii de specialitate, care implică complexitate, chiar şi atunci când opera (muzicală, picturală sau de alt gen) apare şi ea ca referinţă sau printr-o imagine ilustrativă. În aceste situaţii, care pot fi încărcate în plus prin circulaţia de care beneficiază operele artistice şi de inserarea lor în istoria culturii, folosirea mai multor limbi, plurilingvismul, pot ocupa un loc privilegiat, indiferent de sectorul artistic particular de care este vorba (Coste 2003:5; 9).

Exigenţa competenţelor transversale a fost formulată de mai mult timp în pedagogia europeană. În descrierea de mai sus am văzut câteva exemplificări concrete ale acesteia. Dar principiul funcţionării acestora se regăseşte sub mai multe aspecte şi în relaţia dintre disciplinele domeniale cu performanţele lingvistice. Iată câteva observaţii, pertinente în acest sens, făcute de Daniel Coste:

a) „Limbile se învaţă mai bine atunci când focalizarea se face pe alte discipline. Tot ce este în proximitatea dezvoltării şi în ajutorul construirii cunoştinţelor disciplinare „trage" şi competenţele de limbă/limbi;
b) Orice disciplină se învaţă mai uşor luând în consideraţie cu toată seriozitatea dimensiunile lingvistice ale acesteia. Dezvoltarea din zona cunoaşterii se poate bloca dacă pilonii lingvistici ai acestei dezvoltări sunt neglijaţi;
c) În aceste condiţii învăţarea bi-/plurilingvă a disciplinelor non-lingvistice (DNL) poate avea numeroase beneficii, cu grade variabile de utilitate dar plauzibile în contexte concrete;
d) Pentru învăţarea bi-/plurilingvă a DNL, logica de organizare internă a didacticii DNL trebuie să prevaleze faţă de activitatea lingvistică. Motorul noţiunilor cognitive şi lingvistice este reprezentat de construcţia noilor cunoştinţe în DNL şi învăţarea

Scanned with OKEN Scanner

bi-/plurilingvă trebuie să se extindă până acolo unde disciplinele rămân pe primul plan;

e) Trebuie ținut cont de faptul că în finalitatea unor discipline precum matematica, logica formală, unele părți din filosofie, intră utilizarea unui limbaj care le este lor propriu. De cealaltă parte există discipline care „prelucrează" limbile naturale în care ele își transpun discursul. Toate disciplinele au nevoie de limbile naturale pentru construcția și transmiterea entității lor;

f) În cadrul demersurilor de construcție și transmitere a cunoștințelor, orice disciplină face apel la reformulări, schimbarea tipologiei textelor, variații ale modurilor semiotice de operare. Această alternanță a suporturilor, a vectorilor și chiar a limbilor structurează și însoțește procesul de elaborare a cunoștințelor, chiar dacă punctul de pornire și cel de sosire sunt variabile în funcție de diferitele discipline;

g) Generic vorbind aceste schimbări și aceste variațiuni operează în sensul unei distanțări de concepțiile spontane primare, chiar dacă se întâmplă ca acestea să se regăsească mai apoi împreună cu alte instrumente de observare și cu alte puncte de vedere interpretative. Și cum experiențele și concepțiile spontane inițiale se găsesc cel mai adesea îndeaproape asociate cu limba primă, tot de aceasta vor depinde și ele într-o anumită măsură. În plus, tot prin raportare la această limbă se va realiza și distanțarea numită mai sus, chiar și atunci când această distanțare reprezintă de fapt o cale de aprofundare a cunoașterii limbii.

h) Orice s-ar întreprinde și oricare ar fi aporturile altor moduri semiotice decât limba primă, recurgerea la

Scanned with OKEN Scanner

o limbă naturală este indispensabilă în această distanțare care cere un proces de construcție a cunoștințelor într-o disciplină științifică. De aceea în învățământul cu adevărat bilingv trecerea ca alternanță printr-o altă limbă naturală contribuie plenar la crearea acestei distanțe;

i) De aceea există tendința de a gândi că alternanța limbilor (sub diverse forme ce țin de diferențele dintre discipline, de multitudinea combinațiilor dintre limbi şi de varietatea opțiunilor didactice) nu este doar un aspect subsidiar, nici un fenomen parazitar, ci chiar o dimensiune importantă, constitutivă a învățământului bi-/plurilingv orientat atât spre punerea în practică a cunoştințelor disciplinare cât şi spre o mai bună aprofundare a cunoştințelor lingvistice" (Coste 2003:13-14).

Toată această viziune bazată pe distingeri şi asemănări reprezintă tot atâtea argumente pentru adoptarea pe scară mai largă a abordărilor transversale în cadrul disciplinelor nonlingvistice şi chiar a formelor de învățământ bazate pe cultivarea şi susținerea plurilingvismului elevilor.

Universitate

După o sondare a principiilor şi practicilor legate de plurilingvism la primul nivel de învățământ, vom muta focalizarea pe nivelul superior. În Europa se vorbeşte azi, atât în termeni programatici, cât şi descriind practici existente, de dezvoltarea *societății bazate pe cunoaştere*. Acesta reprezintă un concept important, inclusiv pentru consecințele şi relevanța în învățarea limbilor. Gabriela Steffen şi Jeanne Pantet au elaborat un studiu în care prezintă trei nivele la care poate fi observat plurilingvismul în mediile universitare:

Scanned with OKEN Scanner

- „Reprezentările despre plurilingvism la nivel instituțional, observabile în discursul acestor instituții, care se regăsesc pe site-urile web sau în textele despre politicile lingvistice ale instituțiilor respective;

- Reprezentările individuale ale profesorilor în ceea ce priveşte bi/plurilingvismul în general, practicile bi-plurilingve ale instituțiilor şi practicile proprii legate de învățământul bi-plurilingv;

- Practicile discursive şi didactice efective, aşa cum se regăsesc şi pot fi observate în timpul desfăşurării cursurilor.

Acestor nivele le corespund practici de alternare a limbilor care pot fi aşezate la rândul lor pe trei paliere:

- Macro-alternanța corespunde unei alternări programate la nivelul instituției prin politici lingvistice. Această planificare a utilizării diferitelor limbi în curriculum corespunde în special alegerii unei programe de învățământ bilingv şi atribuirii de limbi secvențelor precise din curriculum.

- Meso-alternanța, numită şi „alternanță secvențială" se referă la o alternanță între secvențele monolingve consecutive în diferite limbi. Ea este definită în termeni didactici şi se relaționează cu anumite conceptualizări disciplinare;

- Micro-alternanța sau code-switching (comutarea de cod lingvistic) se defineşte în termeni conversaționali, ca apărând spontan şi punctual în timpul interacțiunii verbale din clasă. Spre deosebire de macro-alternanțe aceasta este „conjuncturală şi imposibil de programat". (Steffen & Pantet 2011:96,98)

Aceste observații care denotă complexitatea reprezentării plurilingvismului în mediile universitare, trebuie completate şi de explicații în privința beneficiilor acestuia. Daniel Coste este unul dintre lingviştii care, pe baza cercetărilor întreprinse, afirmă că plurilingvismul este „un plus" în contextul învățământului superior. Si adaugă că acest plus, pentru formările de înalt nivel, trebuie valorizat printr-un

Scanned with OKEN Scanner

efort voluntar, ținând cont că nu este locul unde se dezvoltă capacitățile poliglote „perfecte", dar, în funcție de domenii, de specialități, de proiectele personale şi de carieră, trebuie vizate profile de competență plurilingvă mai mult sau mai puțin echilibrate şi evolutive. Chiar dacă la nivelul învățământului şcolar opțiunile de inserare a limbilor în programă sunt separative, universității îi revine misiunea de a cutumiza, de a face obişnuite practicile de lucru plurilingve, de a le lua serios în considerație beneficiile, de a le valoriza. Acesta este mediul prielnic pentru activitățile de grup care mobilizează şi mutualizează competențele lingvistice diferite ale studenților, încurajând consultarea de resurse de documentare care la rândul lor sunt în diverse limbi. Este vorba de a înțelege interesul şi beneficiile acestui mod de îmbogățire a suporturilor de învățare şi prin aceasta a disciplinei de studiu respective. Centrele de limbi din universități şi în genere cursurile de limbi din cadrul universităților au în mod evident un rol important de jucat în dezvoltarea ofertei universitare. Alături de aceste cursuri sau alte modalități de sprijin în vederea auto-învățării uneia sau alteia dintre limbile străine, cel mai adesea pentru certificarea unor cunoştințe „monolingve", s-ar putea propune resurse în diferite limbi, categorisite în funcție de disciplinele universitare şi validate de profesorii şi studenții care urmează aceste discipline. (Coste 2010a:50-51; 58). Acesta din urmă este cazul ştiințelor foarte exacte, a căror învățare se bazează mai mult pe formule decât pe explicații, pe texte sau forme discursive. Celelalte discipline universitare nu sunt în această situație şi, dimpotrivă, conținutul lor este îmbogățit în context plurilingv. În studiul lui Gabrièle Mueller şi Jeanne Pantet despre plurilingvism şi dobândirea cunoştințelor disciplinare din învățământul universitar, se arată cum repertoriile plurilingve pot servi vorbitorilor în plus ca resursă pentru organizarea activităților ce țin de obiectele de cunoaştere specifice, iar această

Scanned with OKEN Scanner

organizare este legată atât de nivelul lingvistic, cât şi de cel conceptual (concept în sens juridic) sau de cel strategic (activităţi discursive pentru realizarea construirii cunoştinţelor). (Mueller&Pantet 2008: 121)

Un alt exemplu de inserare a pluralităţii limbilor în mediile universitare ne oferă Cecilia Serra în analiza despre reprezentările plurilingvismului şi despre plurilingvism în învăţământul universitar. În urma unei cercetări aplicative, pe teren, un prim rezultat arată implicaţiile legate de alegerea limbilor locale pentru filierele şi liniile de studiu bilingve. Analiza făcută descoperă o dublă ancorare, naţională şi internaţională, cu o preferinţă pentru limbile naţionale la nivel de licenţă şi / sau pentru engleză la nivel master, în mod exclusiv sau complementar. Reprezentările care intră în scenă în această privinţă ţin mai ales de profesionalizarea studenţilor, de importanţa asigurării mobilităţii lor interne şi externe, dar şi necesitatea de a promova intercomprehensiunea şi interculturalitatea.

Pe măsură ce cercetarea Ceciliei Serra avansează, analiza reprezentărilor care circulă în politicile lingvistice şi în discursurile profesorilor scoate la iveală, pe alocuri, înţelegeri aproximative ale funcţionării plurilingvismului şi chiar o necunoaştere a atuurilor acestora în plan didactic. Iată tot atâtea motive pentru a cerceta la nivel instituţional lipsa de măsuri în ceea ce priveşte modalităţile de formare cele mai adecvate care ar trebui să însoţească programele plurilingve propuse. De partea cealaltă, profesorul, care pune alături practicile sale de predare şi directivele instituţionale, percepe o sursă de conflict care ţine de obiectivele urmărite prin alternarea limbilor. Instituţia are drept obiectiv dobândirea de competenţe în L2, iar profesorul are ca obiectiv dobândirea cunoştinţelor disciplinare. Pentru instituţie durata de input în L2 este o condiţie necesară pentru ca studentul să-şi activeze strategiile de rezolvare a obstacolelor de limbaj şi astfel să-şi

Scanned with OKEN Scanner

intensifice învățarea acestei limbi. Pentru profesor, reformularea este un mijloc de a favoriza înțelegerea şi de a garanta achizițiile disciplinare, din punctul său de vedere durata de asimilare, indiferent în ce limbă s-ar face transmiterea datelor, este dependentă de informația de transmis şi este pertinentă doar din acest unic punct de vedere. (Serra 2011:231 şi 232-233). Alte ori valorizarea limbii locale a fost radicalizată, în detrimentul limbilor de împrumut, considerate neadecvate ca mijloc de internaționalizare a spiritului locului. Claude Truchot consideră că o internaționalizare cu față umană, ar trebui să valorizeze mai mult diplomele în limba țării gazdă, iar pentru studenții străini ar trebui organizate cursuri de formare lingvistică adecvată, facilitate prin imersiunea în mediul natural al respectivei limbi. Garanția deschiderii internaționale a diplomei este adusă prin cunoaşterea aprofundată şi diversificată a limbilor străine, obținută prin învățare şi prin mobilități care presupun folosirea locală, rațională a limbilor străine. Astfel s-ar realiza un alt fel de tratament al limbilor. Autorul însăşi constată că îndeplinirea acestei viziuni este departe de a fi realizabilă, dar îşi îndreaptă speranțele spre viitor (Truchot 2010:96).

Însumând constatările din mai multe exemple de acest gen, Anne-Claude Berthoud conchide că exemplele de învățământ plurilingv la universitate şi în alte Şcoli de Înalte studii ne permit să realizăm impactul cognitiv şi strategic al plurilingvismului şi mai ales plus-valoarea pe care o aduce în lumea academică şi în domeniul cercetării, în acelaşi timp cu o bogăție conceptuală şi o diversitate de moduri de interacțiune (Berthoud 2010:6).

O problematică de interes astăzi este şi găsirea locului cel mai just pentru limba care funcționează ca lingua franca în învățământul universitar, în speță limba engleză. Desigur şi aici părerile sunt împărțite şi variază de la proclamarea acestei limbi ca unică soluție globalizatoare până la respingerea ei fără

Scanned with OKEN Scanner

drept de apel pentru că, devenită instrumentală, schematizează sau reduce prea mult accesul la bogăția datelor disciplinare. O poziție mediană şi interesantă ca argumentație propune Jean-Claude Usunier în studiul despre diversitate şi standardizare în domeniul limbilor (Usunier 2004:97-110). Scopul său nu este adoptarea unei poziții defensive față de limba engleză, ci, de a arăta cum aceasta ar putea fi integrată într-un învățământ plurilingv care să-şi asume deplin, ca resursă şi nu doar ca pe o constrângere, diversitatea lingvistică din lumea globalizată. Este mai indicat să fie recrutați studenți care au o capabilitate lingvistică în limba locală, fiindcă aceştia vor trebui să interacționeze cu administrația, iar însăşi regulile de funcționare a sistemului sunt în limba locală. Problema modului cum sunt reglementate studiile merită o atenție specială pentru că necunoaşterea acesteia poate predispune studentul la eşec. Usunier consideră că monolingvismul fundamentat pe limba engleză poate fi considerat într-un anumit sens o întreprindere de deculturalizare pe scară largă. Asta pentru că, prin adoptarea fără discernământ, peste tot în învățământ a acestei limbi, toți cei a căror parcurs educațional s-a desfăşurat în contextele lingvistice din Europa continentală trebuie să uite, să şteargă, să renunțe, să-şi rețină sau să-şi reeduce profunzimile modului lor de gândire. Practic li se cere să-şi dezvețe cultura pentru a se anglo-saxoniza, impunându-li-se o singură cale considerată a priori cea mai bună. Este necesar în acest context lansarea unui plurilingvism pragmatic care să includă limba engleză, nu să o lase în exterioritatea unui mit al excelenței, al vedetismului, al clasamentelor.

Un motiv în plus ar fi faptul că Europa diferitelor culturi respectă diversitatea şi alegerile personale. Axarea exclusivă pe o singură limbă nu este însă doar un gest reductiv, este chiar unul care ar putea fi perceput ca brutal, stupid şi discriminatoriu (Usunier 2010:46).

Scanned with OKEN Scanner

Înțelegerea rolului şi modului de concretizare a plurilingvismului are în contururile actuale o bază suficient de solidă pentru ca practicile care îi sunt aferente să capete forță şi o tot mai largă aplicabilitate. În încheierea acestui scurt excurs prin mediul universitar în dimensiunea lui plurilingvă, prezentăm sinteza pe care o face legat exact de această prezență Daniel Coste. Mai întâi trebuie precizat că autorul admite că există o mare variabilitate a situațiilor plurilingve în diferitele sectoare ştiințifice, iar în spațiul precis al contextului universitar argumentele în favoarea pluralității vectorilor lingvistici pot fi organizate pe mai multe axe:

- axa ce ar putea fi considerată epistemică, pe care, în doze variabile, construcția, formularea, transmiterea cunoştințelor nu sunt total independente de limbile aparte în care se realizează operaționalizarea lor;
- axa mai euristică pe care practicile cognitive, fiind realizate în mai multe limbi, sunt de natură să potențeze creativitatea, inventivitatea, reflexivitatea ştiințifică;
- axa de natură funcțională – aici jocul plurilingv corespunde din ce în ce mai mult unor modalități de lucru efective, care există deja în cadrul echipelor din comunitatea ştiințifică; aici avem de a face cu tot felul de schimburi, contacte de limbi, comutare de cod lingvistic, practici discursive focalizate pe pluralismul limbilor mai mult decât se afirmă sau se constată la nivel generic

Şi pentru că orice concluzie trebuie să realizeze şi o deschidere, este de reținut părerea autorului cum că demersurile plurilingve din învățământul universitar ar putea fi mult înlesnite dacă pe parcursul învățământului şcolar predarea diferitelor limbi nu s-ar face într-un mod atât de enclavizat, izolând limbile unele de altele. O abordare deschisă

Scanned with OKEN Scanner

în acest sens ar putea stabili şi întări legăturile nu doar între limbă ca materie de studiu şi practicile lingvistice de la alte materii de studiu, ci mai ales între limba de şcolarizare şi limbile străine de studiu. În raport de reciprocitate, dacă aceste limbi străine ar depăşi compartimentările care îngreunează adesea relațiile dintre ele şi dacă abordările din învățământ şi concepțiile care le susțin nu ar trimite la o reprezentare statică şi monolitică a limbilor, atunci întregul edificiu s-ar sprijini mai mult pe variabilitate decât pe o diversitate de norme care reglementează folosirea limbilor (Coste 2010a:51-52; 57-58).

c. Domeniul socio-economic

Fenomenul migrației este o realitate mondială. În Uniunea Europeană acesta este de o mare actualitate, întrucât diferitele reglementări care îl privesc au vizat un anumit control asupra etapizării impactului la nivel european. Totuşi, dată fiind complexitatea proceselor, acestea nu pot fi întodeauna şi până la capăt aliniate cu datele programatice. Din cele mai vechi timpuri mişcarea populațiilor a avut un impact asupra evoluției sociale atât pe palierul beneficiilor pentru noii veniți, cât şi pentru spațiul ales de aceştia ca destinație. Astăzi lucrurile apar mai nuanțate din dorința păstrării unui echilibru între respectarea dreptului privind libera circulație, pe de o parte şi respectarea tuturor drepturilor, a securității sociale şi economice a autohtonilor, pe de altă parte.

Dimensiunea socială, dimensiunea economică şi cea formativă au numeroase puncte de convergență, decurgând din fenomenul deplasării indivizilor dintr-un spațiu geografic şi lingvistic în altul. Distingerea clară este necesară pe unele aspecte pentru o mai bună aprofundare, iar în practică fenomenul este unul singur în complexitatea lui. Migrația este

Scanned with OKEN Scanner

un proces durativ, mai îndelung, declanşat subiectiv de un individ, familie sau grup. Mobilităţile sau schimburile, realizate de obicei ca urmare a unor acorduri, au o dimensiune temporală mai scurtă şi mai bine determinată.

Europa este actualmente un teatru important al migraţiei, de aceea multe din statele de aici sunt acum multietnice şi se confruntă cu problema interculturalităţii, a plurilingvismului şi a multilingvismului. Printre numeroasele faţete ale plurilingvismului este interesant de analizat şi aceea care este implicată în problematica socială a migraţiei. Fie că este vorba de o migraţie temporară, gândită de obicei de tineri în căutarea unui loc de muncă, sau transferaţi de o companie multinaţională pentru o anumită perioadă de timp, sau fie că este vorba de familii care se mută sau se refugiază într-o altă ţară din raţiuni economice sau din cauza conflictelor, impactul social are multe date comune în toate aceste situaţii. Problema adaptării la noul spaţiu geografic prezintă variabile în funcţie de caracterul definitiv sau temporar al migraţiei şi se concretizează, în relaţie strânsă cu acesta, prin grade diferite de inserţie lingvistică, culturală. Atunci când migraţia are ca destinaţie o ţară vecină adaptarea este mult mai uşoară, deoarece culturile vecine sunt în contact istoric, frontierele au fost variabile, au avut loc deja diferite schimburi care au creat afinităţi, au generat cunoştinţe lingvistice sau trăiri interculturale. Situaţiile sunt mai complicate atunci când instalarea se face într-o zonă geografică mai îndepărtată. În Europa spre exemplu s-au semnalat diferite dificultăţi de armonizare cu cetăţeni sosiţi din ţări islamice, chiar şi în ţări precum Franţa unde migranţii cunoşteau deja limba franceză. Atunci când limba vorbită în ţara de origine este diferită de cea a ţării gazdă problemele sunt cu mult mai complexe şi putem deja vorbi de implicaţii ale plurilingvismului în adaptarea socială.

Migraţia motivată economic cunoaşte diferite variabile pe care vom încerca să le detaliem în cele ce urmează. Compo-

Scanned with OKEN Scanner

nenta umană implicată este foarte variată atât din punct de vedere a vârstei, cât şi din punct de vedere a statutului social – tineri sau mai în vârstă, persoane singure sau familii. Dimensiunea profesională este de asemenea foarte cuprinzătoare – de la muncitori necalificaţi, care au optat pentru munca în casă sau în agricultură, trecând prin diversele prestaţii din turism ori construcţii, ajungând până la specialişti de înalt nivel din domeniul informaticii, cel medical sau cel farmaceutic. De sfera cercetării ştiinţifice ne vom ocupa într-un capitol aparte. Companiile multinaţionale sunt primele implicate când vine vorba de problematici ce decurg din exprimarea şi comunicarea plurilingvă. Fie că munca este în colectiv, individualizată sau prin conexiune on-line care permite o şi mai largă acoperire, în aceasta este implicată tot mai mult comunicarea şi implicit limbajul care parte integrantă a activităţilor. Statutul multinaţional poate să însemne reţea implementată în numeroase ţări, uneori de pe diferite continente, inclusiv schimburile de experienţă sau cursurile de formare se pot desfăşura în altă ţară decât cea unde este localizată angajarea de bază. Inevitabil toate aceste dimensiuni elastice ale activităţilor lucrative se corelează cu realizarea de contacte culturale şi lingvistice care sunt avute în vedere în interiorul strategiilor de marketing sau care sunt spontane, impuse de exigenţele pieţei.

Ceea ce ne interesează cu precădere aici sunt fenomenele lingvistice implicate în dinamica populaţiei. Premiza de bază este aceea că mişcarea limbilor este foarte strâns legată de migraţia umană, iar astfel apar şi sunt întreţinute contactul lingvistic sau fenomenele de plurilingvism care pun împreună limbile autohtone, cu ale migranţilor şi/sau cu cele de largă circulaţie internaţională.

Jean Claude Usunier analizează impactul existenţei unei structuri globale de organizare a serviciilor de pe piaţa economică internaţională. Mai precis, economistul precizează

Scanned with OKEN Scanner

că există 147 de servicii organizate sub auspiciile GATS (în engleză: General Agreement on Trade in Services) sau AGCS (în franceză: l'Accord Général sur le Commerce de Service). În aceasta cifră intră diferite servicii, în care relaționarea cu o componentă lingvistică este mai mult sau mai puțin intensă. Unele sunt foarte „intense" în privința folosirii limbilor, precum publicitatea, învățământul sau audiovizualul. Altele implică mai puțin această componentă, aici intrând spre exemplu serviciile de transport şi telecomunicații. Tratatul AGCS-GATS recunoaşte marea bogăție de activități din domeniul serviciilor, organizând, în esență, negocieri pentru fiecare mare categorie de servicii. Totuşi, nu este anume recunoscut nici conceptul de serviciu public, nici rolul important al limbii în procesul de prestare de servicii. Acest *Acord* reia principiile fundamentale ale tratatului GATT din 1947, revizuit pe alocuri în 1994, care se aplica la produse, dar nu şi la servicii. AGCS-GATS încearcă o cuprindere foarte largă, aceea de a-şi găsi aplicabilitate la ceea ce am putea numi comerțul internațional de servicii, pentru ca totul să fie înscris într-o funcționare comercială, de la serviciile de distribuție a apei până la serviciile din învățământ, trecând prin cele din domeniul sportului sau îngrijirile din sănătate, fără să acorde o atenție deosebită diferenței dintre produse şi servicii, care beneficiază totuşi de o bază documentară în cercetarea din domeniile marketing şi management în zona serviciilor. Problema care se pune din punct de vedere al lingviştilor este dacă AGCS-GATS, care organizează comercializarea de servicii şi deschiderea globală a piețelor, prezintă riscuri pentru limbile locale sau pentru diversitatea lingvistică ?Altfel spus, confuzia, complexitatea şi pe alocuri ignorarea anumitor aspecte, sunt atuuri sau amenințări pentru diversitatea lingvistică? (Usunier 2011:279).

Fiind vorba de un document care vizează o organizare de amploare şi impactul acestuia, inclusiv sub aspect

Scanned with OKEN Scanner

lingvistic, este unul pe măsură, mai ales datorită faptului că raportarea se face la nivel internațional. Această dimensiune internațională este importantă atât din punct de vedere geo-economic cât şi prin dinamica ei pentru că atunci când e vorba de mai multe state există pe de o parte elemente de coerență, iar pe de altă parte există şi discontinuități. În cadrul ambelor fenomene componenta lingvistică poate juca un rol, fie de atenuare, fie de exacerbare. Iată de ce, atât specialiştii în lingvistică, cât şi cei în economie au considerat importantă elucidarea acestui rol. J.-C. Usunier distinge existența a trei paradigme ale relaționării dintre limbă şi comerț, inclusiv comercializarea internațională a serviciilor. Prima paradigmă este aceea a *limbii neutre*, care este percepută doar ca simplu instrument de comunicare, transparent, care nu transmite decât sensul pe care locutorul vrea să îl exprime. Astfel prima paradigmă este una instrumentală în care limba, conținutul lingvistic, intervenția unui idiom oarecare într-un proces economic, tehnic sau juridic sunt irelevante deoarece pare îndeajuns traducerea. O a doua paradigmă este aceea a *limbii negative* care presupune perceperea acesteia ca pe un obstacol fundamental în desfăşurarea comerțului între națiuni, ca pe o pedeapsă biblică, o condamnare a popoarelor la lipsa de comunicare. De aceea aceasta este denumită „paradigma Turnului Babel" şi are în spate convingerea care vine dinspre spațiul anglo-saxon că diversitatea lingvistică nu se traduce pe planul comunicării decât prin neînțelegeri în cazul cel mai bun, pe planul economic se răsfrânge prin costuri, iar în planul social prin complicații acerbe şi conflicte (Cleaver, 2007). Toate acestea conduc apoi la conturarea dorinței de a găsi o salvare printr-o lingua franca unică ce ar putea înlocui, nu dubla, limbile locale sau/şi alte lingua franca. Susținătorii acestei a doua paradigme consideră că doar o limbă unică nu este un obstacol de netrecut pentru comerțul între națiuni şi doar aceasta permite salvarea omenirii de blestemul ancestral.

Scanned with OKEN Scanner

Există din fericire şi o treia paradigmă în relaţia dintre limbă şi comerţ, aceea a *limbii pozitive*. Conform acesteia limba este văzută drept o resursă economică, deoarece este inseparabilă de activitatea comercială, este un suport argumentativ în discursul comercial şi deci un vector esenţial al activităţii economice. Limba este aici un activ economic, subliniindu-se astfel rolul său în procesul de învăţare şi în determinarea calităţii comportamentelor comunicaţionale. Toate acestea deţin un loc central în stabilirea unor raporturi de afaceri eficace atât pe tărâmul negocierii - ştiinţa exprimării poziţiei proprii pentru a căuta un acord satisfăcător pentru ambele părţi cât şi pe acela al contractărilor - ştiinţa de a redacta un contract bun şi capacitatea de a rezolva, printr-o bună comunicare, eventualele diferende care ar putea interveni odată cu punerea acestuia în practică (Usunier 2011:282-283).

Trebuie să remarcăm că toate cele trei categorii paradigmatice prezentate anterior îşi găsesc locul şi justificarea pe scena internaţională în funcţie de strategiile mai largi cărora li se subordonează. Astfel pot să apară în cadrul aceleiaşi companii acţiuni diverse care să se înscrie în câmpuri paradigmatice distincte, în funcţie de abordări decise situaţional, în funcţie de studii ale pieţei. Totuşi trebuie să remarcăm că în ultimii ani tot mai multe studii sociologice şi lingvistice observă că în Europa tendinţa este de prioritizare a manifestărilor care ţin de paradigma a treia, care presupune o punere în valoare a factorului lingvistic şi a determinismelor pe care acesta le reglează. De asemenea este acceptată ideea că, în interiorul celor trei paradigme apar nuanţe de intensitate lingvistică distincte în funcţie de diferitele tipuri de servicii. J.-C. Usunier care a propus acest sistem de categorisire admite că este logic să se aplice prima paradigmă serviciilor care presupun o mai mică intensitate lingvistică şi că acest lucru se întâmplă în fapt pentru acele servicii reglementate din anexele la tratatul AGCS-GATS. În acelaşi timp, autorul afirmă că ar fi

Scanned with OKEN Scanner

logic să se aplice paradigma a doua dacă limba locală este în mod manifest foarte instrumentalizată, scopul în acest caz fiind punerea unui obstacol în fața comerțului internațional de servicii atunci când acestea sunt puțin intense din punct de vedere lingvistic. În contrapartidă aplicarea paradigmei a treia la numeroase servicii unde limba are un rol central ar putea conduce la posibilitatea unei abordări mai nuanțate a globalizării serviciilor care să includă recunoaşterea valorii limbilor în toate procesele de deservire, cu aport la calitatea serviciilor şi până la urmă cu o creştere care să îmbogățească datele economice (Usunier 2011:285).

De fapt, în cea mai mare parte a studiilor lingvistice sau sociolingvistice, un loc central este ocupat de sublinierea randamentului pe care îl generează conştientizarea beneficiilor şi punerea în practică a măsurilor care valorizează limbile în domeniul economic. Nu este vorba doar de deducții sprijinite pe teorii domeniale ci de cercetarea situațiilor efective, multe dintre ele emblematice pentru ramuri întregi ale pieței. Profesorul A. Duchêne a făcut studii de teren din care au rezultat date prețioase, atât pentru înțelegerea fenomenelor contemporane - derulate sau în curs de derulare, cât şi pentru construirea unor viziuni care să genereze predictibilitate. Astfel, el a constatat că din ce în ce mai mult folosirea limbilor aduce un plus de facilitate în accesarea piețelor şi permite uşurarea proceselor de instalare în noi locații. Alegerea limbii nu este niciodată fără sens, dimpotrivă, cel mai adesea aceasta se află în relație cu anumite alegeri strategice în termeni de expansiune economică. Anumite limbi devin foarte importante, uneori în mod stabil, alteori temporar. Acest concept al limbilor ca şi valoare comercială atrage *de facto* forme diferite şi variate de practici plurilingve în cadrul unor companii care au vocația extinderii geografice (Duchêne 2010:295).

Scanned with OKEN Scanner

După conturarea cadrului general al raporturilor limbă-economie este important să descriem şi elementul-nucleu care reprezintă miezul structural al tabloului de ansamblu. În acest caz unitatea minimală care interesează sub aspect lingvistic este interacțiunea verbală în contextul muncii. Deşi poate fi prezentată distinct ca şi componentă cu date specifice, nu se pot nega legăturile strânse pe care le are componenta comunicațională cu aspectul lucrativ. Aceste legături au o importanță tot mai mare astăzi când tot mai multe meserii implică actul comunicativ ca şi acțiune de exercitare a serviciului. Dată fiind această nouă aşezare din diferite domenii profesionale care erau până recent altfel exercitate, putem afirma că celebra sintagmă a lui Austin *quand dire c'est faire* ar putea fi întoarsă în exprimarea *quand faire c'est dire* care capătă o tot mai mare aplicabilitate. M. Grosjean identifică trei mari modele de relaționare în sensul descris mai sus:

1. acțiuni pur materiale presărate de câteva schimburi verbale minimale, depinzând de acțiunea de bază şi a căror funcție este conducerea, continuarea şi evaluarea acțiunii materiale; acestea sunt „schimburi operaționale de co-acțiune" şi servesc să coordoneze activitatea între co-actanți;
2. activități în întregime realizate prin intermediul limbajului;
3. schimburi pur conversaționale numite „interstițiale" pentru că acestea se strecoară printre schimburile operaționale de co-acțiune sau însoțesc o acțiune fără legătură evidentă cu acea conversație (Grosjean, 2001).

Pentru o descriere cât mai cuprinzătoare a proceselor care au loc în interiorul acestei dualități muncă – exprimare verbală, trebuie să menționăm că există de fiecare dată

Scanned with OKEN Scanner

structurări interioare fiecărei abordări. Lorenza Mondada observă că acestea pot să presupună explicații, demonstrații, operații efective, într-un sistem multi-acțional care este caracterizat de două mari tipuri de organizare. Un model este organizarea simultană când activitățile sunt realizate de tot grupul împreună, iar un alt model este reprezentat de organizarea succesivă când activitățile se exclud reciproc şi se alternează între ele (Mondada 2007:14). Desfăşurarea acestor modele se poate înscrie variabil pe axa cronologică. Aceste considerații reprezintă premize importante în încercarea de a poziționa rolul plurilingvismului în contextele lucrative. Am văzut până aici că terenul comunicațional a devenit tot mai amplu în sfera profesională, am arătat şi că există un cadru reglementat la nivel internațional care face ca relațiile, activitățile şi obiectivele din câmpul muncii să depăşească granițele statale. Din toate acestea decurge logic importanța pe care o capătă, prin cumularea practică a datelor, diversitatea lingvistică generică şi plurilingvismul în special. Înainte de a trece la o prezentare a modului cum acestea se reflectă pe teren, trebuie să ne oprim puțin şi asupra soluției pragmatice cel mai facil de identificat în raport cu schimburile plurilingve consolidate – problematica legată de code-switching (schimbarea de cod). Pentru Lorenza Mondada acesta este un mod în care resursele plurilingve pot fi exploatate de către participanți pentru a îndeplini ordinea locală a interacțiunii şi care presupune diferite niveluri de organizare:

- la *nivel secvențial* code-switching contribuie la identificarea secvențelor, perechilor adiacente, inserțiilor, la a face inteligibilă derularea secvențială a interacțiunii;
- la *nivel praxeologic* code-switching contribuie la caracterul recognoscibil al organizării multi-activității, distingând două cursuri de acțiuni paralele;

Scanned with OKEN Scanner

- la *nivel participativ* code-switching contribuie la a face inteligibile diferitele forme de participare;
- la *nivel categorial* code-switching permite distingerea diferitelor identități ale participanților, mai „apropiate" sau mai „îndepărtate", mai „novici" sau mai „experți".

Code-switching nu este singurul mod comunicativ care se constituie în aport la munca organizațională, acesta se unește cu alte elemente precum resursele prozodice sau resursele multimodale având fiecare formate diverse. Succint spus code-switching contribuie la caracterul inteligibil al alternanței, al contrastivității și al distinctivității organizării activităților (Mondada 2007:16).

Diversitatea lingvistică și piața economică

Atenția acordată inflexiunilor sociale pe care le au chesiunile lingvistice nu este chiar de dată recentă. Notabilă este viziunea lui Pierre Bourdieu care sublinia în 1984 faptul că problematica limbilor și a producțiilor lingvistice în genere, legitimitatea sau ilegitimitatea lor, rămân întotdeauna tributare valorii care le este conferită de contextul, respectiv de actorii sociali. Menționând această viziune Alexandre Duchêne observă cum astăzi piața lingvistică dovedește existența unei legături pertinente între limbă și mediul lucrativ, mai ales fiindcă acesta din urmă este tot mai evident tributar unei economii legate de productivitatea globalizată și dependentă de regularizările pieței. În conformitate cu această logică, se pune problema azi ca productivitatea muncii să fie calculată și în termeni de apeluri telefonice realizate, de email-uri schimbate sau de cuvinte traduse într-un interval de timp dat. Duchêne observă cum practicile lingvistice, fie orale, fie scrise, fie mediate de computer, sunt prezente peste tot în noul tip de economie și forțează companiile din domeniu să acorde o

Scanned with OKEN Scanner

atenție din ce în ce mai mare articulării dintre producția lingvistică şi productivitatea economică, ceea ce reglementează şi raporturile dintre practici lingvistice şi practici lucrative. Iată de ce în aceste condiții se pune problema plurilingvismului în relație cu eficiența şi rentabilitatea economică (Duchêne 2010:294-295).

Această viziune se regăseşte transpusă într-un mod foarte concret pe piețele comerciale, la nivel de companii şi agenți economici. Există cercetări de piață realizate de actorii economici şi studii de teren făcute de lingvişti, de sociolingvişti care ilustrează această perspectivă. Redăm în cele ce urmează un exemplu concret, exemplul viziunii unei persoane implicate în activități specifice noii economii care este analizată de profesorul Georges Lüdi prin prisma apartenenței la realitatea socio-economică: Karim A. percepe o legătură directă între plurilingvism şi diversitatea cognitivă. Pentru el, în diferite culturi există căi diverse de soluționare a problemelor – într-o situație dată un american ar avea o altă abordare față de un chinez sau un german. Strategiile lor lingvistice sunt codate specific, dacă un chinez şi un american discută într-o echipă mixtă, vor negocia soluții pornind de la datele propriilor limbi, dacă totul ar trece prin codificarea corespunzătoare doar limbii engleze, am avea de a face cu o uniformitate şi cu mai puțină creativitate. Georges Lüdi continuă reflexia observând că, subsidiar discursului, se întrevăd prejudecățile despre chinezi sau americani. Totuşi, cercetările asupra diversității câmpurilor metaforice pe care se sprijină diferite culturi – inclusiv culturile ştiințifice – reliefează că în spatele celor relatate despre Karim există mult mai mult decât stereotipuri. Experiențele din sfera companiilor, manifestate prin discursurile decidenților, întăresc ipoteza că cele două dimensiuni, cea lingvistică şi cea culturală, sunt de fapt strâns corelate. Altfel spus diversitatea limbilor poate intra în categoria instrumentelor de lucru în

Scanned with OKEN Scanner

spațiul economic. Plus valoarea diversității lingvistice pe care purtătorii unei culturi o folosesc pentru a exprima în cuvinte realitățile şi simpla folosire a unei pluralități de limbi, vor permite unei companii să pună bazele unei relații nu doar rentabile ci şi durabile cu populațiile de baştină având parte de o intercomprehensiune profundă, mai mult decât o simplă comunicare (Lüdi 2010:31-32).

Există numeroase constatări, diverse rezultate ale cercetărilor, care sunt convergente cu cea prezentată aici, deşi mijloacele şi obiectivele cu care au fost asociate nu sunt totdeauna similare. Legătura dintre dimensiunea lingvistică şi cea economică apare sociolingviştilor tot mai întărită şi cu răsfrângeri tot mai vaste. Astfel, sunt angrenate în aceste raporturi elemente care țin de expansiunea economică, de centrarea pe nevoile şi profilul clientului sau luarea în considerare a aspectelor cognitive. G. Lüdi a sintetizat cinci categorii de argumente care pledează în favoarea utilității diversității lingvistice în sfera economică:

– cucerirea de noi piețe («se vinde în limba clientului»)

- creşterea satisfacției angajaților şi implicit a calității muncii («colaboratorii satisfăcuți pentru că se pot folosi propriile limbi produc mai bine şi mai mult»)

– crearea unei filozofii care vede întreprinderea drept «incluzivă», ca o întreprindere de nivel mondial care operează într-o pluraliatate de culturi («pentru a ajunge la responsabilii locali la nivel emoțional trebuie folosită limba lor, chiar dacă aceştia ştiu engleza»)

– facilitarea proceselor de construcție şi transmitere de cunoştințe noi («folosirea mai multor limbi în circulația cunoştințelor aduce mai multă profunzime rețelelor conceptuale construite»)

– exploatarea diversității cognitive care rezultă dintr-un codaj diferit într-un ansamblu de limbi («echipele mixte din

Scanned with OKEN Scanner

punct de vedere cultural şi lingvistic s-au dovedit a fi mai inovatoare») (Lüdi 2010:25).

Tabloul de mai sus ne oferă o viziune generală clară şi echilibrat expusă asupra problematicilor de ansamblu ce se înscriu în sfera economică şi care, fie se regăsesc explicit în strategiile de dezvoltare economică, fie transpar în tentativele de identificarea a celor mai optime căi care să le materializeze în practică. În interiorul sectorului economic furnizarea de servicii are conexiuni mai specifice cu folosirea limbilor. De aceea vom prezenta şi câteva considerații în acest sens care țin de distingerea datelor proprii sferei serviciilor față de cele ale companiilor de producție.

Limbile şi furnizarea de servicii

Serviciile reprezintă sectorul economic cel mai firesc expus schimburilor lingvistice pentru că, cel mai adesea, aici există o proximitate raportat la client, care, fie este prezent, fie se stabileşte o relație comunicațională directă cu acesta. În perioada actuală, când şi serviciile s-au globalizat foarte mult, relevanța plurilingvismului în acest domeniu devine evidentă, cu mențiunea că unele activități presupun comunicare mai îndelungă şi/sau mai intensă, altele mai puțin. Jean-Claude Usunier face o categorisire a intensității schimburilor lingvistice în funcție de tipurile de servicii, menționând în acelaşi timp că istoria de dată recentă marchează evoluții importante. Primul reper menționat este anul 1947 când a fost semnat tratatul GATT şi când era aproape firesc ca problematica lingvistică să fie ignorată de economişti în momentul reglementării pieței serviciilor. Situația devine diferită în 1994 când a fost elaborat un nou acord - GATS. De aproximativ treizeci de ani există o literatură ştiințifică serioasă dedicată serviciilor, care studiază în detaliu relațiile dintre cei implicați în prestarea de servicii, în procesul de

Scanned with OKEN Scanner

deservire. Usunier dă drept exemplu lucrările apărute în *Journal of Service Research* sau *Service Industries Journal* care sunt publicații academice de nivel înalt. Literatura științifică aplicată se concentrează pe multiplele dimensiuni ale relației care se construiește între client-furnizor și calitatea serviciilor. Autorul observă că, totuși, aceste piste de reflexie rămân neasumate încă în discursul specialiștilor sau responsabililor din Organizația Mondială a Comerțului, deși ar merita o atenție sporită, mai ales că acestea conduc în mod direct la perceperea impactului limbii în relația de deservire și „a conținutului de limbă" al serviciilor. Criteriile determinante ale intensității lingvistice a serviciilor identificate de Jean-Claude Usunier creează o bază solidă de raportare la aceste date. Astfel, analizându-se locul pe care îl ocupă baza materială a serviciului – gradul în care este tangibil sau intangibil, se observă că serviciile din transporturi, de exemplu, se corelează la acest capitol cu o mai mică intensitate lingvistică, în timp ce acelea din învățământ sau din domeniul audio-vizualului sunt cele mai intense din punct de vedere lingvistic. În ceea ce privește formele de combinare dintre aspectele tangibile cu cele mai puțin tangibile, băncile apar ca având o intensitate lingvistică mai redusă decât domeniul turistic, unde supremația o dețin în special restaurantele. Pentru criteriul importanței comunicării verbale în timpul prestării serviciului, cele mai intense sunt serviciile de cosmetică și cele din sfera îngrijirilor din sănătate. Gradul de adecvare conceptuală și de cross-lingvistic are pe locul întâi ca intensitate domeniul asigurărilor. Gradul de implicare în deservire, atunci când consumatorul este co-producător se corelează cu intensitatea lingvistică maximă în domeniul învățământului. În fine atunci când serviciul în sine este axat pe comunicare, deci pe limbă, intensitatea lingvistică cea mai mare se regăsește în sfera publicității (Usunier 2011:282-283).

Scanned with OKEN Scanner

Analiza minuțioasă de mai sus ne arată că, pe de o parte, serviciile în genere sunt legate de aspectele comunicaționale, pe de altă parte, gradele în care partea lingvistică este implicată sunt variabile. La aceasta se adaugă şi fluctuațiile contextuale, care nu par să se mai supună unor criterii reperabile şi depind în marea măsură de disponibilitatea comunicațională a persoanelor implicate. S-a observat că anumite date identitare care țin de apartenența culturală pot avea un cuvânt de spus, fie în sensul că în puncte geografice diferite apetitul comunicațional al prestatorilor de servicii este diferit, fie că întrebările pe care le pun clienții cu un profil mai comunicativ pot să conducă la schimburi comunicaționale mai intense. Rolul persoanelor umane implicate este aşadar foarte important dincolo de impunerile domeniale. Iată de ce un aspect relevant pentru situarea corectă a problemei comunicării plurilingve este reprezentat şi de ierarhizările implicite, pe criterii lingvistice, care se creează între angajați în interiorul companiilor prestatoare de servicii. A. Duchêne a publicat o analiză amănunțită a acestui fenomen bazată pe observația că limbile participă la acea logică a ierarhizării activităților lucrative care deschide accesul la grade variabile de vizibilitate sau de invizibilitate a persoanelor în interiorul spațiului de muncă stratificat social şi în care vizibilitatea corespunde cu dezirabilitatea. Pornind de aici, sociolingvistul face observația că există două planuri ale consecințelor. Pe de o parte, este un fapt vădit existența diferențelor salariale între profesiile vizibile şi cele semi-vizibile, acestea din urmă nu sunt foarte importante pentru că posturile în cauză sunt oricum remunerate precar. Pe de altă parte compartimentarea nevoilor lingvistice în activități sectoriale are şi consecința unei distincții care se organizează în termeni de dezirabilitate, unde contactul cu clienții se dovedeşte a fi o formă de prestigiu. Din cele de mai sus se deduce că gestionarea competențelor lingvistice ale angajaților

Scanned with OKEN Scanner

este o chestiune relevantă în termeni de costuri. Companiile insistă ca, pentru profesiile vizibile şi semi-vizibile, aceste competenţe să fie o exigenţă cerută la angajare pentru că angajatorul nu se consideră obligat să le valorizeze în mod special după aceea (de exemplu printr-o mărire de salariu) sau să le susţină în vreun fel (de exemplu plătind cursuri de limbi). Se observă aşadar că faptul de a deţine competenţe lingvistice constituie o parte centrală a competenţelor profesionale, care au o contribuţie efectivă la realizarea sarcinilor de muncă, dar care ţin de responsabilitatea exclusivă a celui care doreşte să se angajeze. Astfel, *de facto,* competenţele lingvistice se naturalizează şi devin banale (Duchêne 2011:89-94).

În acest punct se impune observaţia că evoluţiile economice ale epocii actuale induc o nouă abordare a necesităţii plurilingvismului, acesta devine o condiţie sine-qua-non, care, pe de o parte valorizează competenţele de limbi străine în planul învăţării, sub aspect formativ, pe de altă parte îl minimalizează în planul beneficiilor economice directe ale persoanei candidat la angajare sau devenită angajat. O situaţie aparte este aceea a migranţilor, plurilingvi prin însăşi transmutarea geografică pe care au iniţiat-o. În cazul lor competenţele plurilingve nu mai sunt rezultatul unui efort formativ mai mult sau mai puţin formal, ci al unei realităţi sociale vitale. Profesorul A. Duchêne consideră că în această situaţie competenţele lingvistice sunt dificil de gestionat sau de folosit anticipativ, dar acestea au totuşi roluri care pot fi chei de rezolvare în soluţionarea problemelor de muncă. Deşi aceste competenţe nu sunt considerate de angajatori ca fiind demne de a fi luate în consideraţie şi par fără potenţial de vizibilitate socială, este importantă totuşi inventarierea lor pentru că în situaţii neaşteptate pot deveni convocabile şi brusc exploatabile atunci când instituţia are nevoie (Duchêne 2011:102).

Scanned with OKEN Scanner

Studii detaliate au demonstrat că astăzi agenții economici se află prinşi în dinamisme lucrative sau de relaționare cu clienții care nu sunt totdeauna predictibile. Tocmai în atare situații recursul la date culturale şi lingvistice aflate sub formă de depozite vii în rândurile angajaților reprezintă o soluție practică, chiar dacă nu programatică. Asta face ca, din păcate, nici de această dată angajații să nu fie beneficiarii direcți, din punct de vedere economic, a folosirii competențelor lor. Cercetarea lui A. Duchêne prezentată aici arată în mod clar că tocmai aceia care sunt producătorii de resurse prin intermediul *cuvântului lucrativ* nu beneficiază întotdeauna de ceea ce e considerată valoarea adăugată. Compania este prima, uneori chiar singura beneficiară şi nu este conştientă de faptul că ar trebui să împartă această valorizare. Pasul conştientizator ar putea consolida argumentul pluriligvismului ca resursă şi ca bogăție, nu doar în termeni culturali şi cognitivi, cum este deja recunoscut, ci în termeni concret economici. Acest mod de punere în valoare are însă consecințe importante. În trecut revendicările plurilingve au avut şi argumente care azi par desuete (ca de exemplu frumusețea limbilor) şi care de multe ori erau deconectate de realitatea terenului social în care limba apare şi ca instrument de putere sau de multiplicare a inegalităților sociale. Astăzi există şansa unei conectări reale cu sfera economicului respectând condiția ca argumentele privitoare la plus-valoarea economică a diversității lingvistice să nu treacă sub tăcere forțele discriminatorii ale pieței capitaliste şi mecanismele ei de întărire a inegalităților sociale (Duchêne 2011:102-103).

Limbile şi întreprinderile

Din acest punct al reflexiei se poate pune problema unei anumite etici implicate în randamentul economic al plurilingvismului, randament care, aşa cum s-a văzut mai sus,

Scanned with OKEN Scanner

ar trebui să aibă cel puțin două nivele de aplicare – individual, al fiecărei persoane având statutul de angajat şi global, al companiei sau întreprinderii. Orice dezechilibru nejustificat între aceste două părți poate fi resimțit ca o încălcare etică şi ca o basculare injustă a raporturilor de putere generate prin pârghii economice. În sociolingvistică s-a subliniat rolul limbilor în această ecuație destul de fragilă. Considerată în dimensiunea socială, întreprinderea în particular sau domeniile profesionale în general sunt locuri unde ideile, reprezentările, practicile lingvistice devin terenuri ale producerii sau reproducerii unor raporturi de putere, care riscă uneori să denote inegalități. Dacă vrem să înțelegem raporturile dintre plurilingvism şi domeniul lucrativ trebuie să acordăm o anume importanță modului în care limbajul, şi în special folosirea limbilor, sunt implicate în procesul de minimizare sau maximizare a rolului vorbitorilor lor.

Astfel, abordarea problematicii plurilingvismului în câmpul muncii nu trebuie limitată doar la faptul că o atare competență reprezintă un atu sau o bogăție. Aceasta riscă să rămână o simplă abstracțiune dacă nu se ia în considerație în mod precis asimilarea sa ca valoare adăugată, care să se activeze şi pentru beneficiarii acesteia (Duchêne 2011: 103).

Nu putem eluda concurența deja instaurată între două tipuri de viziuni, respectiv două tipuri de practici în ce priveşte alegerile lingvistice de pe terenul economic. Este vorba pe de o parte de o abordare axată pe beneficiile diversității lingvistice, iar pe de alta de o abordare centrată pe folosirea exclusiv sau cu preponderență a limbii engleze. Cele mai recente studii şi concluziile acestora, atât din partea economiştilor, cât şi a lingviştilor, manifestă o tendință de prezentare a realităților cu disocierea cât mai obiectivă şi argumentată a aspectelor pozitive şi a celor negative. J.C. Usunier consideră că, aşa cum la nivelul învățământului superior şi al cercetării mitul limbii engleze ca lingua franca

Scanned with OKEN Scanner

este puternic zdruncinat, la fel şi în plan economic acesta este discutabil. Punctele de fragilitate par să fie asemănătoare. În primul caz este vorba de faptul că folosirea doar a unei singure limbi conduce la interacțiuni comunicaționale sărăcăcioase şi astfel la o eficacitate redusă în transmiterea cunoştințelor. În cel de-al doilea caz o proastă comunicare într-o engleză confuză şi nesigură poate să conducă la reducerea considerabilă a calității interacțiunii dintre furnizorul de servicii şi client şi prin aceasta să devină în mod paradoxal un obstacol pentru comerț şi servicii (Usunier 2011:287).

Arlette Bothorel-Witz este autoarea unui studiu despre reprezentările lingvistice ale angajaților economici, în care intervine şi problematica distincțiilor dintre diversitate lingvistică şi axare pe lingua franca. Punctul de pornire al analizei este constatarea tensiunii dintre aceste două aspecte ce declanşează procese care se opun între ele dar rămân totuşi indisociabile. În ceea ce priveşte reprezentările despre toate acestea, există, din nou, două direcții: reprezentări împărtăşite de toți membrii grupului şi reprezentări parțial împărtăşite. Discursul consensual, care este legat de reprezentările împărtăşite, denotă că reproducerea şi impropierea unei ideologii dominante poate lua forme diverse şi poate revela existența unei anumite gradații. Independent de întreprinderi sau de actorii economici, gradul de consens cel mai înalt se manifestă în privința reprezentărilor despre funcționalitatea, valoarea comercială, comunicativă şi simbolică a limbii engleze. În ce priveşte cea de-a doua direcție, legată de reprezentările parțial împărtăşite, aici se observă existența unui ansamblu polifonic, a mai multor voci şi discursuri care sunt totuşi brăzdate de elemente de coerență. Diferențele dintre aprecierile diverselor grupuri țin de caracteristicile structurale, filosofiile întreprinderilor şi tratamentul implicit sau, mai rar, explicit vizând limbile. În cazurile în care limbile sunt implicit avute în vedere (în cele mai multe întreprinderi)

Scanned with OKEN Scanner

practicile plurilingve (determinante pentru noua economie mondială) sunt organizate fie în jurul limbii franceze, fie în jurul limbii engleze. Când este vorba de un repertoriu social mai puțin dezvoltat, acesta se corelează cu reprezentări foarte normative a competențelor lingvistice, care, datorită constrângerilor de ordin cognitiv relaționate cu repertoriul, dau actorilor economici respectivi un sentiment de insecuritate la care se adaugă, ca situare în întreprindere, un sentiment de inegalitate socială şi profesională. Când este vorba, din contră, de opțiuni strategice şi simbolice (cu miză de expansiune economică, adaptarea la client şi la specificul pieței) care impun o politică de deschidere spre diversitatea lingvistică şi culturală, acestea contribuie la realizarea unui sentiment de securitate a actorilor economici. Aceştia din urmă dovedesc o viziune asupra competențelor plurilingve mai realistă şi mai pragmatică.

O observare în ansamblu a acestor date arată că plurilingvismul şi gestionarea diversității în întreprinderi suscită reprezentări în care dimensiunile colective şi individuale sunt strâns întrepătrunse. Această complexitate face imposibilă delimitarea frontierelor între cele două direcții. În acelaşi timp trebuie remarcat faptul că statutul de limbă mondială al limbii engleze are ca şi consecință negativă caracterul dominant al acesteia. Practic au loc aproape simultan două fenomene – pe de o parte engleza deschide calea spre o poziție de putere şi un profil care aduce distincție, pe de altă parte această limbă devine astfel instrument de discriminare socială (Borthorel-Witz 2012:69 -71).

Argumentele expuse în paragraful anterior analizează rolul reprezentărilor despre limbi şi subliniază valoarea /vs/ riscul practicilor plurilingve ce decurg din acestea. Unghiul de vedere asupra problematicilor este acela al sociolingvisticii, care ajută în mod pertinent la elucidarea datelor. Perspectiva economică vine să aprofundeze aceste date. Spre exemplu,

Scanned with OKEN Scanner

Jean-Claude Usunier subliniază beneficiile plurilingvismului şi demonstrează că respectul pentru limbi, pentru diversitatea lingvistică se fundamentează pe argumente utilitariste. Acestea țin de perceperea limbii ca instrument, valorizând influența sa ca activ economic, în special în ramurile economice unde limba este intens folosită. Iată în continuare câteva argumente pe care specialistul le identifică:

- limba împărtăşită facilitează procesul derulării afacerilor, rezultând astfel contracte mai bune şi o punere în execuție mai flexibilă;
- faptul că trebuie vorbit consumatorilor în limba lor locală dacă vrem să se simtă înțeleşi, să se simtă atraşi, să se simtă satisfăcuți şi ascultați la rândul lor;
- calitatea serviciilor rezultă în mod clar din calitatea interacțiunii cu clientul şi poate să se diminueze foarte mult atunci când nu există o limbă comună cu adevărat împărtăşită (Usunier 2011:287).

Putem concluziona la prezentarea de mai sus că plurilingvismul are astăzi într-adevăr o relevanță demnă de a fi atent analizată ca şi aspect al derulării proceselor economice în ritmul şi pe coordonatele neoliberale. Există mai multe fenomene socioeconomice care se corelează cu observațiile sociolingviştilor despre transformarea diversității lingvistice în instrument comercial şi de marketing în zona producției economice. Pe de o parte legăturile dintre productivitatea economică şi plurilingvism sunt din ce în ce mai larg acceptate ca realitate evidentă în derularea proceselor lucrative unde valorificarea diversității lingvistice constituie un factor de rentabilitate. Pe de altă parte, punerea sub reflector a diversității lingvistice constituie o provocare care poate conduce la creionarea unei misiuni sociale a întreprinderilor pe tărâmul echității raporturilor în câmpul muncii, ceea ce poate genera profit de imagine pentru respectivele companii.

Scanned with OKEN Scanner

- La nivelul *popularizării şi circulaţiei* ştiinţei, sau a dublei dislocări, ceea ce implică nevoia de actualizare a competenţelor cercetătorilor înşişi, care devin voluntar sau involuntar pro-netari ai cercetării (cf. Rosnay, 2006) [...] vis-a-vis de o nouă accesibilitate la mijloacele de comunicare a ştiinţei [...] mai puţin dependentă de efecte geografice şi temporale:

a. cea a publicării pe hârtie vs publicare online [...]
b. cea a participării la conferinţe în prezenţă vs videoconferinţe (sau situaţii unde coexistă ambele modalităţi de comunicare)" (Melo-Pfeiffer 2009:119-122).

Aceste observaţii conduc la defalcări şi mai rafinate a desfăşurării comunicării, care conţin inclusiv identificarea rolului şi beneficiilor plurilingvismului în atare situaţii:

„Orice cunoaştere, datorită contextului ei de producere, devine firesc dialogică şi situată [pe] trei dimensiuni pertinente pentru acest context care configurează actualmente cercetarea, şi, deci, practicile interacţionale care îi dau concretețe: i) înscrierea în cadrul *polilogal* al interacţiunii, unde caracterul multiparticipativ face ca să se vadă colaborarea la nivelul co-construcţiei ştiinţei; ii) plurilingvismul, care reiese din analiza practicilor interacţionale ale cercetătorilor care participă la proiecte internaţionale şi care, din această cauză, se constituie ca şi comunităţi plurilingve; iii) medierea internetului şi a dispozitivelor sale de comunicare fără co-construcţie şi difuzarea «ştiinţei» sau lui «a şti să faci» în articularea diferitelor culturi sau limbi de lucru stabilind un spaţiu transnaţional şi plurilingv de cercetare..." (Melo-Pfeiffer 2009:125-126).

Scanned with OKEN Scanner

Discursul din domeniul științei a fost mult timp considerat mai plat din punct de vedere semantic, mai simplist construit, mai puțin elaborat din punct de vedere al gramaticii textuale și prin aceasta mai accesibil din punct de vedere al traducerilor. S-a considerat de pildă că exprimarea științifică se pretează pentru expresia lingvistică printr-o limbă instrumentală. Iată de ce astăzi constatăm că este destul de răspândită folosirea limbii engleze ca lingua franca în domeniul științific, fie că este vorba de activități aferente derulării cercetării sau de comunicarea rezultatelor și produselor activității științifice. În ultima parte a secolului precedent au apărut însă tot mai multe voci care au început să relativizeze acest construct, care începuse să se dovedească mai mult teoretic. Bruno Latour a fost unul dintre primii care a scris despre retorica științei, încercând să expliciteze cât mai realist relațiile dintre știință și limbajul care o exprimă. Considerat un sociolog al științei, abordările sale pornesc dinspre câmpul social spre practica științifică, observând că atunci când ne apropiem mai mult de spațiul unde *se fabrică* acțiuni sau mașinării ce țin de domeniul științific, controversele devin mai pregnante. Trecerea de la viața cotidiană la activitatea științifică, de la persoanele de pe stradă la cele din laborator, de la politica propriu-zisă la discursurile experților despre acesta, toate la un loc nu înseamnă trecerea de la ceva zgomotos, la ceva calm, de la pasiune la rațiune, de la cald la rece. Sensul de intensificare pare să fie chiar invers, și anume trecerea de la controverse mai puțin active la altele cu mult mai active, ca și cum s-ar trece de la lectura unei cărți de drept la o activitate legislativă din Parlament unde legea este în stare de proiect. Acestea înseamnă trecerea de la mult zgomot la mult mai mult zgomot (Latour 1989:47).

Pornind de la aceste date care se referă la rolul limbajului în genere atunci când ne raportăm la domeniul științific, putem înțelege mai bine modul cum plurilingvismul

Scanned with OKEN Scanner

devine relevant în acest domeniu. Sociolingviştii şi specialiştii în lingvistica aplicată au acordat acestei problematici o importanță tot mai mare în ultimele decenii. A.-C. Berthoud observă că reflexiile în acest sens pot fi regrupate azi pe „trei axe tematice:

1. Plurilingvismul în cercetare şi în publicațiile ştiințifice;
2. Învățământul plurilingv în programele de nivel universitar;
3. O politică plurilingvă pentru învățământul superior şi instituțiile de cercetare.

Acestea se sprijină pe următoarele întrebări cadru:

- Dacă se admite azi importanța plurilingvismului pentru cultură, societate, economie, în ce sens joacă acesta un rol şi pentru cunoaştere sau ştiință?
- Plurilingvismul se justifică mai mult în ştiințele umaniste şi sociale decât în ştiințele vieții sau cele inginereşti?
- Cum intervine plurilingvismul în procesele de construcție, transmitere şi punere în operă a cunoştințelor?
- Care sunt implicațiile unei «ştiințe poliglote»?
- Cum poate fi conciliată profunzimea conceptuală şi comunicarea universală?
- Ce loc ar putea ocupa limbile în construcția şi transmiterea cunoştințelor pe viitor?
- Cum pot instituțiile dedicate cercetării să răspundă provocărilor unei «ştiințe poliglote»?
- Cum ar trebui gândită o concepție plurilingvă despre publicațiile ştiințifice?
- Cum pot să răspundă Universitățile şi Şcolile de Înalte Studii la provocările unor programe de studii plurilingve? Şi cum pot fi acestea valorizate?
- Cum ar trebui să fie politicile lingvistice care să denote realism şi respectarea diversității lingvistice?

Scanned with OKEN Scanner

- Ce rol specific pot juca academiile în dezvoltarea unei «ştiințe poliglote»?
- Care sunt practicile plurilingve observabile în Universități, Şcoli de Înalte Studii, Laboratoare de cercetare, Academii şi alte Instituții, care ar putea/ ar trebui să servească drept model pentru comunicarea plurilingvă?" (Berthoud 2010:7).

Am citat aceste întrebări pentru că ele constituie un tablou cuprinzător şi realist al modului cum este situată azi problematica plurilingvismului vis-a-vis de domeniul ştiinței şi cunoaşterii. Fiecare dintre aspectele menționate mai sus are, bineînțeles, un areal de determinisme în spate şi generează consecințe. Un rol important în această aşezare îl au reprezentările sociale despre aspectele puse în discuție. Cecilia Serra a realizat un studiu pe această temă având terenul de cercetare într-o țară cu puternică vocație plurilingvă – Elveția. Constatările la care a ajuns sunt importante pentru înțelegerea rolului reprezentărilor cognitive vis-a-vis de plurilingvismul autentic. O remarcă preliminară asupra subiectului este faptul că atât în psihologia socială cât şi în lingvistică, s-a demonstrat că reprezentările sociale sunt un mijloc conceptual eficace pentru a studia fenomene care au un impact public. În acest sens trebuie reținut că reprezentările sunt elaborări cognitive care raționalizează realitatea şi ghidează comportamentele actorilor prin adecvarea dintre aceştia şi modelele socio-culturale care circulă în spațiul social. Raportul dintre general şi particular care se stabileşte astfel este foarte important, păstrând distincția datelor de pe cele două paliere. Studiul la care am făcut referire mai sus prezintă problematica plurilingvismului în cadrul unei facultăți de economie, aşa cum se reflectă aceasta până la nivel de cadre didactice. La acest nivel discursul este narațiunea unei experiențe plurilingve care îmbogățeşte. Dacă din punct de vedere

Scanned with OKEN Scanner

tipologic narațiunea facilitează o asumare a enunțării foarte evidentă, în cazul prezentat aceasta se limitează la aspecte factuale, la comentarii sau la forme modale de atenuare. Se întâmplă adesea ca părerile să se dilueze în formule mai generice de tipul „noi" care fac trimitere atât la grupul de lucru cât şi la ziceri care circulă într-un anumit spațiu fără să fie asumate personal. Această indeterminare lasă să se întrevadă o lipsă de ştiință sau de informație asupra unei didactici plurilingve constructive şi în acelaşi timp o punere între paranteze a achizițiilor didactice care, în absența unei politici lingvistice autentice a facultății şi a universității, nu face decât să devină mai evidentă. Chestiunile legate de plurilingvism, deşi prezente printre preocupările la nivelul corpului profesoral şi al facultății ca instituție, se exprimă totuşi pe un câmp de acțiune mai restrâns decât ar putea sugera planificarea lingvistică care le corespunde. În absența unui proiect disciplinar cuprinzător, fundamentat pe aporturile plurilingvismului la construcția unor cunoştințe de limbaj şi disciplinare, profesorul se sprijină pe diferitele lui funcții socioprofesionale (expert, profesor, planificator) pentru a da astfel sens unor practici eterogene din punct de vedere al formei. Interpretările sale sunt filtrate de reprezentările grupurilor sociale la care se simte afiliat în funcție de situații şi de care este recunoscut ca şi membru. Pe palierul nivelului instituțional forma de expresie cu cea mai largă adresabilitate este aici site-ul instituției universitare.

În privința reprezentărilor, în cazul analizat de Cecilia Serra, site-ul pune în prim plan relația dintre exprimarea în L2 şi reprezentările normative legate de bilingvism pe care încearcă să le modifice, fără să facă apel la un dispozitiv de alternanță lingvistică funcțional şi la efectele care ar rezulta de aici. De aceea se configurează un conflict interpretativ generat de activarea simultană a două feluri de reprezentări – a bilingvismului şi a multilingvismului în Elveția, fără ca

Scanned with OKEN Scanner

ajustarea primei reprezentări să influențeze practicile ce decurg din a doua. Doar un lingvist distinge aceste nuanțe pentru că, pentru acesta, fiecare reprezentare ocupă câmpuri şi nivele de stratificare diferite. Anume - reprezentarea bilingvismului aplicat la didactică este relativ recentă şi cu şanse de a se modifica în timp, iar reprezentarea asupra comportamentului lingvistic intercomunitar este bine ancorată în cultura identitară (Serra 2011: 217-230).

Competențe ştiințifice

Exemplul de mai sus arată importanța reprezentărilor în materie de plurilingvism de la nivel instituțional şi personal din mediul universitar atunci când este vorba de specialişti în alte domenii decât cele legate de lingvistică. Valoarea limbajului în transmiterea cunoaşterii şi a cunoştințelor nu este pe deplin conştientizată, dar aceasta nu diminuează valențele lui active. Lingviştii şi neurolingviştii au descoperit şi dovedit că limbajul este deja o mediere simbolică cu rol autentic de structurarea a gândirii. Cu aplicare în planul practic al cercetării axate pe cunoaştere, atât exprimarea ştiințifică - ipotetică sau concluzivă, cât şi expresiile de relaționare, de colaborare colegială în interiorul cărora aceasta este accesată sunt inserate în şirul de alegeri lingvistice pe care omul de ştiință le face în timpul exersării profesiei sale. Iată de ce competențele lingvistice sunt o armatură esențială în domeniul ştiințific, pe care îl pune în lumină sau căruia îi pot estompa strălucirea. Recursul la folosirea limbii engleze în acest scop este o soluție, care deşi funcțională astăzi, îşi arată din ce în ce mai mult limitele, aşa cum am arătat pe scurt la începutul acestui capitol. Pentru exemplificare vom detalia aici două situații - aceea a liniilor de studiu în limba engleză şi a exigențelor universitare de publicare în limba engleză.

Scanned with OKEN Scanner

Claude Truchot a făcut o analiză a mai multor procese care se înrâuresc sub egida internaționalizării universităților. Oferirea posibilității de a studia într-o altă limbă decât aceea a țării în care se află universitatea este rodul unui mare efort instituțional şi personal al celor implicați, iar ca rezultat este un pas foarte important pentru internaționalizarea instituției şi respectiv pentru clasarea în topurile mondiale. La baza întregului construct se află pe teren competențele de limba engleză ale decidenților instituționali, membrilor administrației, profesorilor, cercetătorilor, studenților. Din unghiul care ne interesează aici, al instrumentelor care facilitează accesul la știință, acestea sunt foarte importante, iar calitatea lor poate să fie cea care conduce spre reuşită sau spre eşec într-o asemenea situație. Truchot menționează în studiul său exemple din mai multe țări, observând că acolo unde cunoaşterea şi practica limbii engleze sunt mai puțin dezvoltate, cel mai adesea, cei care predau la filierele anglofone trec în prealabil printr-un set de ore de engleză care le permit folosirea unui idiom aproximativ care doar în mod excesiv ar putea fi considerat o stăpânire a limbii engleze. Ceva asemănător se întâmplă şi legat de exigența publicării în limba engleză care este una din aşteptările legate de corpul profesoral şi de cercetători. De foarte multe ori textele respective au fost revăzute şi chiar rescrise pentru a apărea într-o engleză academică şi deci nu reflectă nivelul de engleză al celui care le semnează. Aceste linii de studiu, aceste publicații sunt totuşi necesare într-un sistem global de evaluare academică (Truchot 2010:11-12).

Jean-Pierre Desclés, profesor de informatică aplicată în ştiințele umaniste la Paris-Sorbonne, observă că, sub imperiul aceloraşi necesități de vizibilitate academică, cercetătorii care în mod deliberat, personal asumat vor să participe la activitatea ştiințifică şi trebuie, conform funcționării actuale, să comunice şi să publice în engleză, de preferință într-o revistă anglo-saxonă, ajung să-şi însuşească cu o anumită acurateţe

Scanned with OKEN Scanner

limba engleză. Aceştia gândesc şi îşi exprimă cercetările *cu* şi *prin* engleză, dar, din ce în ce mai puțin *cu* şi *prin* limba lor inițială de activitate, ceea ce îi conduce la a nu mai fundamenta, în propria lor limbă o terminologie adaptată la noile concepte ale ştiinței şi tehnologiei care sunt mereu într-o continuă evoluție. Astfel se va pierde şi finețea argumentativă în propria limbă, fiind înlocuită prin recurgerea la împrumuturi din limba de serviciu, împrumuturi stăpânite mai bine sau mai puțin bine. Este afectată în acest mod relația dintre competența lingvistică şi capacitatea de a realiza conceptualizări creative, pentru că aceasta este puternic ataşată de puneri în formă care trebuie să fie perfect stăpânite pentru a putea fi exprimate şi transmise în acea complexitate de expresie specifică fiecărui domeniu ştiințific în parte (Desclés 2010:2).

Situații nuanțate intervin în contextul ştiințific şi atunci când este vorba de comunicare orală. Putem menționa ca exemplu expunerile sau dezbaterile mai libere, când unul dintre participanți nu-şi găseşte cuvintele datorită decalajului care se instaurează între conceptualizările mentale care funcționează într-o anumită limbă şi impunerea organizatorică de exprimare într-o altă limbă. Sara Merlino analizează procesul implicit de „cerere/oferire de ajutor lingvistic" care se declanşează într-o atare situație. Cererea de ajutor şi propunerile lexicale care încep să fie vehiculate realizează în fapt o suprimare a activității în curs şi o redefinire a cadrului participativ care devin manifeste la cel puțin două niveluri: fie acest tip de colaborare cuprinde tot mai mulți participanți şi astfel ea rămâne în acel spațiu colaborativ comun, fie dă loc unor sciziuni ale acestui spațiu prin disocierea participanților (Merlino 2009:137).

În cadrul dezbaterilor verbale se poate ajunge şi în felurite impasuri care țin de relaționarea între planul conceptualizării şi cel manifest lingvistic pe care se sprijină.

Scanned with OKEN Scanner

Un exemplu în acest sens este recurgerea la diferite forme de argumentare, simplă sau mai elaborată. Bruno Latour analizează, în încercarea de a defini retorica ştiinţei, mai multe episoade de acest gen, unele complexe datorită aportului colectiv la argumentare. Acest tip de situaţie intervine atunci când resursele disponibile la faţa locului nu mai sunt suficiente pentru a susţine firul argumentativ în punctul în care a ajuns. Se impune atunci invocarea altor resurse care vin din alte locuri, din alt timp. Pentru aceasta încep să se caute texte, dosare, documente, articole care îi împing şi pe ceilalţi să-şi transforme ceea ce deţineau în câmpul conceptual drept opinie sau fapt acceptat. Dacă discuţia se prelungeşte episoadele colaborative se alternează cu cele care dau loc unor situări adversative. De exemplu adversarii unei opinii, care sunt angrenaţi într-o confruntare verbală, se transformă în cititori de texte sau raportori ai unor tehnici. Cu cât părerile devin mai divergente, cu atât se face mai mult apel la citate din literatura ştiinţifică sau tehnică. Aceste texte ştiinţifice sau tehnice nu vin din altă lume, uneori aparţin aceloraşi autori invocaţi fie ca argument pentru, fie ca argument contra. Ele au aşadar o aceeaşi retorică, o aceeaşi tărie, comparabilă cu a oricărui text scris cu intenţii persuasive. Nu este vorba în nici un caz de raţiune pură, ci de retorică care cu cât devine mai acerbă, cu atât referinţele şi recursul la noi texte şi noi resurse se întețeşte (Latour 1989:48-49).

Tabloul de mai sus este menit desigur să ofere o imagine cât mai realistă a schimburilor ştiinţifice care utilizează resursele lingvistice, nu în mod plat, linear, ci în enunţări încrucişate, care se sprijină reciproc sau care se resping şi care în acest mod ilustrează de fapt forţa limbajului şi a competenţelor lingvistice pe tărâm ştiinţific. În acest punct al expunerii se impune o nouă observaţie – caracterul eterogen al formelor de limbaj vehiculate în context ştiinţific: diversitatea actelor de limbaj şi ineditul înlănţuirii lor, trecerile

Scanned with OKEN Scanner

de la oral la scris şi chiar transgresări alternative ca direcționare de la registrul formal la cel informal şi invers.

Chiar dacă într-o anumită perioadă modul exprimării informale nu era de conceput pentru mediile ştiințifice, situația s-a schimbat odată cu locul tot mai important acordat interactivității şi interacțiunii în astfel de contexte. Jean-Marc Lévy-Leblond observă că în mediile academice însăşi comunicarea de tip instituțional se sprijină pe cea informală. Fizician de formație, preocupat şi de perspective epistemologice, acesta afirmă că există de fapt o triplă conectivitate – comunicarea informală dă naştere comunicării instituționale, pornind de la care se dezvoltă la rândul ei comunicarea publică. Pe de altă parte această direcționare se dublează şi de bucla inversă când comunicarea informală îşi adânceşte rădăcinile în comunicarea publică. Aplicând acestea la sensul discuției anterioare se poate afirma că, de fapt, în afara laboratorului, în învățământ sau prin popularizarea ştiinței, se formează mai întâi cunoştințele şi competențele cercetătorilor, dar implicit şi felurile de discurs sau modurile de realizare a schimburilor de opinii (Lévy-Leblond 1996:235-236).

Din cele expuse până aici se remarcă cum competențe lingvistice foarte diverse sunt necesare în aspectele aplicative ale ştiinței. Am făcut deja trimiteri care sugerează că toate acestea când se multiplică prin inserarea aspectului plurilingv se potențează. Dar pentru ca aceste competențe plurilingve să aibă soliditate pe terenul funcțional este important ca momentele dobândirii şi exersării lor să fie temeinice. Lorenza Mondada ne oferă câteva piste de reflexie asupra modurilor de dobândire a competenței plurilingve de către specialiştii în ştiințe. Varianta cea mai plauzibilă este că aceasta nu este o achiziție provenită din cărți sau din laboratoarele de limbi ci se află în strânsă legătură cu modurile de socializare realizate din şi prin practica ştiințifică.

Scanned with OKEN Scanner

Atunci când apare un nou sosit într-un grup de cercetare, socializarea acestuia se face în conformitate cu manifestarea specifică a modelelor proprii locului („vernaculaires") în materie de plurilingvism, cu aportul grupului la care nou venitul contribuie la rândul său prin posibilitățile şi limitările de care dă dovadă.

Toate acestea conduc la o relație de consolidare progresivă a apartenenței la grupul respectiv. Astfel, noul venit devine membru al acestei „comunități de practici" şi contribuie la manifestările specifice acesteia, inclusiv la consolidarea acestora (Mondada 2004:25).

Plurilingvismul şi comunicarea interpersonală

Pornind de la premiza că, prin definiție comunicarea interpersonală reprezintă faptul de a comunica cu una sau mai multe persoane, Raportul final asupra studiului din anul 2009 făcut sub auspiciile Comisiei Europene despre contribuția multilingvismului la creativitate încearcă să identifice şi beneficiile plurilingvismului în comunicarea interpersonală ştiințifică. Rezultatele acestei cercetări arată că persoanele plurilingve, când sunt într-o situație de schimb de idei au o mai bună capacitate de a sesiza diferențele de păreri şi distingerea între afirmațiile corecte față de cele eronate. Aceste poziționări sunt favorizate în principal de trei abilități care apar mai pregnant la plurilingvi prin comparație cu unilingvii:

- Faptul de a înțelege şi de a răspunde la nevoile comunicative ale altora;
- Sensibilitatea contextuală;
- Competența de comunicare interactivă;
- O mai bună diferențiere lingvistică în funcție de contexte.

Aceste caracteristici sugerează că faptul de a fi plurilingv stimulează folosirea simultană a mai multor abilități în timpul

Scanned with OKEN Scanner

unei aceleaşi interacţiuni interpersonale. După caz, aceasta poate avea o incidenţă şi asupra potenţialului creativ (Etude 2009:9).

Competenţele de comunicare plurilingvă sunt indubitabil legate de interacţiunea practică, de practica ştiinţifică colaborativă în care se inserează practici de limbaj dintre cele mai diverse. Sarra Merlino evidenţiază importanţa în această ecuaţie a aspectelor pluriculturale, atunci când interacţiunile instituţionale şi/sau profesionale se desfăşoară între locutori de naţionalitate, limbă şi culturi diferite. Caracterul plurilingv şi pluricultural al acestor contexte poate să aibă consecinţe de limbaj dintre cele mai diverse. Una dintre acestea este recurgerea la traducere, care este o expresie definitorie a diferenţelor lingvistice şi culturale, care în plus se poate asocia cu o practică interacţională colaborativă, aşa cum am arătat mai sus, în partea consacrată căutării colective de cuvinte potrivite. Participanţii la un context ştiinţific pluricultural pot să exploateze divers multiplele resurse lingvistice pe care le au la dispoziţie, pot folosi alternanţa de cod, pot face observaţii metalingvistice privind pertinenţa unui termen, pot reformula, redirecţiona sau recurge la alţi termeni pentru a-şi exprima convingerile şi conţinuturile ştiinţifice cu *ceea ce au la dispoziţie*. Prin toate aceste mişcări lingvistice activitatea lor însăşi se subcategorizează, se înscrie ca activitate de grup, nu doar a unui locutor anume. Se creează astfel competenţe lingvistice de uz reciproc, competenţe care nu rămân legate în mod univoc de identitatea lingvistică şi culturală a fiecărui subiect în parte, ci evoluează şi se manifestă dimpreună cu activităţile tuturor participanţilor. În această organizare a desfăşurării schimburilor ştiinţifice locutorii nu mai beneficiază de o categorisire *a priori* a competenţelor lor lingvistice, inspirată de apartenenţa lor culturală, ci situaţia se aşează în funcţie de fluxul comunicativ.

Scanned with OKEN Scanner

Pentru Sarra Merlino este interesant şi modul cum activitatea lingvistică colaborativă, precum cea din situaţia exolingvă, realizează o deschidere spre alte spaţii. La aceasta contribuie pe de o parte dimensiunea plurilingvă a situaţiei, pe de altă parte dorinţa de a depăşi o pană lexicală prin cele mai diverse mijloace. Acestea împreună conduc la înţelegerea secvenţelor de activitate ştiinţifică caracterizate de atare situaţii ca locuri unde acţiunile lingvistice ale locutorilor devin adevărate definiţii locale şi manifeste a ceea ce înseamnă caracterul plurilingv şi pluricultural al unei interacţiuni. Atare definiţii, nici pentru participanţi, nici pentru eventualii analişti ulteriori ai contextelor, nu se sprijină pe date apriorice, ci, în mod direct pe continuumul a ceea ce participanţii *fac* împreună în scopul realizării activităţii lor de bază globale (Merlino 2009:133; 137).

Toate aceste observaţii ne arată că plurilingvismul şi pluriculturalitatea se dovedesc a fi adevăraţi fermenţi ai interacţiunilor ştiinţifice. Am putut constata din expunerile anterioare că acest rol de catalizator comunicativ este benefic pentru conţinuturile ştiinţifice care sunt astfel mai bine organizate, mai corect reperate şi mai clar împărtăşite. Un aspect complementar acestor beneficii este reprezentat şi de raportările interpersonale care capătă consistenţe şi direcţionări noi în cadrul echipelor plurilingve. Se întâmplă de asemeni ca anumite relaţii de putere să-şi găsească expresia alimentându-se din plurilingvismul situaţiei.

Jérôme Jacquin şi Jeanne Pantet au realizat un studiu în care încearcă să identifice rolurile şi ierarhizările implicite care se stabilesc în interiorul unui grup de lucru studenţesc plurilingv. Autorii analizează diferite eşantioane comunicative extrase de pe teren, în situaţii autentice, şi observă că interactanţii desfăşoară şi negociază chiar în cadrul interacţiunii lor dimensiunile propriilor discursuri explicative sau a metadiscursurilor despre practicile pe care le vor aborda,

Scanned with OKEN Scanner

despre gestionarea limbilor în trecut şi în viitor, inclusiv raporturile de incluziune/ excluziune care sunt implicate de aceasta. Secvenţele metacomunicative se dovedesc a avea o incidenţă puternică asupra a ceea ce urmează să se întâmple în interiorul interacţiunii şi participă în acelaşi timp la punerea în lucrare a unei adevărate strategii interacţionale care are ca principală resursă datele multilingve. Sprijinite pe practicile lingvistice, între care schimbarea de cod deţine un loc foarte important, aceste resurse strategice au menirea de a împlini câteva obiective de interacţiune:

- Marcarea schimbărilor de activitate sau tematice, realizându-se astfel coordonarea secvenţelor interactive,
- Includerea/ excluderea unui participant pe baza alternanţei de cod, în conformitate cu activitatea care trebuie îndeplinită sau tema care trebuie dezvoltată şi oferindu-se astfel posibilitatea de a gestiona în mod intern problemele (determinantă fiind opţiunea a trei participanţi din patru),
- Distribuirea de instrucţiuni fără a oferi altor participanţi posibilitatea de a deschide o negociere.

Autorii admit că aceste obiective nu ţin totuşi doar de administrarea interacţiunii propriu-zise, ci constituie proceduri de gestiune puternic legate de coordonarea şi organizarea generală a muncii de grup şi a modului cum se iau deciziile în atare situaţii. Exploatând în mod repetat, cu asiduitate, aceste strategii multilingve unul dintre participanţi ajunge să ocupe locul de coordonator al grupului şi astfel să deţină poziţia de decident sau de leader al interacţiunii. Există aşadar o legătură strânsă între compoziţia grupului de lucru, analizată şi luată în consideraţie aici sub aspectul competenţelor plurilingve şi alţi parametri susceptibili să intervină în gestionarea interacţiunii şi în special în ierarhizarea pentru poziţia de leader. Între aceşti alţi parametri cel care interesează cel mai mult este diversitatea, chiar dacă uneori asimetrică, a competenţelor

Scanned with OKEN Scanner

disciplinare, care serveşte adesea drept reper membrilor grupului. Cel care reuşeşte să cucerească poziția de leader dispune atât de resurse lingvistice cât şi de o competență disciplinară superioară față de ceilalți participanți care devine vizibilă în mod repetat. Pentru a concluziona asupra acestui aspect reținem că o analiză focalizată pe construirea leadership-ului pe acest teren particular al mediului academic, trebuie să evidențieze modul cum se articulează împreună competențele strategice plurilingve şi manifestarea competențelor disciplinare (Jacquin& Pantet 2010: 83-84).

Cunoaşterea

Cunoaşterea este o facultate centrală a ființei umane, prin aceasta se corelează sau devin manifeste diferite alte capacități şi abilități. Din acest punct de vedere este interesant de analizat relația dintre actele cognitive şi limbaj în genere, învățarea de/prin limbaj sau limbajul în forme mai aplicate cum ar fi vorbirea plurilingvă. Preocupat de filozofia ştiinței, Ludwik Fleck afirmă că „actul cognitiv este activitatea umană cea mai condiționată dintre toate de către aspectul social, iar cunoaşterea este pur şi simplu o construcție socială. Deja în construcția limbii se găseşte o filozofie constrângătoare a comunității, deja în cuvinte considerate separat există teorii complexe".

În plus de aceasta Fleck atrage atenția asupra importanței circulației ideilor şi cuvintelor care reprezintă un factor de transformare ai ştiinței, dar nu trebuie privit ca aducător de degradare sau ca un obstacol, ci mai curând ca loc şi proces de producere a cunoaşterii. Dacă cineva are scrupulozitatea de a preveni neînțelegeri provenite din vorbirea cu dublu sens sau dacă cineva vrea să evite eventuale divagații care ar decurge din traducere, atunci riscul este şi mai mare conducând la un fel de „autism epistemologic". Este clar că ceea ce este pus în

Scanned with OKEN Scanner

mişcare prin circulaţia ideilor şi cuvintelor este de fapt cunoaşterea a cărei dinamism este producător de ştiinţă (Fleck apud Fehr 2009: 112-118).

Toate aceste concepte de mişcare, circulaţie, dinamism îşi găsesc o expresie concretă în interacţiunea socială. Aceasta este aşadar un element cheie atunci când vorbim de fundamentarea cunoaşterii. Pentru o serie întreagă de lingvişti interacţiunea, generic actanţială sau care ajunge să capete şi expresie de limbaj este vitală pentru raportarea la cunoaştere. A.-C. Berthoud subliniază importanţa câtorva piste de reflexie şi cercetare pentru sociolingvişti: modul în care confruntarea diferitelor feluri de conceptualizare şi de interacţiune contribuie la construcţia şi transferul cunoştinţelor (impact cognitiv) sau intervine în controlul interacţiunii, în rezolvarea problemelor care pot să apară ori în luarea de decizii (impact strategic). În acelaşi timp merită atenţie modul cum recurgerea la un repertoriu plurilingv permite explicitarea proceselor de tratare a cunoştinţelor (Berthoud 2010:6).

Atunci când particularizăm observaţiile la domeniul cunoaşterii ştiinţifice, relaţionarea acesteia cu expresiile lingvistice se leagă de contexte specifice şi funcţionează în moduri specifice. Lorenza Mondada a studiat îndeaproape bibliografia domeniului şi a înregistrat pe teren diverse schimburi comunicative pe teme ştiinţifice în dorinţa de a analiza îndeaproape realităţile şi de a propune o viziune autentică despre rolul limbajului în chestiunea cunoaşterii ştiinţifice. Astfel, citând un şir lung de referinţe (Latour & Woolgar, 1979; Garfinkel et alii, 1981; Knorr-Cetina & Mulkay, 1983; Callon, 1988; Lynch, 1993), autoarea ajunge la nominalizarea sintetică a câtorva caracteristici ale acesteia:

- este o cunoaştere mediată, materializată în limbile care o exprimă;

Scanned with OKEN Scanner

- este o cunoaştere praxeologică, în sensul legăturilor strânse cu practicile sociale în interiorul cărora este produsă;
- este o cunoaştere situată, ancorată în contextele socio-spațiale ale producerii ei;
- este o cunoaştere distribuită, fiind elaborată în mod colectiv şi interactiv de mai mulți actori sociali care interacționează între ei.

Mondada demonstrează cum cunoaşterea ştiințifică, condițiile care o fac posibilă, trec obligatoriu prin observarea activităților sociale în interiorul cărora aceasta este produsă. De aceea, intersubiectivitatea socială se dovedeşte vitală. Aceasta permite interlocutorilor să interacționeze împreună, să-şi însuşească împreună lumea prin intermediul unei viziuni asupra realităților pe care au elaborat-o în colectiv, prin discuții, prin negociere, uneori prin dezacorduri. Limbajul este conceput în acest sens ca o resursă a cărei putere nu se mai măsoară prin raportarea la o realitate ce i-ar preexista, ci acesta face posibilă o construire interactivă a unei versiuni publice asupra lumii, rezultată din punerea de acord. Iar când se întâmplă să apară dezacorduri ale persoanelor implicate, aceasta demonstrează faptul că sunt posibile reveniri în orice moment, că există un determinism al contextelor sociale şi al contextelor enunțării. O atare concepție nu neagă funcția referențială a limbajului, ci dimpotrivă o leagă de activitățile sociocognitive ale vorbitorilor şi acordă atenție efectelor structurante pe care alegerile lor lingvistice le au asupra descrierilor multiple posibil de a fi produse. Aceste alegeri sunt făcute de cei ce folosesc efectiv limbajul, limbaj care nu este tratat ca un cod transparent ce reflectă pur şi simplu lumea. Dincolo de aceste concepte, cunoaşterea ştiințifică se elaborează pe baza a diferite suporturi – schimburi verbale orale, texte scrise, elemente vizuale conținând imagini, diagrame sau statistici cu cifre. Când este vorba de o elaborare

Scanned with OKEN Scanner

orală a cunoştinţelor, avem de a face cu o dinamică schimbătoare, permisivă la ajustări, flexibilă, deschisă la reveniri chiar în timpul derulării discursului. Când este vorba de o inserare în scris a datelor cunoaşterii, contururile sunt mai clar fixate, rămânând totuşi posibilitatea unor transformări, de la o versiune la alta, de la o variantă de text la alta. Când este vorba de alt fel de suporturi vizuale care însoţesc sau înlocuiesc textele, cunoştinţele sunt şi mai clar ancorate în acestea, dar chiar şi imaginile pot fi cuprinse într-un flux de cuvinte, comentarii sau discuţii care le (re)direcţionează implicit (Mondada 2002:35 şi 2005b:14-15).

Acest dinamism interior al proceselor de cunoaştere şi reflectat apoi în exterior este de fapt o premiză a realizării obiectivităţii, imposibil de atins atunci când se rămâne în limitele subiectivităţii. Şi cum la baza dinamismului stă circulaţia socială, devine evidentă importanţa funcţiei colective a cunoaşterii. Frostig de pildă afirmă că aceasta asigură un criteriu obiectiv unei cunoaşteri obiective. Doar prin intermediul cunoaşterii colective experienţele legate de obiecte particulare pot să se adecveze între ele, să se sustragă dispersării subiective şi produce un miez de obiectivitate. Structurile aflate sub stăpânirea unei funcţii colective trebuie să se înscrie într-o formaţie colectivă, cu singura condiţie ca această înscriere să fie accesibilă şi comprehensibilă pentru toţi membrii grupului. Astfel se va realiza o anume reprezentare vizibilă în spaţiul fenomenal, în care este asigurat accesul fizic al celorlalţi (Frostig apud Fehr 2009: 114).

Revenind strict la aspectele lingvistice şi în lumina prezentării de mai sus, devine evident rolul major pe care îl au acestea în efortul de co-construire a cunoaşterii. Raportul final asupra studiului din anul 2009 făcut sub auspiciile Comisiei Europene despre contribuţia multilingvismului la creativitate furnizează date suplimentare în acest sens. Enunţând încă de la început firul roşu al cercetării – posibila legătură dintre

Scanned with OKEN Scanner

plurilingvism şi învățare în genere, studiul caută să identifice mai întâi factorii care pot determina o asemenea legătură. Cei mai importanți dintre aceştia sunt: controlul executiv, memoria, raționamentul divergent, controlul inhibitor al conştiinței metalingvistice. Este posibil de asemenea ca interacțiunea dintre limbi, în interiorul creierului să fie un factor cheie. Această interacțiune implică şi rolul pe care îl pot juca emoțiile, care sunt considerate cel mai adesea drept un aspect important în procesul de învățare. Această acțiune reciprocă din interiorul gândirii şi modul în care ea interacționează cu mediul înconjurător pun în evidență potențialul de creativitate. Încrucişarea dintre limbi se regăseşte printre parametrii educativi în care mai multe tehnici educative sunt utilizate, spre exemplu educația bilingvă sau învățarea unei materii integrat într-o limbă străină (EMILE). Mai multe studii au constatat rezultatele surprinzătoare obținute de elevi plurilingvi în parcursul lor educativ (Etude 2009:9).

Printre acestea, studiul realizat de Gabrielle Muller şi Jeanne Pantet care au analizat diferitele moduri în care poate fi realizat tratamentul discursiv al obiectelor cunoaşterii. Premiza de bază din studiu este că activitățile discursive cuprind un întreg ansamblu de procese care realizează co-construcția obiectelor cunoaşterii şi trimit la tot atâtea moduri de tratare a obiectelor cunoaşterii în interacțiune. În acest cadru se pot distinge diferite abordări la nivel de discurs – contextualizări, exemplificări, parafraze şi două feluri de demersuri – unul metalingvistic (când obiectul cunoaşterii este şi obiect al limbii, cum ar fi cazul analizei semnificantului unui cuvânt) şi unul disciplinar (când obiectul cunoaşterii este considerat un concept disciplinar, spre exemplu când este vorba de contextualizarea acestui obiect într-o rețea de cunoştințe). Operaționalizarea acestor demersuri este foarte importantă în cazul repertoriilor bilingve şi chiar plurilingve. Studiul menționat mai sus urmăreşte într-un caz concret

Scanned with OKEN Scanner

inserarea obiectelor cunoaşterii în discurs. Este vorba de extrase din cursul bilingv „Lecture et discussion d'arrêts du Tribunal fédéral" (Lectura şi discutarea sentinţelor Tribunalului federal) de la Facultatea de drept a Universităţii din Zurich. Analiza se opreşte asupra a două fenomene care apar ca rezultante ale valorificării repertoriului bilingv şi ale unor derapaje lingvistice şi disciplinare ale studenţilor (care dovedesc opacitatea noţiunilor atât în L2 cât şi în L1). La început activitatea trece de la acţiuni pur metalingvistice la altele care le incorporează pe acestea printre cele disciplinare (stabilirea unei paradigme a dreptului privat). Apoi, ceea ce a fost considerat la început drept obiect de cunoaştere izolat, este tratat ca obiect integrat într-o reţea de cunoştinţe unde legăturile dintre ele sunt exploatate şi explicitate într-o activitate care devine co-construcţie a obiectului. Prin această activitate reţeaua de cunoştinţe este alimentată cu noi obiecte şi îmbogăţită cu noi legături. În plus, toate acestea par să conducă spre ipoteza că modul de lucru interactiv şi bilingv favorizează achiziţiile disciplinare. Este vorba de o adevărată co-construcţie la care toţi participă în mod activ iar recurgerea la cele două limbi permite o abordare care integrează nu doar dimensiunile lingvistică şi disciplinară, ci, în plus, aprofundează achiziţiile la cele două nivele (prin negocierea prilejuită de erorile de traducere, prin contribuţiile la elaborarea reţelei de cunoştinţe). Pornind de la această constatare, dimensiunea plurilingvă poate fi considerată parte integrantă a reflexiei asupra construirii interactive a obiectelor cunoaşterii. Şi chiar mai mult, se creează premizele descrierii rolului central la nivel cognitiv jucat de plurilingvism. Este vorba, pe de o parte, de acel nivel abstract al cunoştinţelor – definiţii, cunoştinţe interiorizate, iar pe de altă parte, de acel nivel strategic al proceselor care construiesc, transmit şi pun în lucrare cunoştinţele numite mai sus (Müller 2008:108; 115; 122).

Scanned with OKEN Scanner

Concluziile la care ajunge acest studiu deschid foarte mult problematica inițială a legăturii dintre cunoaştere şi limbaj şi ajung la descoperirea unui dublu randament al acestor practici atât domenial, pentru disciplina de studiu, cât şi lingvistic, de dobândire de noi competențe într-o limbă cunoscută şi chiar în limbi noi.

Anne-Claude Berthoud analizează o altă fațetă a legăturii dintre plurilingvism şi obiectele cunoaşterii, într-o trecere de la opacitate la transparență. Pornind de la constatarea că plurilingvismul instaurează o îndoială asupra cuvintelor putem observa că aceasta creează o anumită opacitate a lor, dar declanşează şi o anumită rezistență la cuvinte. Astfel plurilingvismul pare să invite la interpunerea unei distanțe față de obiecte, față de reprezentările lor, fapt ce mediază mai puternic accesul la realitățile lumii şi implică o repoziționare mai explicită față de discursul celorlalți. Acesta este sensul în care trebuie înțeleasă opacitatea cuvintelor ca şi condiție a transparenței obiectelor discursului, iar plurilingvismul ca un revelator posibil al acestei opacități. Avem de a face aici cu un mod de acces, prin practicile plurilingve, la mecanismele complexe prin care limba şi discursul configurează obiectele cunoaşterii, jucând un rol asemănător cu al caleidoscopului, atât față de cunoştințe, cât şi față de punerea în practică a cunoştințelor într-o diversitate de contexte (Berthoud 2011:4 şi 2007:6).

O modalitate de punere în practică este trecerea de la „a şti" la „a face pe altul să ştie" şi aceasta se poate realiza în principal în două feluri. Fie prin împărtăşirea propriei ştiințe pe orizontală, într-un mod colegial, eventual într-un cadrul academic al schimburilor de idei, fie printr-o împărtăşire pe verticală, într-un cadru didactic spre studenți/elevi, care presupune transmiterea de conținuturi de învățare şi adresarea prin discursuri care să stimuleze asimilarea lor.

Scanned with OKEN Scanner

În ceea ce priveşte prima variantă, Lorenza Mondada observă, pe bună dreptate, că ştiinţa nu este emergentă doar din gândirea solitară a unui individ având calităţi ieşite din comun ci din activităţi colective, în care sarcinile sunt distribuite, în care există competenţe ce se manifestă şi sunt folosite în mod complementar prin organizarea în echipe de lucru. Ştiinţa se constituie pe parcursul interacţiunilor din această echipă de lucru, care au loc faţă către faţă, în laboratoare sau la distanţă prin medierea tehnologiei informatice, prin internet sau videoconferinţă. Mai există şi varianta de lucru în comun, dar care presupune un anumit decalaj de relaţionare, aceea a citărilor sau alt fel de trimiteri, reformulări caracteristice textelor care compun literatura ştiinţifică. Acestea arată clar că ştiinţa este distribuită, reiese dintr-o inteligenţă colectivă care se structurează în comunităţile profesionale şi prin practicile discursive. Importanţa aspectului lingvistic este astăzi conştientizată şi afirmată în lumea ştiinţifică. Omniprezenţa elementelor discursive în practicile ştiinţifice impun necesitatea explicării rolului pe care îl joacă limbajul în generarea cunoaşterii ştiinţifice şi a modului cum acţionează acesta, a relaţiilor şi a efectelor sale asupra ştiinţei la a cărei construcţie contribuie. Extinzând această problematică spre situaţia plurilingvă, se poate observa că aceasta aduce cu sine atât forme de participare de regulă mai extinse, cât şi noi modalităţi de organizare a activităţilor implicit a obiectelor cunoaşterii care reies de aici, devenind produse (Mondada 2005b:14-15 şi 2002:34).

În acelaşi timp când ştiinţa este împărtăşită, prin însăşi actul care realizează acest transfer, ştiinţa devine obiect al discursului, intră în arealul comunicativ, impune analizarea modului în care limbajul, limbile ating obiectele cunoaşterii şi deschide reflexia asupra instrumentelor precise prin care

Scanned with OKEN Scanner

vorbitorii le construiesc sau le co-construiesc prin interacțiune verbală (Berthoud 2007:6).

Atunci când componenta lingvistică este ilustrată plurilingv toate aceste construcții poartă amprentele identitare ale autorilor discursurilor/textelor. În funcție de suportul de vehiculare a științei - discurs sau text intră în joc noi nuanțe comunicative care au impact asupra reprezentării raporturilor dintre obiectele cunoașterii și obiectele discursului. Atunci când relația dintre acestea este foarte strânsă, distincția dintre ele este terminologică sau metodologică, iar realitățile denotă de fapt un raport de corelație. Anne Grobet propune conceptul de punct de saturație care este atins atunci când un obiect al discursului, prin înscrierea lui în paradigma disciplinară, devine obiect al cunoașterii. Simpla evocare a acestui fenomen deschide un întreg câmp al cunoștințelor pe cale să se dezvolte, cunoștințe care au de a face atât cu aspectele conceptuale ale noțiunilor în curs de analizare, cât și cu aspectele terminologice sau cu ambele realități în același timp. Se creează astfel un orizont de așteptare care depinde, între altele, de variabilele externe precum și de derularea activității care este în curs de desfășurare. Generic vorbind, saturația cunoștințelor poate fi definită drept un proces dinamic și interactiv care conduce la construirea progresivă a informațiilor considerate necesare de către cei care interacționează, până la obținerea unei stări de echilibru numită „ punct de saturație". Este momentul în care informația poate fi considerată suficientă, nici prea multă - „supra-saturație", nici prea puțină - „subsaturație". Saturația este strâns legată de desfășurarea cronologică a acțiunii și are tangență, fără să se determine totuși una pe cealaltă, cu fenomenul de completudine (Grobet 2012:38-39).

Aceste situații au beneficiat de atenția tot mai multor specialiști, mai ales în ultimele decenii, specialiști care, venind dinspre domeniul științelor, au încercat să le dea acestora

Scanned with OKEN Scanner

profunzime prin interogarea fundamentului lor lingvistic, sau specialişti care, venind dinspre ramurile lingvisticii, au încercat să-i confere acesteia concreteţea şi soliditatea care sprijină o mai bună aplicabilitate socială. Combinarea ambelor viziuni într-un demers integrator este posibilă prin prisma etnometodologiei propuse de Michael Lynch. Acesta se opreşte asupra corpusurilor de ştiinţă împărtăşită de către cercetători în ştiinţe sociale, care include modele chemate să explice faptele de interacţiune din timpul conversaţiilor colegiale, a conferinţelor, a întrevederilor. Pornind de la aceste acţiuni simple, bine reglate, minuţioase dar a căror importanţă şi statut de subiect sunt adesea neglijate de către actorii lor, Lynch priveşte aceste interacţiuni sociale dintr-un alt unghi de vedere, le consideră informaţii de bază ale unui alt fel de analiză, o etnometodologie care să extragă ştiinţificitatea din câmpul social înţeles în sensul larg (Lynch 1987:57).

Celălalt versant al problematicii, enunţat la începutul acestui capitol este o împărtăşire verticală a ştiinţei, care implică situaţia didactică. Aceasta este văzută de Anne Grobet, spre exemplu, drept „un contract didactic" care se înscrie printre interacţiunile instituţionale. În această situaţie, atât profesorul cât şi elevul au drepturi şi datorii legate de transmiterea lui „a şti"/„a şti să faci". Bineînţeles că într-o asemenea situaţie gestionarea informaţiei de către cei implicaţi în acest gen de interacţiune nu poate să fie lineară. Deşi există şi reprezentări simpliste în lucrări consacrate accesibilităţii cognitive, care s-au inspirat din modele derivând de la inteligenţa artificială, adevărul este că într-un context didactic nu este îndeajuns ca o informaţie să fie evocată o singură dată pentru ca ea să poată fi considerată cu adevărat accesibilă. Organizarea informaţională a interacţiunilor din clasă prezintă anumite trăsături care o particularizează, care conţin implicit şi versantul interacţional şi cel didactic, în măsura în care

Scanned with OKEN Scanner

obiectele discursului care se produce în timpul interacțiunii se înscriu în paradigme disciplinare specifice (Grobet 2012:37-38).

Dimensiunea disciplinară se complexifică atunci când ea este transmisă într-un context bilingv sau plurilingv. Menționăm aici trei exemple ilustrative în acest sens. Primul este extras din studiul Ceciliei Serra care ne arată cum, în procesul de transmitere a cunoștințelor disciplinare, profesorul alternează limbile, în modul pe care îl consideră cel mai echitabil şi mai corespunzător cu interesele grupului de studenți. În același timp această alternanță este utilă disciplinei, deoarece toate ocaziile de a face reformulări în altă limbă sunt şi prilejuri de a clarifica şi fixa mai bine elemente de conținut al cunoașterii (Serra 2011:230-231).

Un al doilea exemplu ne este oferit în analiza, deja menționată, pe care o face Anne Grobet asupra corelației dintre procesele de completudine interacțională şi cele de saturație informațională. Aceasta studiază datele în franceză din cadrul unei forme de învățare bilingvă. Prin analiza interacțiunilor din clasă observă că există un moment de deschidere care reglementează modalitățile de co-construcție a cunoștințelor în relație cu dinamica interacțiunii. Astfel, din punct de vedere didactic şi al achizițiilor de conținut, noțiunea de saturație constituie instrumentul care permite înțelegerea dimensiunii temporale în elaborarea cunoștințelor şi care face să apară mai clar caracteristicile unui context bilingv. Noțiunea de saturație este considerată de autoare drept având un real potențial, nu doar ca şi capacitate descriptivă, ci şi ca instrument pentru profesorii de limbi (Grobet 2012:51).

Al treilea exemplu asupra căruia ne oprim aici este cel din cercetarea publicată de Gabriela Steffen şi Jeanne Pantet, legat tot de problematica bilingvismului. În acest studiu se ajunge la concluzia că o convenție bilingvă, atât pentru studenți, cât şi pentru profesori, este în măsură să antreneze o mai bună interactivitate, considerată ilustrativă ca şi format de

Scanned with OKEN Scanner

co-construcție a cunoștințelor într-un mod bilingv. La aceasta se adaugă faptul că o viziune bi-plurilingvă din partea profesorului, în ceea ce privește construirea cunoștințelor disciplinare, favorizează abordarea integrată a cunoștințelor disciplinare și lingvistice (Steffen & Pantet 2011:140).

Am arătat în paginile precedente cum ajung să fie construite cunoștințele științifice și am constatat rolul important pe care îl au datele lingvistice în realizarea acestui edificiu. Am văzut cât de important este aspectul social, socializarea în multiple forme. Bruno Latour consideră de altfel că știința este indisociabilă de câmpul social:

> „chiar dacă pare contra-intuitiv la prima vedere, cu cât o literatură este mai tehnică sau mai specializată, cu atât devine mai *socială*, dat fiind numărul de asociații necesar pentru a face pe cititor să iasă din impas și de a-l determina să accepte un enunț ca pe un fapt" (Latour 1989:95).

În rândurile următoare vom coborî pe această linie la un nivel de detaliere unde practicile pot fi considerate drept micro-socializări, în sensul cuvântului *socială* de mai sus, observând, pe acest palier, împletitura dintre lingvistic și domenial. Aceste două direcții sunt ambele strâns legate de noțiunea de referențialitate, care le orientează și le coagulează. Lorenza Mondada ne oferă un tablou cuprinzător al acestor detalii pornind de la afirmația că referința unui discurs științific este reprezentată de obiectele discursului, care, parcurgând lanțul re-reprezentărilor a dobândit o permanență (un caracter de mobil imuabil) care devine astfel ireversibilă, stabilizând obiectul și permițând identificarea lui. Așadar referința unui discurs științific este considerată *cauza* întregii serii de descrieri și nu *rezultatul* acesteia. Rețelele parcurse de această referință pe cale să devină factitivă sunt deopotrivă locale și globale – dacă întinderea lor traversează spații sociale și materiale variabile, realizarea lor este întotdeauna ancorată

Scanned with OKEN Scanner

în practici de interacțiune, în activități de măsurare, de scriere, de consultații, de discuții, de citări, de reformulări. În urma enunțării programului serios a lui Bloor (1981) şi a unor studii etnografice făcute direct în laboratoarele ştiințifice (Latour et Woolgar, 1979; Knorr-Cetina, 1981; Lynch, 1985), imaginea a ceea ce face ştiința şi a ceea ce fac cercetătorii s-a schimbat radical. De fapt ştiința nu se restrânge la enunțuri savante cu pretenții de universalitate, abstracte şi de-contextualizate, ci, dimpotrivă este întrupată, situată şi distributivă – un ansamblu de indici de indexare, elaborați într-un loc anume, într-un context de enunțare precis, ancorați în spațialitatea laboratorului dar şi în alte spații sociale pe care le tranzitează, sensibili la contingențele impuse de organizarea lucrativă în care sunt implicați mai mulți actori, obiecte şi aparate, care țin de finalitățile practice ale autorilor discursurilor şi de practicile lor profesionale obişnuite. Aprofundând aceste activități ale cercetătorilor, Lorenza Mondada analizează cum sunt constituite sau amestecate practicile de limbaj. Acestea nu se reduc doar la scrierea de articole, chiar dacă sunt orientate spre acest scop, ci sunt cu mult mai diversificate, constituind un ansamblu de activități semiotice. Aici pot fi cuprinse: marcarea şoarecilor în cuşcă, dispunerea cifrelor rezultate într-un tabel, notițele luate în timpul desfăşurării unui experiment, email-ul scris unui coleg pentru a-i cere sfatul, ciorna pentru o expunere de făcut în cadrul unei reuniuni interne în laboratorul de cercetare, circularele referitoare la discuțiile ştiințifice de serviciu sau bilețelele pentru colegi relativ la cum trebuie manevrat un aparat sau o mostră. Desigur, nu este vorba doar de aspectul scris, fie el îmbogățit cu alte elemente vizuale sau mediat de tehnologia informatică, ci de nenumărate forme de comunicare orală – la telefon, în fața aparatului de cafea, în timpul unui experiment, în reuniunile de lucru, în timpul seminariilor mai mult sau mai puțin informale.

Scanned with OKEN Scanner

Toată această varietate de activități, scrise sau orale, unele solitare, dar cel mai adesea într-un cadru dialogic şi oricum orientate spre contextul social constituie ceea ce Callon (1986) numeşte *lanțuri de traducere* care leagă acele *inscripții* în sensul din Latour (1985). O indicație poate să provină de la un instrument de măsură, reluată într-o diagramă, recalculată într-o curbă, formulată într-un enunț descriptiv, reformulată într-un alt tip de enunț etc. (Mondada 2000a:616-617).

Modurile de comunicare ale specialiştilor în ştiințe au beneficiat de atenția mai multor lingvişti. O categorisire pertinentă a acestora ne este oferită de Lévy-Leblond care porneşte de la disocierea oral – scris pentru a demonta mitul focalizării doar pe activitatea de publicare a specialiştilor în ştiințe. Acesta consideră că, dimpotrivă, registrele comunicării sunt cu mult mai diverse, fără să transgreseze prin aceasta sfera activităților ştiințifice profesionale. Astfel trei direcții în principal sunt cele mai consistent reprezentate: comunicarea informală, comunicarea instituțională şi comunicarea publică. Comunicarea informală intervine pe parcursul muncii de elaborare a părții ştiințifice (de exemplu partea propriu-zisă de cercetare) şi se desfăşoară de regulă în interiorul laboratorului.

Comunicarea instituțională are loc în sânul comunității ştiințifice, atunci când este vorba de a face cunoscut, de a discuta sau de a valida rezultatele obținute. Comunicarea publică este cea care vizează difuzarea şi recunoaşterea socială a cunoaşterii ştiințifice. Activitățile comunicative propriu-zise se situează de fapt la intersecția dintre registrele oral şi scris, pe de o parte şi aceste trei tipologii de comunicare, pe de altă parte. Iată câteva exemple concrete în acest sens. Pentru partea scrisă modelele de comunicare informală pot fi înscrisurile din caietele de laborator sau schimburile colegiale via internet, comunicarea instituțională poate fi ilustrată prin publicarea primară a articolelor de specialitate, iar comunicarea publică apare prin intermediul diverselor forme de popularizare a

Scanned with OKEN Scanner

ştiinţei – cărţi sau articole de presă. Registrul oral are la rândul lui ilustrări pe toate cele trei variante comunicative enunţate anterior. Comunicarea informală este utilizată în timpul discuţiilor de lucru sau a schimburilor telefonice colegiale, comunicarea instituţională se manifestă în timpul colocviilor, seminariilor sau unele conferinţe de presă iar comunicarea publică este reflectată în presa de tip radio-tv sau în activităţi didactice care preiau datele ştiinţifice. Aportul major al stabilirii acestei tipologii este faptul că aici devine limpede cum o parte esenţială a comunicării ştiinţifice se desfăşoară în limba proprie a cercetătorului în cauză. Este cazul mai ales al componentelor din comunicarea informală, în care limba locului domină în mod evident. Chiar şi în cazul, tot mai des întâlnit, al echipelor de cercetare internaţionale, se constată adesea o mare suplețe lingvistică când nu poate fi impus faptul de a se recurge la o limbă unică a schimburilor (engleza în ultima vreme), care să oculteze dominaţia limbii locale sau a limbilor personale ale participanţilor (Lévy-Leblond 1996:235-236).

Pe teren schimburile pot fi cu mult mai eterogene, de exemplu în interiorul unei dezbateri putem să regăsim treceri prin toate cele trei tipuri de comunicare şi, pe lângă discursul oral liber, să fie invocate citate, texte scrise. Bruno Latour analizează cazul particular al controverselor ştiinţifice, care oferă şi lingviştilor un exemplu de complexitate a comunicării. Cu cât controversa durează mai mult, cu atât sunt mai multe elementele introduse şi provocarea comunicaţională seamănă din ce în ce mai puţin cu redarea simplă a unor idei cu mijloacele la îndemână. Există secvenţe de conversaţii faţă către faţă între un anumit număr de persoane, număr care devine mai larg sau mai restrâns în funcţie de numărul de participanţi episodici. Aici se recurge la texte care să vină în sprijinul afirmaţiilor proprii şi care să le respingă pe cele ale adversarilor, încercând în acelaşi timp să coaguleze în jurul lor

Scanned with OKEN Scanner

atragerea de aliați. Se întâmplă şi ca aliații, fiecare individual să adopte tactici personale de convingere, inclusiv invocarea de numeroase alte texte care sunt şi ele introduse în dezbatere. De fapt dacă nimeni nu reia un articol, fie întărindu-i aprecierile, fie contraargumentându-le, articolul respectiv este ca şi cum s-ar pierde, oricare ar fi fost amploarea acțiunii din jurul lui sau costurile aferente. Dacă un articol afirmă că a rezolvat odată pentru totdeauna o controversă, este posibil ca asta să fie acceptat, sau dimpotrivă să fie imediat disecat ori citat pentru motive complet diferite de intențiile inițiale, eventual cu inserarea de noi afirmații controversate, ceea ce articolul de la început vroia să eludeze. Pe acelaşi teren, al dezbaterilor pe marginea unui articol, pot să intervină şi alt gen de documente – rezumate, postere, capitole mai lungi care să adauge şi mai multă turbulență, desigur în încercarea de a pune ordine în problematici şi în dezbaterile pe marginea lor, dar de fapt aruncând gaz pe foc (Latour 1989:67).

Tabloul de mai sus este unul plastic, dar realist în acelaşi timp şi, mai presus de toate unul care corespunde dinamismului concret al unor aspecte adesea întâlnite în munca oamenilor de ştiință. Lorenza Mondada apreciază că toate analizele de detaliu pe aceste teme contribuie la descrierea *ştiinței pe cale de a se construi* sau a unei *ştiințe dezvăluite*, ceea ce contribuie la recunoaşterea specificității acesteia într-o mai bună măsură decât versiunile oficiale şi monumentale descriind o *ştiință gata făcută* sau *o convorbire despre ştiință*. Acest nou mod de a privi domeniul ştiințific insistă asupra câtorva dimensiuni fundamentale demne de a fi luate în considerație. Este vorba spre exemplu de dimensiunea discursivă a obiectelor cunoaşterii, care nu pre-există verbalizării despre ele şi nici față de discutarea lor în interacțiune. Trebuie menționată de asemenea dimensiunea de inserție locală care exprimă sensibilitatea la „contextul etnografic" al enunțării cât şi la contextul secvențial al

Scanned with OKEN Scanner

producerii în timpul interacțiunii. Nu este de neglijat nici dimensiunea partitivă, prin care se distribuie obiectele cunoaşterii în aşa fel încât ele nu mai ţin de un singur emiţător ci de o întreprindere colectivă. Nu în ultimul rând este importantă şi dimensiunea emergentă a obiectelor cunoaşterii care nu-şi primesc forma şi sensul definitiv, odată pentru totdeauna, ci se configurează în cadrul unor procese dinamice care le reprezintă desfăşurarea şi transformările. Toate aceste dimensiuni se corelează cu proprietăți interne care nu fac decât să sublinieze caracterul dinamic şi contingent în acelaşi timp al obiectelor cunoaşterii în practica ştiințifică. Totuşi aceasta nu înseamnă negarea faptului că obiectele ştiinței pot să urmeze un parcurs care să le transforme în „cutii negre", noțiuni solidificate, descrieri de fapte obiective. Ceea ce trebuie să reținem este faptul că procedeele prin care are loc această obiectivare, reificare, decontextualizare, fixare vizuală, chiar „dezenunțare"(Oullet, 1984) a faptelor ştiințifice, toate aceste procedee deci sunt şi ele situate, puse în lucrare cu finalitate practică în cadrul unor activități specifice (Mondada 2000a:633).

Lorenza Mondada continuă într-un alt articol observațiile de aici şi remarcă cum astfel de date descriu aspecte concrete din relația dintre limbă şi ştiință care are în subsidiar relația dintre practicile ştiințifice şi practicile lingvistice. Acestea constituie fundamentul de înțelegere al modului cum funcționează legătura dintre ştiință şi limbi în genere sau, şi mai complex, între ştiințe şi limbi. Astfel se pune problema ştiinței plurilingve şi a definirii posibile a acesteia. În fapt, aceasta este legată de condițiile şi modurile de funcționare a întregi rețele internaționale de specialişti în ştiințe care se bazează pe o mare diversitate de practici, care variază în funcție de situații, obiectele de studiu, tradițiile de gândire, expertizele cercetătorilor sau interconexiunile dintre aceştia. Soluțiile adoptate în contextele specifice variază foarte mult,

Scanned with OKEN Scanner

de aceea este utopic să se vorbească de un model unic (Mondada 2002:36).

Ceea ce rămâne totuşi central, definitoriu şi reprezintă o transpunere, desigur la un alt nivel, a practicilor din contextul unilingv, este situaţia de interacţiune. Astfel apar fenomene lingvistice noi, cum ar fi de pildă comutarea de cod lingvistic – code switching (CS). Într-un studiu despre plurilingvism semnat de Gabrielle Muller şi Jeanne Pantet, acesta este descris ca fiind manifest în context ştiinţific, atunci când există un repertoriu plurilingv al participanţilor care se compune dintr-un ansamblu de practici actualizabile şi actualizate în interacţiune. Este nevoie de folosirea sistematică a una sau mai multe limbi. Comuntarea de cod lingvistic este o practică bi/plurilingvă tipică în ansamblul unui atare repertoriu. Luând ca reper orientativ analizele lui Auer, autoarele îşi îndreaptă atenţia pe de o parte asupra implicaţiilor CS în organizarea interacţiunii şi activităţilor (ce ţin de procesul de construcţie a obiectelor cunoaşterii), iar pe de altă parte asupra produsului interacţiunii (anume obiectul cunoaşterii construit). Este vorba deci de studierea CS ca o resursă potenţială pentru interacţiune cât şi pentru construcţia obiectelor cunoaşterii, adică ca pe un „instrument". Raportul dintre aceste două moduri de procesare nu este în nici un caz opozitiv sau exclusiv, ci trebuie privit mai curând ca reprezentarea a doi poli ai unui continuum. Există o deosebire clară în ceea ce priveşte realizarea şi perceperea modului de organizare a interacţiunii în cadrul cursurilor de tip CLIL, când predarea se face doar în L2 („mod exolingv") şi situaţia repertoriului bilingv, descrisă mai sus (Müller 2008:108-109).

Cercetarea

Cercetarea reprezintă azi un context clar definit printre activităţile ştiinţifice. Începem acest capitol printr-un scurt

Scanned with OKEN Scanner

citat din Michael Lynch care exprimă conexiunile pe care este necesar să le facă un lingvist axat pe analizarea fenomenelor de limbă care intervin în cunoaşterea ştiinţifică şi în munca de cercetare: „dacă vrem să ajungem la conţinutul real al cunoaşterii ştiinţifice, trebuie să înţelegem în profunzime munca minuţioasă din care se constituie cercetarea din laborator" (Lynch 1987:53).

În ceea ce priveşte exprimările lingvistice, reglementări de ordin instituţional, de sus în jos, au încercat să direcţioneze acest domeniu spre folosirea cu precădere a limbii engleze. În practică, aşa cum am arătat şi legat de activităţile ştiinţifice în genere, situaţiile sunt mult mai complexe. Daniel Coste consideră că cercetarea, prin menirea ei de producere şi difuzare a cunoştinţelor şi datorită importanţei pe care a căpătat-o limba engleză în acest domeniu, este din ce în ce mai mult apanajul universitarilor. Totuşi, pentru aceştia, engleza devenită limbă de lucru nu este totdeauna prima limbă în formarea lor iniţială, inclusiv formarea ştiinţifică este realizată adesea într-o altă limbă. Trebuie subliniat faptul că acele caracteristici proprii unei limbi au un rol cu adevărat determinant în privinţa însăşi a naturii cunoştinţelor care se exprimă prin aceasta. În acelaşi timp se constată o prezenţă crescândă a celor care nu sunt nativi de limbă engleză în rândurile cercetării anglofone şi asta are repercusiuni semnificative asupra părţii ştiinţifice, asupra evoluţiei producţiei ştiinţifice (Coste 2010a:53).

Şi pentru că o atare situaţie nu poate funcţiona artificial, în întreaga lume scheme funcţionale de acest tip impuse de la nivel instituţional sunt dublate de practici pe teren care sunt plurilingve, care nu reprezintă doar soluţii ad-hoc adoptate pentru evitarea ruperii firului comunicativ, ci se regăsesc şi la nivel de convingeri care realizează premeditarea faptelor, apar în declaraţii deschise ale unor cercetători. Lingviştii au acordat atenţie tuturor nuanţelor din interiorul acestor fenomene din

Scanned with OKEN Scanner

dorința de a le înțelege principiile de funcționare şi de a propune, de a face recomandări realiste decidenților care să corespundă cu autenticitatea faptelor. Georges Lüdi analizează impactul din domeniul cercetării care rezultă din folosirea propriei limbi vs utilizarea limbii celuilalt, a partenerului, pentru că într-o situație concretă de cercetare modurile de comunicare plurilingvă sunt benefice ambelor variante. Când este adoptată exprimarea în propria limbă, faptul acesta face vorbitorul să se simtă în largul lui (dimensiune de echitate, de figurare) şi mai ales îşi poate transmite toate nuanțele ideilor sale într-un mod mai clar şi mai precis (dimensiunea de eficacitate). Când este folosită limba celuilalt, aceasta, pe lângă faptul că va constitui un semn de respect, asigură şi o receptare a mesajelor în profunzime, încât să trezească în receptor anumite rezonanțe emoționale. Astfel de moduri de comunicare plurilingve permit o cultură a conversației mai îmbogățită, care riscă să dispară dacă toată lumea vorbeşte o lingua franca sărăcăcioasă (Lüdi 2010:33).

Chestiunea culturii comunicative este abordată şi de A.-C. Berthoud care subliniază importanța sesizării modurilor comunicative, argumentative specifice, ataşate diferitelor culturi lingvistice şi punerea în valoare a diferitelor resurse exploatate de către interlocutori în rezolvarea problemelor sau în luarea deciziilor. Toate acestea pot contribui la stabilirea criteriilor de calitate şi de durabilitate ale unui proiect ştiințific, durabilitate care se înscrie la rândul ei în complexitatea şi validitatea pe termen lung, ceea ce presupune şi abandonarea soluțiilor şablon. În acest sens mizele plurilingvismului pentru o dezvoltare durabilă se definesc atât în termeni conceptuali cât şi în termeni strategici (Berthoud 2007:4).

Există şi studii medicale, în domeniul neurologiei care atestă schimbările care se produc în creier în situații de multilingvism/plurilingvism şi arată modul cum acestea au consecințe asupra performanțelor respectivilor subiecți. Astfel

Scanned with OKEN Scanner

s-a demonstrat că este îmbunătățită capacitatea de a formula ipoteze, că gândirea este mai ordonată şi de o complexitate sintactică superioară. Cercetări de acest fel au fost întreprinse cu privire la mai multe domenii ale cercetării, de exemplu matematici sau ştiințe exacte (Etude2009:9).

În domeniul cercetării, există mai multe aspecte care se modifică atunci când contextul devine plurilingv. Primul este fără îndoială cel de limbaj, având impactul cognitiv de care am mai vorbit, dar pe lângă cele două consecințe menționate trebuie luate în considerație şi cele care apar la nivel strategic. Lorenza Mondada a publicat o serie de observații asupra geometriei echipelor de cercetare în contexte plurilingve. Un punct de pornire în acest sens îl constituie valoarea modelelor care pot fi formulate în materie de gestiune a echipelor plurilingve. Este vorba de modelele locale, adică soluțiile şi modurile de funcționare adoptate la fața locului de către participanții înşăşi, în adecvare cu situația, cu posibilitățile şi constrângerile locului. Altfel spus nu ar trebui să domine modele normative, care să fie impuse şi prescrise din exterior, în virtutea unor criterii exogene. Acestea se confundă adesea cu un mod idealist şi chiar nefuncțional de a vedea lucrurile, care nu este fundamentat pe resursele reale disponibile, ci pe o imagine abstractă şi lipsită de concretețe a cercetării, aşa cum pare că ar trebui să fie. Modelele locale au calitatea de a nu avea o explicitare generală, ci o funcționare flexibilă care se adaptează la contingențele vieții reale din laborator. Ținând cont de aceste preambuluri, autoarea identifică cel puțin patru combinații lingvistice posibile ca actualizare pe teren.

- Un bilingvism reciproc, unde participanții nu se limitează la a vorbi propriile lor limbi, ci le şi practică pe ale celorlalți. Acest model poate fi relativizat de anumite asimetrii, de preferințe şi de context, care diluează într-un anume sens „reciprocitatea" practicilor plurilingve;

Scanned with OKEN Scanner

- Un alt model poate fi acela când fiecare vorbeşte propria limbă, presupunându-se o intercomprehensiune reciprocă a tuturor participanților. În acest caz este posibil să se ajungă la hibridizări locale ale repertoriilor, la excepții de genul intervențiilor bilingve punctuale ale anumitor participanți care sunt gata să devină mediatori sau traducători sau pot interveni excluderi momentane datorate faptului că apar probleme ce țin de o înțelegere mai mult sau mai puțin sistematică.

- O a treia soluție, este destul de asemănătoare cu a doua, cu diferența că anumiți participanți vorbesc o altă limbă care este cel mai adesea o lingua franca. Este cazul echipelor franco-germane, când în timpul derulării lucrărilor germanii încep să vorbească engleza pentru că francezii nu înțeleg germana, dar în acelaşi timp unii continuă să vorbească şi în franceză. Şi această situație arată că ajustările sunt întotdeauna posibile, în funcție de competențele locale disponibile.

- O ultimă variantă practicată este adoptarea de către toți participanții a limbii engleze ca lingua franca. În mod oarecum neaşteptat aceasta nu este soluția preferată în multe din rețelele observate: engleza este adesea folosită şi aici în alternanță cu alte limbi. Coborând şi mai mult pe verticala dimensiunii practice a situației, L. Mondada analizează mai multe extrase din întâlniri în echipe de cercetare şi observă care sunt elementele posibil de generalizat din modul cum se desfăşoară dezbaterile care fac turul participanților. Acestea au efect structurant pentru situația de cercetare în cauză, pe cel puțin patru dimensiuni:

- asupra modului în care participanții concep şi îndeplinesc interacțiunea plurilingvă – organizarea turului materializează modalitățile în care participanții fac posibile înlănțuirile discursive şi în general orice formă de intercomprhensiune unanim acceptată în interacțiunea plurilingvă;

Scanned with OKEN Scanner

- asupra limbii însăşi în care se desfăşoară interacţiunea – formatul turului şi modul în care resursele lingvistice din cadrul lor sunt exploatate, adaptate îndeplinesc pe de o parte categorisirea resurselor limbii celuilalt drept transparentă sau opacă, pe de altă parte realizează transformarea limbii locutorului. Rezultă de aici că frontiera dintre limbi reprezintă o realizare practică îndeplinită în şi prin interacţiune şi nu este o proprietate inerentă sistemului de limbi implicate;

- asupra obiectelor cunoaşterii – în trecerea de la un tur la altul ies la iveală, în mod progresiv, obiecte ale cunoaşterii a căror formă şi conţinuturi sunt produse prin modurile în care se realizează contribuţia, colaborarea, îmbogăţirea colectivelor respective de participanţi. În acest sens, se poate afirma că acele cunoştinţe astfel produse sunt tributare organizării interacţionale şi discuţiei ştiinţifice;

- asupra structurării identităţii grupului de lucru – această lucrare interactivă asupra limbilor şi asupra obiectelor cunoaşterii depinde de echipa care o practică şi care o configurează reflexiv într-o relaţie de structurare reciprocă. Mai precis spus, modul în care acordurile şi dezacordurile între diferitele poziţii, încuviinţările şi contrazicerile sunt manifestate şi gestionate contribuie la realizarea de alianţe sau excluderi punctuale între membrii grupului ceea ce conduce la forme de colaborare pe cale să capete soliditate. Toate aceste moduri de lucru contribuie la conturarea progresivă a caracterului distinct al identităţii şi specificităţii grupului.

Se vădeşte aici faptul că gestionarea plurilingvismului în interiorul unei echipe de cercetare nu se poate impune la modul abstract şi general, ci se realizează pe parcursul desfăşurării secvenţiale a activităţilor, mergându-se pe firul direcţiilor de comunicare, păstrându-se datele situaţionale şi cu implicarea activă a celor prezenţi care îşi calibrează intervenţiile după reguli acceptate mutual, toate acestea având

Scanned with OKEN Scanner

ca rezultat o activitate colaborativă plurilingvă (Mondada 2005a:88-89; 108-109,110).

Etică şi politici pentru plurilingvism în domeniul ştiinţific

Pe lângă beneficiile arătate în paginile anterioare, plurilingvismul, mai poate fi valorificat şi în sensul sprijinirii eticii şi deontologiei ştiinţifice. Ocazia de a vorbi sau a conferenţia în propria limbă este o dovadă de respect şi consideraţie pentru un invitat. Acceptarea faptului de a folosi în timpul unei reuniuni de proiect limbile care sunt cele mai la îndemână şi acceptate reciproc de participanţi denotă o deontologie organizatorică colegială. Faptul de a cita în original un text facilitează accesul direct, nemediat şi nefiltrat al audienţei/cititorilor la gândirea şi simţirea autorului şi elimină riscul citării incorect sau insuficient de fidel redate. Acest ultim aspect este analizat mai pe larg şi de Bruno Latour în cartea sa despre retorica ştiinţei. În contextul descrierii reţelei de relaţionări care se stabileşte între textele ştiinţifice, autorul remarcă faptul că există situaţii mai grele decât cea de a fi criticat de confraţi, anume aceea de a fi citat necorespunzător. De fapt, pentru că fiecare nou articol aduce anumite reaşezări în literatura care îl precedă, se întâmplă nenumărate deformări care decurg de aici. Un articol poate fi citat de autori diferiţi pentru motive complet diferite, uneori foarte departe de intenţiile iniţiale ale autorului originar. Se poate ajunge să fie extras un citat fără să fie citit textul de ansamblu în care este inclus sau poate fi folosit un citat pentru a susţine o teză care este exact opusul a ceea ce autorul de la bază a vrut să exprime. Pot fi folosite cele mai nesemnificative detalii dintr-un articol pentru a infirma o teză susţinută de autorul lui sau i se pot atribui autorului intenţii care nu sunt deloc explicit formulate în textul lui. Uneori deformările se pot

Scanned with OKEN Scanner

asocia cu intenții corecte, e important ca fiecare articol să fie citit în mod onest, cu datele care îl reprezintă. Distorsiunile pot fi înțelese şi ca efecte ale presiunii literaturii de specialitate asupra articolelor luate în parte. Autorii în genere acționează în funcție de propriile convingeri, realizând în literatura specialității decupaje care să situeze tezele pe care ei le susțin într-o poziție cât mai favorabilă (Latour 1989:62).

Extinzând această abordare la chestiunile legate de pluralitatea limbilor, putem cita pe Lorenza Mondada care face observația că, pe teren, plurilingvismul este şi el conceput, valorizat şi practicat în moduri foarte diverse de către diferiții actori. Poate fi perceput drept un factor negativ care nu face decât să încetinească discuțiile, care face şi mai dificilă intercomprehensiunea reciprocă, care este sursă ce generează neînțelegeri. Sau, dimpotrivă poate fi văzut ca o resursă pozitivă ce aduce diversificarea punctelor de vedere, o exploatare a specificităților fiecărei limbi sau culturi. La fel, dacă raportarea se face la actorii implicați, aceştia pot căuta cultivarea transparenței practicilor lingvistice, când dificultățile sau particularitățile lingvistice se estompează în fața obiectelor cunoaşterii, sau identificarea opacităților inerente exersării limbilor, sau pot cădea în iluzia unei comunicări ideale. Gestionarea situațiilor plurilingve în rețelele ştiințifice precum şi în alte contexte profesionale integrează toate cele descrise mai sus în practici efective care devin exemple de soluționare diversificată, creativă, originală, adaptată la posibilitățile de pe teren (Mondada 2002:41).

Invocarea variantelor practice de exersare a plurilingvismului, a riscurilor şi beneficiilor acestora demonstrează pe de o parte dinamismul vizibil, pe de altă parte indică tot atâtea piste pentru a face mai mult în culisele acestei problematici. Lévy-Leblond enumeră câteva dintre posibilele aspecte pentru o politică lingvistică activă relativă la ştiințe: o formare culturală şi literară a cercetătorilor, încurajarea

Scanned with OKEN Scanner

exprimării publice a mesajului lor, susținerea revistelor naționale de informare și cultură științifică, dezvoltarea unei politici de traduceri reciproce (Lévy-Leblond 1996:247).

Bruno Latour observă că există în principal trei direcții pe care s-ar putea defini cercetarea.

1. Prima este direcția literară care ajută distingerea unui articol științific corespunzător de altul care nu corespunde standardelor domeniului. Fiecare cercetător actualizează în evaluările pe care le face o „competență" în sensul lingvistic al termenului, care nu apare niciodată cu totul în lumină, dar care definește din interior științele cele mai cantitative prin nebănuiți indici de calitate.
2. O a doua direcție ar putea fi considerată mai filosofică. Aceasta lămurește ce este o teorie și cum se face distincția în mod real între retorică și demonstrație. Faptul că găsim contrariul acolo unde ne așteptam la un traseu deductiv, sau producție acolo unde așteptam reprezentare, trebuie să conducă la modificarea ideii pe care o au astăzi filosofii despre științe și despre discursul lor teoretic.
3. O ultimă direcție este cea sociologică, care ridică problema creditului științific. Există o anume economie a științei care studiază cum capitalul investit crește producția. Sociologia americană a științelor observă cum capitalul simbolic (autoritatea) este acumulat de savanți. Epistemologia urmărește creșterea acestuia și este mai puternică sau mai lentă. Știința merită studiată azi din punctul de vedere al economiei generale de credit, folosind noțiunile de credit, capital-lichidități, capital-autoritate, capital-informații și acreditare. Prin studiul acumulării, circulației și transformării acestor forme de credit

Scanned with OKEN Scanner

putem avansa în această problematică (Latour 1977:95).

Aceste observații oferă o imagine de ansamblu care ne ajută să situăm corect aspectele lingvistice în ansamblul datelor care definesc cercetarea în epoca actuală. Este o meta-privire care înglobează puncte de vedere ale analiştilor fenomenului cercetării din diferite perspective şi care adaugă un plus de concretețe, un plus de realism şi un plus de situare social-filosofică unui domeniu care era în mod obişnuit închis în reprezentări enclavizate strict delimitate, dictate de datele lui intrinseci mai mult sau mai puțin cunoscute publicului sau specialiştilor din alte domenii.

e. Domeniul tehnologiei informatice

Lumea informatizată este din ce în ce mai prezentă în toate casele cetățenilor Europei. Este o lume cu adevărat plurilingvă şi fără frontiere, în care fiecare poate să-şi aleagă calea şi variantele de comunicare.

Instituțiile Uniunii Europene au făcut demersuri pentru elaborarea unor programe plurilingve care să permită accesul la informațiile specifice pentru fiecare din cetățenii europeni în propria limbă. Iată câteva exemple în acest sens:

- *EUR-Lex2* – o bază de date care oferă acces necondiționat şi permanent actualizat la legislația UE;
- *TED4* – o bază de date care cuprinde normele UE referitoare la achizițiile publice;
- *CORDIS3* – o platformă interactivă care este concepută pentru cei interesați de cercetare, pentru a fi la curent cu progresul şi inovațiile dina cest domeniu;
- *Librăria UE* – o librărie virtuală pentru cetățenii europeni;

Scanned with OKEN Scanner

- *IATE5* - o bază de date conținând dicționare multilingve cu termeni din domeniul științific și tehnic;
- *Platforma Tehnologică Modernă pentru Comunicare Multilingvă* – un instrument de comunicare în sistem de videoconferință în care se asigură și traducere simultană, conceput pentru ca cetățenii interesați să poată urmări activitatea instituțiilor europene;

La nivelul dinamicii populației, dinamica virtuală se caracterizează în esență prin transferul unor elemente de limbaj dincolo de prezența fizică a persoanei sau instanței care le asumă ca emițător. P. Chardenet prezintă cyberspațiu drept expresie a „deteritorializării, aproximativ fără frontiere" având o „bază de date plurilingve non-finită" devenită fundamentul unei comunicări care generează „schimburi directe asincrone, sincrone, inter-individuale, comunitare și intercomunitare". Toate acestea sunt posibile datorită convergenței unor tehnologii diverse (multimedia, internet) care realizează condițiile pentru „o internaționalizare aproape imediată a comunicării". Astfel se creează „comunități lingvistice care se fac și se desfac după nevoi", „angajând interlocutorii în dezvoltarea unor competențe noi" ghidate în funcție de suporturi sau de participanți (Chardenet 2010:128).

f. Domeniul diplomației și al diplomației culturale

Cunoștințele lingvistice în diplomație au o importanță cu totul aparte. Sensul cuvintelor trebuie comunicat uneori cu nuanțe dintre cele mai subtile și armonizate cu o cunoaștere profundă a realităților culturale. Există analiști ai limbajului care îl situează pe cel diplomatic într-un eșalon superior al virtuozității: „Diplomația europeană a impus lumii o retorică și un mod îngrijit de a transmite intențiile și convingerile politicienilor. Diplomații trebuie să-și stăpânească perfect

Scanned with OKEN Scanner

limbajul, să poată alege între mai multe stiluri de abordare şi să-l aleagă pe cel mai convingător" (Tarteler 2006:213).

Abilitățile lingvistice generice sunt chemate în cazul limbajului diplomatic să se aprofundeze multiplu, pe verticală, în funcție de limbile acceptate ca oficiale de-a lungul istoriei, sau pe lângă diferitele organisme, instituții, state. „Dominația politică, strategică sau economică a unor culturi a impus pe rând rolul unor limbi în diplomație – de la cele antice, la arabă, turcă, portugheză, olandeză, germană, franceză... până în zilele noastre când engleza e cel mai des folosită. La ONU sunt acceptate însă ca limbi diplomatice şi chineza, franceza, rusa, spaniola, araba, iar în cadrul Uniunii Europene pot fi folosite toate limbile statelor membre" (Tarteler 2006:213).

În ultima vreme aspirațiile legate de plurilingvism au atins şi sfera diplomatică. Astfel, pe lângă varianta folosirii traducătorilor cu grad înalt de specializare în limbaj diplomatic, s-a adoptat şi soluția învățării de către înşişi diplomații în misiune, şi chiar de către cei mai importanți membri ai echipei lor, a limbii țării unde se află în misiune.

Un alt topoi al intersecției dintre diplomație şi plurilingvism este reprezentat de diplomația culturală, acel spațiu consacrat deliberat (şi deplin acceptat de către gazde) diferitelor culturi naționale în perimetrul de bază al culturii ancorate tradițional acolo. Pentru România, acest serviciu îl îndeplinesc pe tot mapamondul Institutele Culturale Române şi activitățile desfăşurate prin Institutul Limbii Române, de exemplu diferitele Lectorate de limba română de la universități din alte țări ale lumii.

În planul diplomației culturale există de asemenea preocupări pentru o abordare unitară, sinergică care să denote promovarea interculturalității şi pluriculturalității. În acest sens, la nivel european a fost creat European Union National Institutes for Culture (EUNIC). Conform datelor de pe site-ul propriu (http://www.eunic-online.eu), acesta este un parte-

Scanned with OKEN Scanner

neriat realizat între institute naționale de cultură care desfăşoară proiecte culturale transnaționale şi au un anumit grad de autonomie față de guvernele statelor pe care le reprezintă. În prezent, în cadrul EUNIC se regăsesc 32 de organizații din 26 de state membre ale Uniunii Europene, având peste 80 de clustere locale la nivel global. EUNIC a creat o rețea de parteneriate lucrative între organizațiile membre cu scopul declarat de a promova activ înțelegerea şi diversitatea culturală în societatea europeană şi de a îmbunătăți dialogul cultural şi cooperarea cu țări din întreaga lume. EUNIC a fost creat pentru a îndeplini mai multe roluri:

- Forum pentru discuția chestiunilor de interes comun, precum politicile şi strategiile UE în domeniul culturii.
- Un mod de a împărtăşi idei, expertiză şi modele de bună practică despre proiecte specifice, politică în domeniul culturii din țara gazdă, dar şi chestiuni administrative.
- Platformă pentru colaborarea mai strânsă cu organizațiile din mediile public şi privat locale.
- Facilitator, prin intermediul clusterelor, pentru desfăşurarea proiectelor cu finanțare UE.
- Partener al Comisiei Europene în definirea şi implementarea politicilor culturale care să acționeze ca avocat al institutelor naționale pentru cultură pe lângă Comisia Europeană.
- Clusterele dezvoltă proiecte culturale comune, dar şi alte forme de colaborare, precum împărtăşirea de informații.

Membrii EUNIC lucrează la proiecte comune, care se înscriu în câteva axe tematice de interes:

- Proiectul EUNIC MENA, care sprijină dezvoltarea domeniilor creative în regiunea Mediteranei şi a Orientului Apropiat

Scanned with OKEN Scanner

- Dialogul Cultural Sino-European, vizând consolidarea cooperării culturale dintre Europa şi China
- Proiecte din sfera multilingvismului: Poliglotti4.eu, Language Rich Europe şi Noaptea Literaturii Europene
- Acțiuni şi inițiative cu scopul de a convinge principalii decidenți politici de importanța culturii în relațiile externe: programul More Europe şi Acțiunea pregătitoare pentru cultură în relațiile externe ale UE
- Activități legate de cultură ca domeniu esențial în cadrul inițiativelor de rezolvare a conflictelor şi dezvoltare internațională.

Activitatea EUNIC se desfăşoară pe două niveluri:

1. întâlnirile şi colaborarea directă dintre preşedinții sau directorii generali ai fiecărei instituții naționale
2. grupurile locale formate din directorii sucursalelor instituțiilor membre. În țările în care sunt reprezentate, fiecare institut are libertatea de a se asocia pentru a forma un cluster local, în scopul cooperării prin dezvoltarea proiectelor comune (http://www.eunic-online.eu).

În această rețea este cuprins şi Institutul Cultural Român, ca reprezentant al României, având menirea de a face vizibilă cultura română şi de a promova dialogul acesteia cu alte culturi din Europa şi din lume. ICR are, conform site-ului instituției (http://www.icr.ro), misiunea de a promova cultura şi civilizația națională în țară şi în străinătate, cu scopul de a creşte vizibilitatea, cunoaşterea şi prestigiul valorilor româneşti în lumea contemporană. Prin Hotărârea Guvernului României nr. 492 din 2004, această misiune a fost plasată într-un cadru internațional mai larg prin organizarea de institute culturale române în diferite oraşe de pe mapamond - Lisabona, Stockholm, Berlin, Tel Aviv, Bruxelles, Madrid, Varşovia, Budapesta, Veneția, Seghedin, Chişinău, Praga,

Scanned with OKEN Scanner

Istanbul, Roma, Paris, New York, Viena, Londra etc. Acțiunile concrete desfășurate vizează promovarea artiștilor emergenți, colaborarea cu presa culturală influentă, din diferite țări, asigurarea prezenței românești la mari evenimente culturale internaționale (târguri de carte, festivaluri, conferințe, expoziții etc.). ICR își orientează activitatea în concordanță cu nevoia unei înțelegeri cuprinzătoare a culturii, aflate, pe de o parte, în raport de sincronizare cu lumea actuală, iar, pe de altă parte, reprezentând întreg complexul format din cunoaștere, convingeri, artă, morală, legi, obiceiuri, tehnici dobândite de o comunitate și care îi organizează viața și aspirațiile. Astfel, atât în țară, cât și în străinătate, institutul își îndreaptă atenția spre următoarele aspecte culturale: literatura, muzica, artele vizuale, științele (în sensul larg – economice, juridice, experimentale), arhitectura, filosofia, reflecția teologică. Toate acestea abordate din unghiul de vedere al lumii contemporane unde este promovat un pluralism autentic al viziunilor, abordărilor și modalităților de expresie. Institutul Cultural Român încurajează de asemeni inovația sub toate formele ei – demersuri inovatoare, creațiile originale sau invenții, în intenția promovării valorilor din cele mai diverse branșe domeniale.

În mod concret, Institutul desfășoară diferite programe care ilustrează strategiile descrise mai sus. Prezentăm în continuare câteva dintre cele afișate pe site-ul ICR care au relevanță în sensul dialogului intercultural și/sau plurilingv:

- Programul Publishing Romania, ce are ca scop traducerea și publicarea de autori români în străinătate;
- Programul Cantemir, ce are ca scop sprijinirea proiectelor prezentate de operatorii români și autorii străini destinate să mărească vizibilitatea și recunoașterea valorilor și contribuțiilor României în plan internațional;

Scanned with OKEN Scanner

- Programul Orizont, ce are ca scop sprijinirea autorilor din România care participă la înnoirea validabilă internațional în domeniul lor de activitate;
- Programul Prezența României în Bibliotecile lumii, ce are ca scop ameliorarea alimentării cu publicații din țara noastră a marilor biblioteci şi asigurarea prezenței României în scrierile de referință din lume;
- Programul Prezentarea contribuțiilor românești, ce are ca scop asigurarea unei vizibilități sistematice a valorilor românești în competițiile lumii;
- Programul Expozițiile itinerante ale Institutului Cultural Român, ce are ca scop prezentarea tematică coerentă şi concludentă a culturii şi civilizației românești, cu participarea unora dintre creatorii înşişi;
- Programul România democratică şi europeană, ce are ca scop să stimuleze dezbaterea autohtonă, cu participare internațională, asupra economiei, dreptului, administrației, asupra funcționării şi performanțelor instituțiilor românești, să etaleze realitățile țării noastre şi să asigure participarea autorilor români la dezbaterea internațională a problemelor regionale, europene şi globale;
- Programul Participarea României la târguri de carte, festivaluri şi alte manifestări internaționale de referință;
- Programul România culturală are ca scop sprijinirea comunităților românești din afara țării;
- Programul Bursele Institutului Cultural Român are ca scop sprijinirea talentelor indigene în efortul lor de pregătire specializată şi consacrare, sprijinirea unor activități culturale ale românilor din străinătate, sprijinirea traducătorilor străini de scrieri din limba

Scanned with OKEN Scanner

- Programul Orizont, ce are ca scop sprijinirea autorilor din România care participă la înnoirea validabilă internațional în domeniul lor de activitate;
- Programul Prezența României în Bibliotecile lumii, ce are ca scop ameliorarea alimentării cu publicații din țara noastră a marilor biblioteci şi asigurarea prezenței României în scrierile de referință din lume;
- Programul Prezentarea contribuțiilor româneşti, ce are ca scop asigurarea unei vizibilități sistematice a valorilor româneşti în competițiile lumii;
- Programul Expozițiile itinerante ale Institutului Cultural Român, ce are ca scop prezentarea tematică coerentă şi concludentă a culturii şi civilizației româneşti, cu participarea unora dintre creatorii înşişi;
- Programul România democratică şi europeană, ce are ca scop să stimuleze dezbaterea autohtonă, cu participare internațională, asupra economiei, dreptului, administrației, asupra funcționării şi performanțelor instituțiilor româneşti, să etaleze realitățile țării noastre şi să asigure participarea autorilor români la dezbaterea internațională a problemelor regionale, europene şi globale;
- Programul Participarea României la târguri de carte, festivaluri şi alte manifestări internaționale de referință;
- Programul România culturală are ca scop sprijinirea comunităților româneşti din afara țării;
- Programul Bursele Institutului Cultural Român are ca scop sprijinirea talentelor indigene în efortul lor de pregătire specializată şi consacrare, sprijinirea unor activități culturale ale românilor din străinătate, sprijinirea traducătorilor străini de scrieri din limba

Scanned with OKEN Scanner

română şi sprijinirea de jurnalişti străini în vederea documentării;

- Programul Publicațiile Institutului Cultural Român este destinat aducerii la cunoştința publicului din diferite țări a acțiunilor Institutului Cultural Român şi a evenimentelor majore din cultura şi civilizația națională;
- Programul UNIVERSALIA are ca scop promovarea cooperărilor Institutului Cultural Român, a filialelor şi institutelor sale, cu parteneri externi şi constă în finanțarea de proiecte competitive;
- Programul Limba română între limbile europene are ca scop asigurarea de oportunități de învățare a limbii române şi se organizează de către filiale, centrală şi institute (Cf. http://www.icr.ro).

Se ştie că majoritatea națiunilor civilizate au avut şi continuă să aibă o politică de promovare a propriei limbi. În ceea ce priveşte țara noastră, statul român susține activitățile Institutului Limbii Române ca instrument de promovare a limbii naționale. Pe site-ul ILR (http://www.ilr.ro) se menționează că această instituție de specialitate se află în subordinea Ministerului Educației Naționale şi a fost înființată în ideea promovării cunoaşterii limbii române, susținerii persoanelor care învață această limbă şi atestării cunoştințelor de limba română. Sunt sprijinite pe de o parte Centrele în care se predă limba română în străinătate, iar, pe de altă parte, este susținută elaborarea de lucrări de specialitate şi logistica lectoratelor de română din afara țării. Persoanele din exteriorul granițelor țării au posibilitatea să învețe limba română şi să beneficieze de instrumente de evaluare şi atestare a nivelului competențelor dobândite. Atestarea cunoştințelor de limba română se face în coerență cu acțiunile derulate în cadrul multilingvismului, instrument de guvernare specific Uniunii Europene. Modul concret prin care se realizează evaluarea

Scanned with OKEN Scanner

cunoştinţelor de limba română sunt sesiunile organizate atât în ţară cât şi în străinătate, în conformitate metodologia aprobată de Ministerul Educaţiei, Cercetării, Tineretului şi Sportului din România. Testele de evaluare sunt concepute pe cele 6 niveluri de competenţă lingvistică, în conformitate cu Cadrul comun european de referinţă pentru limbi. Cursul de limbă, cultură şi civilizaţie românească (LCCR) este un proiect internaţional dezvoltat în cadrul unui parteneriat între Ministerul Educaţiei din România şi alte state membre UE, majoritatea acestor cursuri se desfăşoară în baza unor acorduri interguvernamentale, fundamentate la rândul lor pe realitatea de pe terenul social. Obiectivul practic este predarea cursului opţional de limbă, cultură şi civilizaţie românească elevilor români înscrişi în unităţi de învăţământ din Belgia, Italia şi Spania. Acest proiect lingvistic a început în anul 2007 şi pe parcursul desfăşurării lui se observă o creştere continuă a numărului de elevi de la an la an. În prezent la aceste cursuri de limbă, cultură şi civilizaţie românească sunt înscrişi peste 5000 de elevi cu vârste cuprinse între 3 ani şi 18 ani. Lectoratele de limba română se adresează palierului de vârstă următor, peste 18 ani, respectiv la nivelul învăţământului superior. Acestea reprezintă continuarea unei tradiţii destul de vechi, legate de predarea limbii române în universităţi din străinătate. Derularea actuală a activităţii acestor lectorate prin intermediul Institutului Limbii Române este expresia strategiilor şi modalităţilor contemporane prin care statul român promovează limba, literatura, cultura şi civilizaţia românească în mediul academic din afara ţării, conform politicii lingvistice specifice Uniunii Europene. În prezent sunt numiţi în funcţie aproximativ 45 de lectori de limba română, iar din punct de vedere geografic răspândirea lectoratelor este foarte amplă, acestea găsindu-se în universităţi din Europa, America de Nord, Asia de Sud şi de Est, Caucaz (http://www.ilr.ro). Situaţia diasporelor furnizează un exemplu interesant pentru

Scanned with OKEN Scanner

că sensul influențelor este dublu. Pe de o parte și în funcție de aspectul cantitativ al prezenței lor, manifestările culturale și chiar lingvistice ale membrilor diasporei ajung să joace un rol în societatea de adopție. Pe de altă parte se exercită influența dominantă a societății, culturii și limbii țării gazdă. Din aceste două presiuni ajunge să se nască o cultură în care asistăm la amestecuri de folosire a limbilor.

g. Domeniul juridic

Domeniul juridic este unul dintre cele mai interesante și în același timp de mare actualitate în ceea ce privește inserarea plurilingvismului cu efect de randament domenial. Putem afirma că există trei paliere pe care aceasta se realizează. Unul dintre ele îl reprezintă *raporturile internaționale* contemporane care trebuie gândite, facilitate și controlate în termeni juridici, la o scară care implică evidența folosirii mai multor limbi. În același timp diverse situații juridice care țin de *reglementările naționale* pot privi reprezentanți ai unor companii multinaționale sau persoane fizice care vorbesc alte limbi decât limba națională. În sfârșit sistemul juridic european este astfel construit încât anumite decizii judecătorești luate în plan național pot fi atacate în *instanțe supra-naționale*, iar aceasta implică bineînțeles variațiuni lingvistice multiple.

Această situație de fapt are mai ales implicații directe, practice și apoi de aici apar teoretizările. Practica juridică este un loc predilect de desfășurare a veleităților lingvistice, Alain Papaux, profesor universitar de drept, susține că aceasta

> „se ocupă în principal cu limba și jocul de cuvinte pe care aceasta îl face posibil, care se află la baza activităților avocaților pledanți. Teoria juridică, dimpotrivă, este prea adesea o teorie a Ideii de lege și, ca atare, păstrează tăcerea când vine vorba de influența limbii asupra dreptului, mai precis de structura dreptului,

Scanned with OKEN Scanner

această tăcere fiind, la prima vedere, inteligibilă" (Papaux 2011:5).

Limba este așadar acceptată drept un element central în practica juridică, dar atunci când vine vorba de o abordare de tip meta-conceptual, domeniul juridic pare rigid la aporturile îmbogățitoare pe care am văzut că limbile le au pentru diferite aspecte din ramurile științifice. Profesorul Papaux s-a aplecat asupra acestei chestiuni încercând să-i verifice soliditatea. Mai întâi el pune sub semnul întrebării „transparența" terminologiei juridice, așa cum am văzut că se întâmplă și referitor la limbajul științific, în studiile lui A.C. Berthoud spre exemplu. Or, tocmai dicotomia transparență vs opacitate a limbajului deschide calea derbaterii și decantării rolului pluri-lingvismului în domeniul juridic. Papaux nu se mărginește la afirmații constatative în această privință, ci aduce exemple ilustrative:

> „Din perspectiva pluralismului lingvistic, înțelegerea limbii ca fiind (aproape) transparentă duce la afirmarea că incidența pluralismului lingvistic asupra dreptului este accidentală. Cu alte cuvinte, orice divergență între limbi relevată în textul legii ar putea fi găsită „neexistentă", în sensul de „contintentă" sau „accidentală". Și, dacă acele divergențe ar fi importante, ele ar putea fi totuși (și neapărat) depășite, așa cum s-a demonstrat prin tehnicile sau metodele de interpretare (de ex. conform Articolelor 31-33 din Convenția de la Viena), prin categorisire juridică înțeleasă ca subsumare (înlocuită acum de răpire), prin motourile de transparență (separarea puterilor, *claris non fit interpretatio*), judecătorul ca reprezentant al legii, separarea absolută și chiar ontologică a faptului de drept etc." (Papaux 2011:9).

Pe de altă parte este evident rolul sistemelor naționale, atât prin înrâurirea pe care o au asupra practicii dreptului

Scanned with OKEN Scanner

internațional pe care şi-o asumă, cât şi prin mentalitatea culturală care se denotă în ele.

> „Legea se bazează pe o anumită utilizare a limbii, care reprezintă, în sine, o acumulare a experiențelor colective şi tradițiilor care corespund unei mentalități concrete. Atunci când o comunitate umană are limba ei proprie, exprimarea normelor legale în această limbă are loc în mod firesc. Însă, societatea internațională este o societate suprapusă: este separată de mediul uman printr-un scut al societăților naționale; Comunitatea internațională nu consideră propriu niciun cetățean sau limbă. Normele dreptului internațional vor fi exprimate, în lipsa unui mijloc mai bun, în limbile naționale, ceea ce are ca rezultat: formarea lentă a legislației [...] „(Paul Reuter apud Papaux 2011:15).

Concluzia, foarte prețioasă în sensul problematicii plurilingve, este „înțelegerea dreptului ca relație" pe care o susține Papaux, cu argumentul că pluralismul lingvistic autentic, practicat de la bun început, constituie un bun cognitiv de preț, a cărui importanță sporeşte într-o vreme a „politeismului valorilor", iar simplificarea şi reducerea lui la o chestiune tehnică şi subsecventă de traducere, chiar acceptând faptul că traducătorii au oarecare libertate de a negocia un sens similar, analog, înseamnă supunerea acestui bun de preț unui risc important" (Papaux 2011:20).

Scanned with OKEN Scanner

10. Plurilingvismul în actualitate: caracteristici şi implicaţii

Standard vs diversitate

Plurilingvismul este actualmente în centrul preocupărilor multor specialişti, lingvişti şi nu numai. Am descris în paginile anterioare diferite aspecte ale acestui interes în care se denotă tot atâtea caracteristici ale problematicii. Ne vom opri în acest capitol asupra câtorva dintre cele mai definitorii pentru modul cum este văzut azi plurilingvismul, iar prima dintre ele este fără îndoială dicotomia standardizare/ diversitate. Abordarea acesteia din mai multe unghiuri poate situa cele două aspecte atât în raporturi opozitive, cât şi de complementaritate. De exemplu, prin comparaţie cu tendinţa de a standardiza folosirea limbii engleze ca lingua franca la nivel global, adoptarea plurilingvismului este o opţiune pentru diversitate. În schimb, în descrierea competenţelor minimale pentru cercetătorii din domeniul ştiinţelor ar putea intra elemente de standardizare a competenţelor lingvistice în diverse limbi străine. Pentru că graniţele dintre abordări pot fi fluide este important ca analizele conceptelor, termenilor şi conţinuturilor acestora să fie făcute atât pe orizontală, cât şi pe verticală, atât intrinsec, cât şi extrinsec. A.C. Berthoud atrage atenţia şi asupra falselor asocieri dintre denumiri şi conţinutul lor. Datorită dinamicii complexe dintre diversitate şi standardizare, dorinţei de a înţelege ceea ce este diferit în cel asemănător, nevoii de raportare la standard şi voinţei de a identifica un nivel prag de intercomprehensiune, este important ca mai întâi de toate să fie corect identificată standardizarea înşelătoare (Berthoud 2007:5).

Scanned with OKEN Scanner

Baetens Beardsmore observă că la nivel mondial apare o situație paradoxală. Pe de o parte toată mişcarea de globalizare provoacă o creştere o competențelor plurilingve la tot mai multe persoane, dar, pe de altă parte acest fenomen atrage diminuarea diversității lingvistice a vorbitorilor, mai ales din rândul persoanelor active şi a oamenilor de afaceri. Treptat se poate instaura riscul ca tot mai multe limbi să devină limbi minoritare şi asta nu datorită unor fenomene cu rădăcini istorice cum ar fi diminuarea numărului de vorbitori, ci, mai degrabă datorită unei restrângeri a funcțiilor pe care acestea le îndeplinesc sau a numărului redus de persoane care le-ar mai folosi în circumstanțe legate de arătarea prestigiului lor (Baetens Beardsmore 2009:2)[3].

Riscul este îndr-adevăr axarea unidirecționată spre o singură limbă. Lévy-Leblond subliniază că acest mod de dominație inhibă configurările de idei şi cuvinte, care, dimpotrivă, pot fi adesea stimulate de traduceri, treceri de la o limbă la alta sau schimburi interlingvistice care permit dezvoltarea şi rafinarea flexibilității în gândire. Autorul ne oferă şi două exemple în acest sens, întrebându-se ce ar fi filosofia de astăzi din Franța dacă nu ar fi înmagazinat datele de expresie germană din domeniu, revenind apoi spre limba franceză (nu este vorba aici de împrumuturi, care nu sunt determinante, ci de cuvintele traduse, de turnurile sintactice) sau ce ar fi artele plastice şi muzicale fără limba italiană. Hegemonia lingvistică nu poate avea decât justificări politice şi economice care, din păcate, îi agravează efectele de pervertire. Într-o situație reală ar fi cel puțin ilogic ca un fizician francez, împreună cu un coleg italian sau spaniol sau chiar român să recurgă mai repede la engleză decât la o limbă romanică pentru a schimba opinii ştiințifice. Este clar constatat

[3]Dans le cadre du podium du colloque d'automne de l'ASSH, Berne, Zentrum Paul Klee, 12/13 novembre 2009: Les enjeux du plurilinguisme pour la construction et la circulation des savoirs.

Scanned with OKEN Scanner

că seminariile, conferințele sau chiar discuțiile private se desfăşoară foarte bine în condiții de plurilingvism exersat în competențe de ascultare, care se sprijină pe înrudiri lingvistice şi, mai în profunzime, pe o cultură comună. Ataşamentul față de propria limbă poate fi mai bine înțeles şi acceptat de străinii care îşi văd la rândul lor propria limbă luată în considerație (Lévy-Leblond 1996:244; 248-249).

Am văzut în mai multe pagini ale acestei cărți că datele din lumea economică şi ştiințifică au un important cuvânt de spus în practica plurilingvismului. Lorenza Mondada sondează aceste realități în profunzimea lor pentru a atrage atenția şi asupra elementelor de subtext care le generează pe cele de suprafață. Autoarea admite că practicile, schimburile şi proiectele ştiințifice participă în mod activ la globalizarea lumii aflată în plin proces de desfăşurare – cercetătorii colaborează în cadrul unor rețele cosmopolite, participă la congrese internaționale, răspund la oferte de colaborare care depăşesc limitele instituțiilor naționale. Toate acestea conduc spre percepția că dimensiunea internațională este un aspect sine-qua-non al acestor situații şi ignoră condițiile empirice care fac posibile practicile ştiințifice plurilingve şi interculturale. Din punct de vedere lingvistic, la suprafață, totul se petrece ca şi cum generalizarea folosirii limbii engleze s-a împământenit şi nu pune nicio problemă, ca şi cum internaționalizarea activității ştiințifice se desfăşoară pe o bază omogenă şi uniculturală care nu este decât o bună ilustrare a standardizării modelelor (Mondada 2005a:87). Or, mai mulți lingvişti au repudiat acest mod de stereotipizare.

De exemplu, Anne-Claude Berthoud afirmă că adoptarea unei limbi unice aduce cu sine riscul, ca pe termen lung să asistăm la o severă sărăcire a obiectelor ştiinței, la ocultarea diversității punctelor de vedere asupra acestor obiecte, oricât de solide ar fi. Monolingvismul, chiar dacă nu ar fi considerat periculos pentru cultură, este aducător de pericole pentru

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

ştiință, contrar părerii răspândite că ştiința, spre deosebire de cultură, ar putea să funcționeze cu o lingua franca. Aceasta nu este acceptabil pentru că se asociază cu o omogenizare a punctelor de vedere, o felurilor de a vedea, a modurilor de a gândi, care se insinuează pe nesimțite, riscând să fie percepute pe termen lung drept modalități proprii de citire şi înțelegere a datelor lumii. La „o gândire unică" riscul este de „știință unică". Măsurile punctuale de remediere a acestor riscuri sunt la fel de binevenite ca şi măsurile generice. Anne-Claude Berthoud afirmă utilitatea inițiativelor originale care să demonstreze posibilitatea de a dezvolta un concept plurilingv legat de publicațiile ştiințifice, înscris în cadrul mai larg al unor politici noi care să integreze diversitatea în dezvoltarea cercetării, în depunerea de cereri sau în folosirea expertizei. O altă provocare identificată de autoare este posibilitatea de a pune în concordanță exigențele de standardizare cu cele de calitate, reieşite din confruntarea limbilor şi a modurilor discursive în producerea discursurilor ştiințifice (Berthoud 2007:3-4 şi 6).

În mod natural diversitatea este realitatea şi soluția cea mai la îndemână într-o societate globalizată. Georges Lüdi face o sinteză asupra principalelor opțiuni în situație de pluralitate lingvistică. Autorul remarcă mai întâi diversitatea formelor de comunicare în situație exolingvă, înțeleasă ca o interacțiune în care nu toți participanții împărtăşesc aceeaşi limbă şi sunt conştienți de acest fapt. În atare context în afară de cele trei strategii principale prezentate de Vandermeeren (1998) – impunerea propriei limbi, adaptarea la limba interlocutorului şi alegerea unei lingua franca „neutră", mai există şi strategii mixte, care implică şi *forme de vorbire plurilingvă*. Lüdi emite ipoteza că se pot formula întrebări şi da răspunsuri în diverse limbi, că există provocarea de a găsi mijloace plurilingve de negociere a soluțiilor care se impun sau de prezentare a rezultatelor unei cercetări (Lüdi 2010:22).

Şi Lorenza Mondada a remarcat în câteva rânduri faptul că în lumea ştiinţifică există o multitudine de practici lingvistice şi că ingeniozitatea soluţiilor demonstrează cât este de iluzorie căutarea unui model unic (Mondada 2005a:88).

Şi învăţământul superior intră sub incidenţa observaţiilor privitoare la standardizare vs diversitate şi asta pe mai multe planuri, majoritatea legate managementul calităţii, dar cuprinzând şi aspectele lingvistice care ne interesează aici.

Jean-Claude Usunier consideră că în lumea actuală universităţile sunt o industrie pe piaţa internaţională (în sensul anglo-saxon al termenului, de sector de activitate care oferă produse relativ omogene) şi se poate afirma, în sensul strict al termenilor, că acesta este globalizat pentru disciplinele exacte, pentru ştiinţele inginereşti şi pentru anumite ramuri ale medicinei. Dar pentru ştiinţele umaniste şi sociale este clar că acesta este multidomenial. Limbile locale, culturile, sistemele de valori şi normele sociale contribuie la înrădăcinarea ştiinţelor umaniste şi sociale în contextul local. Acestea pot fi internaţionalizate şi să coopereze la scară planetară, dar nu pot să se dezvolte prin negarea activului identitar care le înrădăcinează. Soluţia ar putea fi un plurilingvism pragmatic care să se opună mitului anglocentrist pe tărâm lingvistic şi cultural. Altfel negarea pluralităţii duce la o lezare a diversităţii necesare pentru dezvoltarea cunoaşterii sociale şi umane în genere (Usunier 2010a:43-44).

Tocmai această diversitate cognitivă se corelează cu apariţia de noi cunoştinţe. Acest argument este adus de Georges Lüdi în sprijinul exprimării avantajului pe care îl implică constituirea de echipe mixte. Lingvistul consideră că trebuie avut în vedere înainte de toate faptul că există o anumită opacitate specifică fiecărei limbi şi că, în consecinţă, este pertinentă pledoaria pentru o diversitate lingvistică ca una dintre dimensiunile gestionării diversităţii în contexte de cercetare, fie că acestea sunt sub auspicii private sau în

Scanned with OKEN Scanner

universități. Exploatarea acestei diversități cognitive este generatoare de noi idei (Lüdi 2010:21).

Discuțiile asupra diversității şi standardizării în relație cu plurilingvismul scot la iveală mai multe ambivalențe ale acestei problematici, pe alocuri chiar paradoxuri. Este cazul dicotomiei distanță/ proximitate descrisă de Anne-Claude Berthoud, care consideră că plurilingvismul ar putea juca rolul dublu de a instaura distanțe în acelaşi timp cu țintirea spre miezul lucrurilor. Distanța metalingvistică care se impune atunci când cuvintele sunt puse sub lupa interogării sensului lor este cuplată cu profunzimea conceptuală care se revelează implicit din sondarea acestor semnificații. Este vorba de un mod de situare la frontieră pentru a sesiza esența şi de a institui un raport de continuitate între realitatea cuvintelor şi realitatea lucrurilor de care sunt legate (Berthoud 2007:5).

Plurilingvismul joacă şi pare că va juca încă şi în viitor un rol important într-o aşezare calitativă a lucrurilor, care se bazează pe valoarea intrinsecă a limbilor. Ozolins susține că aceasta se verifică şi în cadrul reuniunilor ştiințifice, unde limba nu funcționează ca un medium neutru, ci îşi poartă şi reprezintă valorile sale culturale, politice, economice şi psihologice (Ozolins apud Baetens Beardsmore 2009:1).

Mutând observația calitativă pe terenul universitar Gabriela Steffen şi Jeanne Pantet remarcă cum modul unilingv şi monogestionat al elaborării conceptuale valabil la unele cursuri, pare orientat mai degrabă spre un randament cantitativ al conținuturilor disciplinare transmise de profesor, în timp ce modul bilingv şi poligestionat adoptat de unii dintre profesori pune pe prim plan un randament în termeni calitativi, mizând pe o co-construcție şi o problematizare a noțiunilor disciplinare împreună cu o puternică articulare a rețelelor noționale (Steffen & Pantet 2011:139).

O parte din observațiile care atrag atenția asupra indicilor calitativi ai plurilingvismului, îl relaționează şi cu un

Scanned with OKEN Scanner

plus de creativitate. Studiul Comisiei Europene care s-a preocupat de această problematică şi pe care l-am mai evocat în alte contexte ale lucrării de faţă acordă un spaţiu larg rolului limbilor în inovaţie şi creativitate. Astfel acestea sunt afirmate ca şi caracteristici istorice ale timpurilor actuale, care contribuie la succesul social şi economic. Inovaţia este un element esenţial, o măsură a reuşitei sociale şi printre sursele care o alimentează se regăsesc creativitatea şi plurilingvismul. Momentul actual este considerat crucial de specialişti în diverse ramuri de cercetare, mai ales în neuroştiinţele care sunt în plin avânt şi asta reiese din compararea observaţiilor despre performanţa umană dublată de o mai bună înţelegere a ceea ce se întâmplă în creier. Deşi în această privinţă cercetările sunt încă la început, există semnale că acestea se vor înmulţi din ce în ce mai mult pe parcursul următorului deceniu. Studiul menţionează că deja este posibil de remarcat că există o convergenţă între date asemănătoare care provin din cercetări având unghiuri de abordare distincte. Aceste rezultate conduc spre necesitatea unei şi mai mari promovări a plurilingvismului şi multilingvismului. Faptul de a cunoaşte o a doua sau o a treia limbă nu prezintă doar avantaje pe plan lingvistic, ci o valoare adăugată cu ecou în mai multe categorii de activităţi umane. Foarte mulţi dintre specialiştii implicaţi în studiul menţionat au susţinut acestea pe întreg parcursul desfăşurării anchetelor, arătându-se convinşi în mod ferm de contribuţia plurilingvismului la creativitate şi de faptul că limbile sunt cu adevărat un atu (Etude 2009:25).

Aprofundând beneficiile cognitive tot în sens calitativ, în studiu se afirmă că plurilingvismul permite un mai mare control cognitiv în scopul rezolvării problemelor, că există o mai mare facilitate în rezolvarea problemelor, că există dovada gândirii abstracte, a formulării ipotezelor creative, o mai mare uşurinţă în a forma concepte şi în genere o mai mare flexibilitate mentală. Aceste avantaje îşi găsesc explicaţia în

Scanned with OKEN Scanner

exercițiul gestionării active a două sau mai multe sisteme lingvistice în diferite experiențe practice de-a lungul timpului (Baetens Beardsmore 2009:3 şi Etude 2009:7).

Studiile neurologice efectuate cu ocazia cercetărilor centralizate în studiul menționat au analizat îndeaproape procesul de tratare a limbajului în creierul unui bilingv sau a unui plurilingv care apare drept diferit de cel al unei persoane unilingve, deoarece mai multe limbi sunt gata să fie activate când este nevoie. S-a observat că existența a mai mult de o limbă cunoscută conduce la faptul că persoanele plurilingve realizează mai bine controlul cognitiv comparat cu cei unilingvi. Aceasta înseamnă o bună „funcție executivă", concept cheie în controlul cognitiv. Spiritul plurilingv se sprijină pe mecanisme diferite de cele folosite de un spirit unilingv care nu dispune decât de un singur cadru referențial de bază. Se pune atunci întrebarea dacă această funcție executivă plurilingvă nu ar putea fi forma unui atu cognitiv care ar putea face să crească potențialul creativ. Multe raportări scot la iveală faptul că indivizii plurilingvi, mai ales bilingvii au o capacitate superioară de exercitare a acestei funcții prin comparație cu persoanele unilingve. Cercetări asupra modului de tratare a cererilor indică cum un spirit pluriligv poate să funcționeze pe mai multe sarcini în acelaşi timp mai aprofundat decât un unilingv. Aceasta poate fi atribuit atenției şi controlului inhibitor. Funcționarea simultană pe mai multe obiective poate fi văzută ca efectuare simultană a mai multor sarcini şi aceasta ține de controlul executiv (Etude 2009:7-8).

Studiul din 2009 relevă şi constatarea că legăturile dintre plurilingvism şi o mai bună capacitate de a formula ipoteze se sprijină pe faptul că gândirea este mai ordonată şi are o capacitate sintetică superioară. Cercetări care dovedesc aceasta au fost făcute raportat la domenii diverse şi diferite ca şi profil, inclusiv matematică şi ştiințe. Circuite neurologice

Scanned with OKEN Scanner

specifice şi sisteme cerebrale multicaptoare (responsabile cu schimbări de organizare şi de plasticitate a creierului) ar putea fi rezultanta plurilingvismului persoanei în cauză. Se pune atunci întrebarea dacă faptul de a stăpâni o limbă, facilitează din punct de vedere neuronal şi învățarea altora, dacă învățarea limbilor este un proces cumulativ. Numeroşi cercetători în neuroştiințe s-au aplecat asupra studiului celei de-a doua limbi şi au constatat că modificările de activitate electrică a creierului s-ar putea produce cu mult mai repede decât s-a presupus o bună bucată de timp. Mai multă vreme s-a afirmat că orice impact legat de cunoaşterea unei a doua limbi nu se manifestă decât atunci când se atinge un anumit nivel de competență în acea limbă. Dar recent s-a descoperit că există modificări perceptibile care se pot produce la nivelul creierului chiar şi atunci când este vorba de o expunere limitată la o nouă limbă. Consecințele acestor descoperiri sunt în continuare în studiu atât în ce priveşte învățarea în general, cât şi în ceea ce priveşte creativitatea (Etude 2009:9).

În afară de aceste consecințe care rămân în sfera cognitivă, au fost raportate şi beneficii la nivel fiziologic ca urmare a exercițiului plurilingv. Baetens Beardsmore subliniază importanța unei ipoteze care s-a confirmat recent şi anume cum, competențele plurilingve prin impactul asupra capacității de a rezolva probleme complexe, au efecte de întârziere a îmbătrânirii şi asupra acuității operațiilor cerebrale. Altfel spus, departe de a fi sursă de ineficiență, multiplicarea limbilor cunoscute contribuie la creşterea cunoştințelor şi a capacității de cunoaştere (Baetens Beardsmore 2009:4).

În întărirea remarcilor cu privire la relevanța cognitivă a plurilingvismului vin şi afirmațiile lui Georges Lüdi si Anne-Claude Berthoud. Primul susține că cogniția împărtăşită care rezultă din co-enunțarea în interacțiune este subsidiară noțiunii de repertorii plurilingve mobilizate în interacțiune. Creativitatea rezultă din ceea ce se construieşte atunci când

Scanned with OKEN Scanner

două culturi şi două moduri de gândire, două limbi şi două forme de comportament se întâlnesc, sub învelişul aceluiaşi individ (Lüdi 2010:32).

Cea de-a doua autoare subliniază rolul „cogniției situate" care priveşte construcția obiectelor cunoaşterii în interacțiuni verbale în tandem cu o „lingvistică întrupată" care se referă la formele lingvistice disursive deja înscrise în obiecte având implicații ştiințifice, sociale şi economice (Berthoud 2007:6).

Am arătat, ilustrând prin diferite exemple, faptul că plurilingvismul este o valoare atât pentru individ cât şi pentru societate. Cunoaşterea şi folosirea activă a limbilor se vădeşte a fi atât la scară micro cât şi la scară macro o valoare care sporeşte randamentul şi eficiența domeniului sau planului social în care este inserată. Patrick Cardenet identifică fluxuri şi poli de contact a limbilor în zona activităților lucrative, a studiilor, a turismului şi transporturilor ori a spațiului virtual. Astfel acestea activează trei serii de factori care susțin fenomene de plurilingvism:

- vectori ce creează spații interlocutorii deteritorializate;
- vectori ce întăresc comunicarea localizată;
- vectori ce favorizează interacțiunile dintre diverse limbi.

Datorită acestora se accentuează dinamica limbilor, modul de viață al limbilor şi în acelaşi timp se realizează amprentele culturale, noile moduri de interculturalizare ale lumii contemporane (Chardenet 2010:129). O pluricompetență lingvistică ar fi aceea unde plurilingvismul, denotând cunoaşterea mai multor limbi, se potențează printr-o distribuire pluridomenială.

Scanned with OKEN Scanner

11. Concluzii şi perspective

Tabloul asupra plurilingvismului pe care l-am propus aici nu este unul exhaustiv. Am încercat să punctăm piste importante care să confere o imagine actuală asupra problematicilor în discuție. La unele capitole am introdus teme de reflexie care nu există încă în țara noastră, dar care sunt vehiculate şi aprofundate în alte spații culturale. Per ansamblu expunerea de aici îşi doreşte să fie şi o invitație de a identifica şi de a valorifica potențialul pe care luarea în considerație a plurilingvismului îl oferă. Aceasta este valabil pe mai multe planuri: lingvistic, educațional, economic, social, al ştiinței şi cercetării.

Limbile s-au dovedit a fi o valoare cu multiple valențe şi cu o capacitate de inserare practică remarcabilă. Este baza pe care trebuie privit spre viitor, spre noi moduri de potențare a acestei valori în folos social şi al persoanei umane particulare. Pentru a concretiza această privire prospectivă redăm mai jos, câteva direcționări posibile, inspirate din recomandările Comisiei europene de la finalul studiului din 2009 pe care l-am citat deja:

- Este importantă capacitarea tuturor eforturilor care vizează promovarea învățării altor limbi, care va încuraja astfel coeziunea socială, va recunoaşte valoarea tuturor competențelor lingvistice adiționale (limbă majoritară, minoritară, regională, tradițională şi va avea impact asupra luării deciziilor strategice la nivel public);
- Se impune asumarea de inițiative pentru ca organizațiile din Spațiul european al cercetării să poată avea acces la finanțare, prin intermediul mecanismelor de

Scanned with OKEN Scanner

tipul fondurilor cadru pentru a putea conduce noi cercetări ştiinţifice despre contribuţia plurilingvismului la dezvoltarea creativităţii, de exemplu în domeniul neuroştiinţelor;

- Este necesară pregătirea unei analize statistice şi lingvistice a politicilor economice, sociale, din sănătate ale UE cu scopul de a demonstra legăturile de tip cauză – efect şi rolul plurilingvismului în sensul de capital uman al Uniunii Europene;
- Este de dorit realizarea de cercetări suplimentare asupra dinamicii echipelor plurilingve însărcinate cu conceperea de proiecte, atrăgând participarea multinaţionalelor europene;
- Este utilă o mobilizare în vederea abordării plurilingvismului la nivel de studii ulterioare din unghiul creativităţii, cu analiza tuturor factorilor care pot contribui la aceasta, fără a se limita doar la factorul lingvistic;
- Se întrevăd beneficii din iniţiativa de formare în cadrul UE a unui grup de specialişti, provenind din diferite State membre care să studieze consecinţele studiilor despre plurilingvism deja întreprinse asupra articulării politicilor lingvistice ulterioare derulării acestora, mai ales în ce priveşte ancorarea şi racordarea la politici din alte domenii precum cel financiar, al administraţiei sociale, al educaţiei, al ştiinţei, al sănătăţii (Etude 2009:26).

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Bibliografie

A. Cărți de referință și capitole din cărți

1. Ager, Dennis, *Identity, Insecurity and Image: France and Language*, Multilingual Matters, Clevedon, 1999.
2. Baggioni, Daniel, *Langues et nations en Europe*, Payot, Paris, 1997.
3. Barbier, Jean-Marie, Olga Gălățanu (dir.), *Les savoirs d'action: une mise en mots des compétences ?*, L'Harmattan, Paris, 2004.
4. Bakhtine, Mikhail, *Le Marxisme et la philosophie du langage. Essai d'application de la méthode sociologique en linguistique*, Collection Le Sens Commun, Les Éditions de Minuit, Paris, 1977.
5. Bârlea, Petre Gheorghe, *Multilingvism şi interculturalitate*, Editura „Grai şi suflet-cultura națională", Bucureşti, 2010.
6. Beacco, Jean-Claude, Byram, Michael, *Guide pour l'élaboration des politiques éducatives en Europe. De la diversité linguistique à l'éducation plurilingue*, Conseil de l'Europe, Strasbourg, 2003.
7. Benveniste, E., *Problèmes de linguistique générale*, Gallimard, Paris, 1966.
8. Idem, *Problèmes de linguistique générale II*, Gallimard, Paris, 1974.
9. Blanchet, Philippe, *La linguistique de terrain: méthode et théorie*, Éditions PUR, Rennes, 2000.
10. Bourdieu Pierre, *Les règles de l'art, genèse et structure du champ littéraire*, Seuil, Paris, 1998.

Universitaires Romandes, Lausanne, 2005 (= Mondada 2005a).
51. Moore, Danièle (éd.), *Les représentations des langues et de leur apprentissage: références, modèles, données et méthodes*, Éditions Didier, Paris, 2001.
52. Idem, *Plurilinguismes et école*, avec une postface de Daniel Coste, Éditions Didier, Paris, 2006.
53. Moore, Danièle et Véronique Castelotti (eds.), *La compétence plurilingue: regards francophones*, Peter Lang, Berne, 2008.
54. Papaux, Alain, *Introduction à la philosophie du „droit en situation"*, Paris /Genève / Bruxelles, 2006.
55. Pescheux, M., *Analyse de pratique enseignante en FLE/FLS*, Coll. Action & Savoir, L'Harmattan, Paris, 2007.
56. Porquier, Rémy et Py Bernard, *Apprentissage d'une langue étrangère: contextes et discours*, Éditions Didier Scolaire, Paris, 2004.
57. Pottier, Bernard, *Le langage*, Bibliothèque du CEPL, Paris, 1973.
58. Idem, *Linguistique générale*, Klincksieck, Paris, 1974.
59. Prigogine, Ilya & Isabelle Stengers, *Entre le temps et l'éternité*, Fayard, Paris, 1988.
60. Puren, C., *Histoire des méthodologies de l'enseignement des langues*, Nathan, Clé International, Paris, 1988.
61. Saban, Roger, *Aux sources du langage articulé*, Collection Préhistoire, Éditions Massan, Paris, Milan, Barcelone, 1993.
62. Slama-Cazacu, Tatiana, *Introducere în psiholingvistică*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1968.
63. Tarteler, Grete, *Identitatea europeană*, Editura Cartea Românească, 2006.
64. Tollefson, James, *Planning Language, Planning Inequality. Language Policy in the Community*, Longman, London and New York, 1991.

Scanned with OKEN Scanner

61. Idem, *La science est-elle universelle?*, în: Alliage, nr. 55-56, Paris, 2003, p. 104-114.
62. Idem, *Toutes les cultures humaines construisent leurs outils conceptuels. La science est-elle universelle?*, în: Le monde diplomatique, nr. 1, Paris, 2006, p. 32-33.
63. Lüdi, Georges, *La plus-value de la diversité linguistique pour la créativité d'équipes mixtes dans des contextes de recherche*, în: „Les enjeux du plurilinguisme pour la construction et la circulation des savoirs" (Colloque d'automne du 12-13 novembre 2009, Berne), Académie Suisse des Sciences Humaines et Sociales, Berne, 2010, p. 21-36.
64. Lynch, Michael, *Ethnométhodologie et pratique scientifique: la pertinence du détail*, în: Cahiers de recherche sociologique, vol. 5, nr. 2, Québec, 1987, p. 45-62,
65. Mettewie, Laurence, *Blocages francophones face à l'apprentissage du néerlandais ou la place du néerlandais dans notre système de valeurs*, în vol.: Morelli, A. et al., „Le racisme: Elément du conflit Flamands-francophones ?", Labor, Bruxelles, 1998, p. 141-144.
66. Meissner, Franz-Joseph, *Que peut apporter la didactique de l'intercompréhension aux systèmes éducatifs européens*, în: Les langues modernes, nr. 1, Paris, 2008, p. 15-24.
67. Melo-Pfeifer, Silvia, *Délocalisations dans la production et dans la circulation des savoirs en didactique de langues*, în: ÉLA, nr. 153 („Approches plurielles et multimodales"), Paris, 2009, p. 119-127.
68. Merlino, Sara, Véronique Traverso, *Les séquences de traduction spontanée comme mécanisme de réparation dans des interactions professionnelles*, în:

Scanned with OKEN Scanner

23. OEP 2013-2016 = (www.observatoireplurilinguisme.eu/images/General/Strategie/strategie_2013-2016v3.pdf).
24. Recommandation 2008 = Recommandation CM/Rec (2008)7 du Comité des Ministres aux Etats membres sur l'utilisation du Cadre européen commun de référence pour les langues (CECRL) du Conseil de l'Europe et la promotion du plurilinguisme (adoptée par le Comité des Ministres le 2 juillet 2008, lors de la 1031e réunion des Délégués des Ministres)
www.coe.int/t/dg4/linguistic/Conventions_FR.asp
25. Rosnay, J., *La révolte du pronétariat*, Librairie Arthème Fayard, (www.pronetariat.com/livre/) 2006.

E. Documente oficiale

1. ***Cadre européen commun de référence pour les langues (• Apprendre • Enseigner • Évaluer), Éditions Didier, Paris, 2000. Am folosit mai ales:
2. Commission Européenne, *Promouvoir l'apprentissage des langues et la diversité linguistique: plan d'action 2004-2006*, Luxembourg, 2004.
3. CONSEIL DE LA LANGUE FRANÇAISE, *L'avenir du français dans les publications et les communications scientifiques et techniques*, vol. I, II, III, Québec, Gouvernement du Québec, 1981.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Abrevieri

1. AGCS - Accord Général sur le Commerce de Service.
2. AUF – Agence Universitaire de la Francophonie
3. CDFUE 2007 = Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene
4. CECRL = Cadre Européen commun de référence pour les langues: apprendre, enseigner, évaluer, Editions Didier, Paris, 2001.
5. CEDRHE = Centre d'Études, de Documentation et de Recherches en Histoire de l'Éducation, Université Montpellier, 2007.
6. CE 2004 = Commission Européenne, *Promouvoir l'apprentissage des langues et la diversité linguistique: plan d'action 2004-2006*, Luxembourg, 2004.
7. CLIL = Content Language Integrated Learning.
8. Comunicarea 2008 = Comunicarea (2008) adresată de către Comisia Europeană Parlamentului European şi Consiliului Uniunii Europene, intitulată: *Multilingvismul: un atu pentru Europa şi o responsabilitate comună*
9. DLF = DLF Bruxelles-Europe, *Diversité linguistique et langue française.*
10. ECML = European Centre for Modern Languages of the Council of Europe
11. EFPE 1992 = Tratatul de la Masstricht: *Educaţie şi formare profesională în Europa*, 1992.

12. ÉLA = „Études de linguistique appliquée – Revue de didactologie des langues-cultures et de lexicultu-rologie", coordonnée par Clara Ferrão Tavares, Université de la Sorbonne Nouvelle (Paris III), Paris.
13. Etude 2009 = Etude sur la contribution du multilinguisme à la créativité, Bruxelles, 2009.
14. GATS = General Agreement on Trade in Services
15. LGDJ = Librairie générale de Droit et de jurisprudence, Paris, 1967.
16. MDP = Monitor Didactic Plurilingv
17. PIP = „Pratiques innovantes du plurilinguisme. Émergence et prise en compte en situations franco-phones", sous la direction de Philippe Blanchet et Pierre Martinez, Éditions des archives contemporaines, Paris, 2010.
18. OEP = Observatoire Européen du Plurilinguisme
19. OFS = Office fédéral de la statistique
20. Recommandation 2008 = Recommandation CM/Rec (2008)7 du Comité des Ministres aux Etats membres sur l'utilisation du Cadre européen commun de référence pour les langues (CECRL) du Conseil de l'Europe et la promotion du plurilinguisme
21. VALS-ASLA = „Bulletin Suisse de Linguistique Appliquée", numero spécial, nr. 1, Université de Lausanne, Lausanne, 2010.

Scanned with OKEN Scanner

Anexă - Exemple
Descrierea succintă a câtorva proiecte lingvistice cu implicații plurilingve [4]

Titlul proiectului	In-CLASS - Comunicare Internațională şi Evaluarea Competențelor Lingvistice
Linia de finanțare	LLP-LdV-TOI-2009-RO-010
Nr. ref.	Life Long Learning Programme, Leonardo Da Vinci – Transfer of Innovation
Scopul proiectului	Creşterea competitivității IMM-urilor din țările partenere prin sprijinirea lor în scopul identificării barierelor de limbă şi cultură care apar în contextul comerțului extern şi/sau pentru dezvoltarea unei forțe de muncă multilingve;
Grupul țintă	IMM-uri
Descrierea succintă a proiectului	Sectorul IMM-urilor (SMEs) este, în mod tradițional, sectorul care s-a confruntat cu cele mai multe dificultăți în ceea ce priveşte barierele lingvistice (vezi raportul Elan 2007), dificultăți care au condus la scăderea cu până la 11% a procentului de tranzacții din cadrul SME-urilor Europene. Sprijinul oferit prin implementarea auditelor de limbă pentru îmbunătățirea competitivității le sporeşte şansele de supraviețuire şi de extindere prin intermediul exportului şi prin aceasta să mențină un nivel ridicat al angajabilității. Mai mult, această acțiune ajută la crearea de noi

[4] Mulțumiri speciale pentru Fundația Euroed Iaşi, doamnei preşedinte Prof. Dr. Anca Cristina Colibaba care au furnizat informații ce se află la baza acestui capitol.

Scanned with OKEN Scanner

	locuri de muncă introducând noi categorii de angajare prin consultanți şi manageri de structuri. Produsele elaborate: • schemă de audit operațională în cadrul celor patru țări partenere în proiect, administrată de instituții sau structuri guvernamentale care oferă auditări lingvistice IMM-urilor; • schemă de Pregătire Profesională pentru Auditul Lingvistic, realizată în vederea formării auditorilor / consultanților; • un plan de valorizare pentru promovarea strategiei şi a programului de training; • ateliere de lucru în fiecare țară parteneră, incluzând schimbul şi dezvoltarea de idei şi noi metode de lucru între diferitele centre; • un site cu ştiri despre rezultate şi rezumate ale procesului desfăşurat, accesibil în limbile țărilor partenere; site-ul va conține materiale de studiu în limbile țărilor partenere care pot fi descărcate şi care vor include o componentă online, pre- şi post- audit pentru IMM-uri, precum şi un ghid adresat auditorilor • un raport de validare care să revizuiască progresul şi punctele slabe, cu recomandări pentru acțiunile viitoare; • două seminarii în fiecare țară pentru diseminarea produselor proiectului adresate consilierilor de afaceri şi consultanților.
Website	http://www.inclass-project.eu/

Scanned with OKEN Scanner

Titlul proiectului	**Elancenet** - European Resource And Language Centre Network
Linia de finanțare	90465-CP-1-2001-1-RO-LINGUA-L1
Nr. ref.	SOCRATES LINGUA 1
Scopul proiectului	
Grupul țintă	
Descrierea succintă a proiectului	***Lancenet - Rețea Europeană de Centre de Resurse şi de Limbi Străine*** - este un program Lingua 1 finanțat de Uniunea Europeană, care promovează învățarea limbilor străine, în general, şi pledează pentru învățarea limbilor mai puțin folosite, predate şi studiate în Europa, precum Olandeză, Greacă, Irlandeză, Italiană, Lituaniană, Norvegiană şi Română. Instituții membre ale proiectului sunt: EuroEd, Karel de Grote - Hogeschool - Technical University Antwerp - Belgia, Epimorfotiki Kilkis Ltd - Grecia, The Kilkis Association of Foreign Languages School Owners - Grecia, Crucual Kit* - Ireland Language, Centre Ionad and Teangacha, National University of Ireland - Irlanda, The Linguistics Institute of Ireland - Irlanda, PIXEL – Italia, Public Service Language Centre – Lithuania, Soros International House – MBA Center - Lithuania, VOX - Norwegian Institute for Adult Learning - Norvegia, Netraptor S.R.L. - România, QUEST România - România. Partea tehnica a portalului este

Scanned with OKEN Scanner

	realizata de firma S.C. Netraptor S.R.L. - România. În cadrul acestui proiect a fost realizat un portal, unde persoanele interesate de învățarea limbilor străine, incluzând şi persoanele cu nevoi speciale de învățare, pot găsi informații despre servicii lingvistice, cursuri, resurse de învățare, sisteme de asigurare a calității în domeniul limbilor străine, oportunități de finanțare şi evenimente dedicate învățării limbilor străine. Informația poate fi accesată în oricare dintre cele şapte limbi ale țărilor partenere, precum şi în limba engleză.
Website	Link inactiv

Scanned with OKEN Scanner

Titlul proiectului	**Learning By Moving**
Linia de finanțare	225782-CP-1-2005-1-LT- Lingua-L1
Nr. ref.	SOCRATES LINGUA 1
Scopul proiectului	Proiectul Socrates *„Să învățăm călătorind"* urmăreşte să conştientizeze publicul larg asupra importanței achiziției deprinderilor de comunicare într-o limbă străină şi implică parteneri din şapte state: Lituania, Marea Britanie, Italia, Polonia, Germania, Malta şi Romania.
Grupul țintă	Grupul țintă este publicul general, cu preponderență: turişti, studenți, diferite categorii ocupaționale interesate în obținerea unui loc de muncă în Italia. Pasagerii ce au călătorit cu mijloacele de transport ale companiilor *Sempre ditto tour* şi *Eurovoyage* au fost implicați în activități de învățare a unor noțiuni de bază în italiană şi engleză. Călătorii au avut de completat fişe, au ascultat casete, au avut teme şi au putut beneficia de ore gratuite de italiană. La sfârşitul călătoriilor participanții au dobândit achiziții lingvistice în italiană şi engleză care să le asigure comunicarea adecvată în situații reale. Proiectul a durat un an, timp suficient pentru călători să învețe să se prezinte sau să ceară informații utile în diferite ocazii.

Scanned with OKEN Scanner

Descrierea succintă a proiectului	Principalele obiective ale proiectului au fost promovarea apartenenței la Uniunea Europeană, stimularea învățării continue şi autonome, promovarea limbilor de mică circulație, facilitarea accesului la învățarea limbilor străine, facilitarea mobilității studenților şi a forței de muncă în Europa.
Website	Link inactiv

Scanned with OKEN Scanner

Titlul proiectului	**ALL** – Autonomous Language Learning
Linia de finanțare	225782-CP-1-2005-1-ES- Lingua-L1
Nr. ref.	SOCRATES LINGUA 1
Descrierea succintă a proiectului	Proiectul de Învățare Autonomă a Limbilor Străine (ALL), finanțat de Uniunea Europeană, a elaborat cursuri de limbi desfăşurate în clasă şi online pentru patru limbi europene (turcă, română, bulgară, lituaniană) Cursurile sunt adresate celor care au avut un prim contact cu una dintre aceste limbi şi doresc să progreseze de la un nivel de bază minim spre o competență superioară (A2 în Cadrul European Comun de Referință). Cursurile rezultate sunt destinate şcolilor de limbi şi universităților
Website	http://www.allproject.info/index.php?id=35&L=2

Scanned with OKEN Scanner

Titlul proiectului	**CHAIN STORIES**
Linia de finanțare	229633-CP-1-2006-1-ES-Lingua-L1
Nr. ref.	SOCRATES LINGUA 1
Scopul proiectului	Plurilingvismul este unul dintre cele mai importante instrumente pe care le putem utiliza pentru a susține incluziunea socială şi toate celelalte aspecte subliniate de această dimensiune. Poate mai mult decât oricine, noua generație ar trebui să învețe cum să mânuiască eficient acest instrument pentru a-i maximaliza disponibilitățile.
Grupul țintă	
Descrierea succintă a proiectului	Proiectul de față dezvoltă un cadru internațional în care copiii pot afla ce anume înseamnă plurilingvismul, ce înseamnă pentru contextul lor şi cum anume îl pot utiliza pentru a-şi atinge obiectivele. Observând asemănările şi deosebirile din cadrul aceleaşi familii lingvistice, copiii pot înțelege diversele conexiuni dintre diferitele țări. Este de asemenea dezvoltată şi componenta culturală, copiii fiind încurajați să afle noi informații despre partenerii internaționali. Activitățile din cadrul proiectului nu se reduc doar la scrierea şi postarea unor texte scrise. Ele sunt cu mult mai complexe. Copiii şi profesorii coordonatori trebuie să ia în considerare gradul de accesibilitate al structurii şi al vocabularului inclus în anumite poveşti pentru a-l adapta la nivelul de

Scanned with OKEN Scanner

	cunoştinţe lingvistice al partenerilor. Astfel copiii află noi informaţii şi, în acelaşi timp, crează o poveste care să se potrivească cu profilul şi abilităţile partenerilor.
Website	http://www.chainstories.eu/index.php?id=17&L=6

Scanned with OKEN Scanner

Titlul proiectului	**TOOL2** – Tool for Online and Offline Language Learning
Linia de finanțare	230285-CP-1-2006-1-RO-LINGUA-L2
Nr. ref.	SOCRATES LINGUA 2
Scopul proiectului	Misiunea proiectului a fost aceea de a crea un sistem de învățare mixtă, online şi în clasă, cu materiale elaborate pentru învățarea şi predarea a cinci limbi (olandeză, estonă, maghiară, malteză, slovenă) şi cu tehnici de lucru transferabile şi în învățarea şi predarea altor limbi.
Grupul țintă	Elevi, profesori şi alte categorii de persoane
Descrierea succintă a proiectului	Proiectul se adresează adulților care au avut un prim contact cu una dintre aceste limbi (olandeză, estonă, maghiară, malteză, slovenă) şi care doresc să progreseze de la un nivel de bază minim la o competență superioară (A2). În grupul țintă intră personae din diasporă, oameni de afaceri, imigranți, turişti, precum şi alte categorii interesate în studierea limbilor. Cursurile sunt concepute astfel încât să promoveze învățarea autonomă oferind utilizatorilor oportunități de exersare si autoevaluare a progresului pe tot parcursul programului. Sunt incluse ore săptămânale offline sub îndrumarea tutorelui de curs. În cadrul întâlnirilor săptămânale au fost abordate teme de actualitate, structuri gramaticale şi au fost clarificate elemente prezentate online în săptămâna precedentă. Cursanții sunt mereu

Scanned with OKEN Scanner

	invitați să reflecteze asupra procesului de învățare. Cursurile au fost accesibile prin intermediul şcolilor de limbi şi prin programele de limbi ale universităților europene. O listă a cursurilor este afişată pe site-urile respective.
Website	http://www.toolproject.info/index.php?id=30&L=10

Scanned with OKEN Scanner

Titlul proiectului	**DinoCrocs** Travel to Balkans
Linia de finanțare	LLP-LdV-TOI-2007-BG-166013
Nr. ref.	LEONARDO DA VINCI Transfer of Innovation
Scopul proiectului	Proiectul vine să răspundă la următoarea problemă: Cum învață copiii să comunice eficient într-o limbă străină? Aventurile lui Hocus şi Lotus reprezintă un model de învățare a unei limbi străine la vârstă mică.
Grupul țintă	elevi
Descrierea succintă a proiectului	Activitățile desfăşurate în cadrul proiectului urmăresc atingerea unor factori fundamentali în efortul de a-i învăța pe copii o limbă străină, aceştia fiind reprezentați de relația educator/adult –copil şi de metoda/ maniera în care copiii sunt expuşi experienței lingvistice. Proiectul, având ca şi obiectiv, reconstituirea cadrului relațional şi afectiv în care copilul învață prima limbă, are la bază, ca şi principiu fundamental în învățarea unei limbi străine, o relație interpersonală (= comunicare bună = afecțiune) care este esențială în procesul de învățare a unei limbi străine.
Website	http://www.hocus-lotus.edu/

Scanned with OKEN Scanner

Titlul proiectului	**ELSTI** European Languages for Secretaries
Linia de finanțare	LLP/LDV/TOI/2007/RO/008
Nr. ref.	Leonardo Da Vinci- Transfer of innovation
Scopul proiectului	Obiectivele proiectului sunt să creeze oportunități pentru ca partenerii să împărtășească lecții utile şi cele mai bune exemple de practică, să creeze cursuri şi să transfere conținuturi unor grupuri țintă, să valorizeze rezultatele proiectului şi să le facă disponibile pentru cel puțin alte 200 de unități din diferite țări şi instituții europene care nu sunt implicate în ELS. Acest proiect este bazat pe un proiect Leonardo da Vinci, cofinanțat de Uniunea Europeană între 2003-2005, proiect care urmărea îmbunătățirea profilului profesional al personalului administrativ din companii mici şi mijlocii. Acest nou proiect, cu derulare între 2008 şi 2010 se adresează unor nevoi actualizate pe care personalul administrativ le întâmpină în încercarea de a se integra mai bine pe piața muncii. În paralel, mai există o necesitate resimțită la nivelul companiilor mici şi mijlocii: aceea de a colabora mai bine cu instituții de profil asemănătoare din alte țări. Conform studiilor efectuate de Comisia Europeană, multe companii mici şi mijlocii pierd un profit considerabil datorită lipsei unor competențe lingvistice şi interculturale ale angajaților.

Scanned with OKEN Scanner

Descrierea succintă a proiectului	Proiectul *European Languages for Secretaries – Transfer of Innovation* (acronim ELSTI) este un proiect Lenoardo da Vinci – Transfer de Inovație coordonat de Fundația EuroEd şi implementat în perioada 2008 – 2010 în parteneriat cu Connectis (Italia), Kaunas Univerity of Technology (Lituania), NoLimits Education and Training (Marea Britanie), PIXEL Association (Italia) şi PROSPER-ASE Language Centre (România). Impactul proiectului asupra beneficiarilor şi comunității este remarcabil. Partenerii din cadrul proiectului au prevăzut ca la finalizarea acestuia cursurile de limbă, modulele de cultura mediului de afaceri şi modulele de dezvoltare personală destinate administrației întreprinderilor mici şi mijlocii să fie ultilizate de companii locale în îmbunătățirea activității lor de afaceri datorită unei mai bune comunicări cu partenerii străini. Unul dintre cele mai importante rezultate ale proiectului este să pună la dispoziția personalului administrativ şi de secretariat din cadrul întreprinderilor mici şi mijlocii, precum şi elevilor şi studenților care studiază într-un domeniu relevant (afaceri, admnistrație, birotică) o alternativă viabilă şi clară pentru învățarea limbilor străine, un pachet care să fie şi flexibil şi informativ şi care să le îmbunătățească abilitățile în ceea ce priveşte limbile într-o manieră motivantă şi consistentă.
Website	http://www.elsti.eu/

Scanned with OKEN Scanner

Titlul proiectului	**LaProf**: Language Learning for Professionals in ICT and Agriculture
Linia de finanțare	143436-LLP-1-2008-1-F1-KA2-KA2MP
Nr. ref.	Life Long Learning Programme - Key Activity 2
Scopul proiectului	LaProf este un proiect multilateral care are ca scop promovarea învățării de limbi străine în cadrul forței de muncă imigrante, mai ales în sectoarele ICT şi agricultură. Principalul obiectiv este de a se facilita accesul la resursele de învățare, fapt care îi va ajuta pe imigranți să se familiarizeze cu terminologia şi problemele culturale din domeniile lor de activitate, prin intermediul dezvoltării unor exerciții de învățare a limbilor străine. Grupurile țintă cărora li se adresează programul sunt profesori ICT şi specialişti în agricultură. Ca rezultat principal, LaProf a dezvoltat o serie variată de exerciții de învățare a limbilor străine destinate în mod clar grupurilor de utilizatori definite mai sus. Resursele de învățare sunt centrate pe de o parte pe învățarea propriu-zisă, dar reflectă în acelaşi timp şi contextul cultural al țărilor de destinație şi al sectoarelor specifice de activitate.
Grupul țintă	profesori ICT şi specialişti în agricultură
Descrierea succintă a proiectului	Realizarea unor resurse de învățare a limbilor străine (cel puțin 20 traduse şi adaptate în engleză, franceză, română, ungară, estoniană şi rusă) şi care pot fi accesate on-line pe portalul LaProf Web.

Scanned with OKEN Scanner

Website	Link inactiv
Titlul proiectului	**LIS**: „Languages & Integration through Singing"
Linia de finanțare	08-GRU-P-LP-54-IS-IT
Nr. ref.	Life Long Learning Programme - Grundtvig Partnership
Scopul proiectului	Ideea de ordin metodologic şi didactic de la care s-a plecat în elaborarea prezentului proiect o constituie importanța pe care o au Internetul şi cântecul, pe de o parte în promovarea integrării imigranților iar pe de altă parte în dezvoltarea plurilingvismului atât în contextul formal al şcolii, cât şi în cadrul unor cursuri de învățare pe tot parcursul vieții. Această abordare sprijină învățarea centrată pe elev, fiind adaptată cursanților aparținând unor diverse grupe de vârstă. Pentru a încuraja inovația în cadrul educației şi pentru a facilita integrarea în vederea dezvoltării şi îmbunătățirii interacțiunii, înțelegerii şi a comunicării interculturale, acest proiect şi-a propus să producă, să testeze, să optimizeze şi să evalueze materialul didactic pentru limbile italiană, română, rusă, franceză, spaniolă şi portugheză predate ca limbi străine, asociind folosirea cântecelor furnizate de Web (extrem de utile formării competențelor de comunicare într-o limbă străină şi întăririi competențelor intrerculturale) cu utilizarea mijloacelor audio-vizuale şi a sistemului karaoke. Materialul didactic disponibil pe acest portal se adresează atât profesorilor care

Scanned with OKEN Scanner

predau limbile italiană, româna, rusă, franceză, spaniolă şi portugheză, dar şi elevilor, studenților de orice vârstă, persoanelor care doresc să învețe una dintre aceste limbi fără îndrumarea directă a unui profesor, motivate fiind de căutarea unui loc de muncă în străinătate. Instituțional proiectul se adresează şi agențiilor care oferă servicii de turism sau direct turiştilor, ori imigranților. Competențele lingvistice minimale cerute pentru folosirea acestui program trebuie să se situeze cel puțin la nivelul A1 aşa cum este definit în Cadrul European Comun de Referință (CECR). Proiectul îşi propune atingerea nivelurilor cuprinse între A2 şi B1/B2.

Alte obiective ale proiectului:

- să dezvolte conținuturi, tehnici şi practici inovatoare bazate pe tehnologia TIC pentru programul de învățare pe tot parcursul vieții;
- să transfere aceste idei metodologice din sfera educației pentru adulți spre alte contexte din Europa, contexte care au aceeaşi percepție asupra muzicii;
- să îmbunătățească calitatea şi cooperarea în cadrul organizațiilor implicate în educarea adulților.
- să disemineze rezultatele obținute prin site-uri ale partenerilor, prin conferințe, mese rotunde şi întâlniri în cadrul unor evenimente naționale şi internaționale desfăşurate chiar şi în afara țărilor partenere;

Scanned with OKEN Scanner

	• să informeze instituțiile, organizațiile şi autoritățile implicate în predarea limbilor despre coerența şi beneficiile acestei metode şi despre modalitățile de a o integra în curriculum şcolar; • să promoveze schimburi *online* între experți din diferite țări.
Grupul țintă	şcoli, profesori, elevi, parinți
Descrierea succintă a proiectului	Principalele activități ale acestui proiect de Parteneriat Educațional desfăşurat pe perioada a cinci ani sunt: • Întâlniri la nivel local, cu echipele de lucru ale fiecărui partener, cu scopul de a crea cadre metodologice şi de a dezvolta o abordare de introducere a metodei de lucru, precum şi întâlniri ale partenerilor, la nivel transnațional, pentru a decide metodologia de lucru, pentru a împărtăşi experiențele şi pentru a analiza şi evalua procesul desfăşurat; • Redactarea principiilor coordonatoare şi a recomandărilor pentru introducerea metodei de predare a limbilor străine cu ajutorul muzicii, traducerea lor în limbile utilizate şi publicarea pe portalul web; • Elaborarea de modele de material didactic – teme muzicale, vocabular, conținuturi gramaticale, teste de limbă proiectate pentru autoevaluarea elevilor, repetiții având ca suport sisteme karaoke – şi prezentarea lor pe portalul web; • Redactarea, traducerea, editarea şi proiectarea unui portal web în şase limbi

Scanned with OKEN Scanner

	IT/RO/RU/FR/ES/PT conținând materialul didactic amintit mai sus; • Pilotarea materialului didactic în cadrul şcolilor, universităților şi centrelor de formare pentru adulți din țările partenere în cooperare cu partenerii asociați, analizarea feedback-ului, evaluarea şi finalizarea produsului cu rezultatele experimentării; • Particularizarea şi încărcarea platformei cu conținutul modificat; • Dezvoltarea şi implementarea strategiei de diseminare a ideilor cuprinse în proiect şi a rezultatelor obținute prin intermediul publicațiilor, al seminariilor şi al conferințelor pentru a determina un număr mare de instituții care pregătesc profesori, să adopte această metodă constituită pe baza exlpoatării cântecelor în procesul de predare/învățare a unei limbi străine.
Website	http://www.languagesbysongs.eu/page-01-rom.htm

Scanned with OKEN Scanner

Titlul proiectului	**TOOL TIPLS** - Tool to improve transparency of professional foreign language skills
Linia de finanțare	LLP-LDV-TOI-2009-LT-0042
Nr. ref.	Leonardo Da Vinci – Transfer of Innovation
Scopul proiectului	Scopul proiectului este acela de a dezvolta un instrument pentru îmbunătățirea transparenței competențelor profesionale de limba engleză (ca lingua franca), în cadrul grupurilor țintă selectate din sectorul industriei serviciilor de turism şi alimentație publică. Acest lucru va asigura pe viitor nivele relevante privind competențele de limbi străine, precum şi evaluarea acestora, la persoanele angajate sau care caută un loc de muncă în acest domeniu.
Grupul țintă	elevi, profesori de limbi
Descrierea succintă a proiectului	Pilotare online cu elevii pentru evaluarea instrumentelor create în vederea dezvoltării competențelor lingvistice specifice domeniului ospitalier.
Website	http://www.tool-tipls.eu/?file=1

Scanned with OKEN Scanner

Titlul proiectului	**LeTS Go**
Linia de finanțare	**LLP-LDV-TOI-09-IT-0503**
Nr. ref.	Leonardo Da Vinci – Transfer of Innovation
Grupul țintă	profesori şi formatori de limbi străine
Descrierea succintă a proiectului	Curs online axat pe criteriile şi instrumentele de selecție a materialelor de predare care exploatează potențialul industriei ICT; Curs online privind utilizarea produselor de e-learning pentru a înlocui sau a completa metodele tradiționale de predare; Cursuri online pentru dezvoltarea materialelor de predare folosind noile tehnologii.
Website	http://letsgo.pixel-online.org/info/project.php

Scanned with OKEN Scanner

Titlul proiectului	**LRE** - Language Rich Europe
Linia de finanțare	511780-LLP-1-2010-1-UK-KA2-KA2NW
Nr. ref.	Life Long Learning Programme - Key Activity 2 Languages (Multilateral Networks)
Grupul țintă	profesori de limbi, specialişti în domeniul educației
Descrierea succintă a proiectului	Activități de cercetare care au avut ca rezultat un instrument de măsurare inovativ şi interactiv care ajută la vizualizarea rolului şi suportului oferit plurilingvismului în cadrul instituțiilor țărilor Europene şi evidențiază în acelaşi timp şi cazurile de bună practică.
Website	Link inactiv

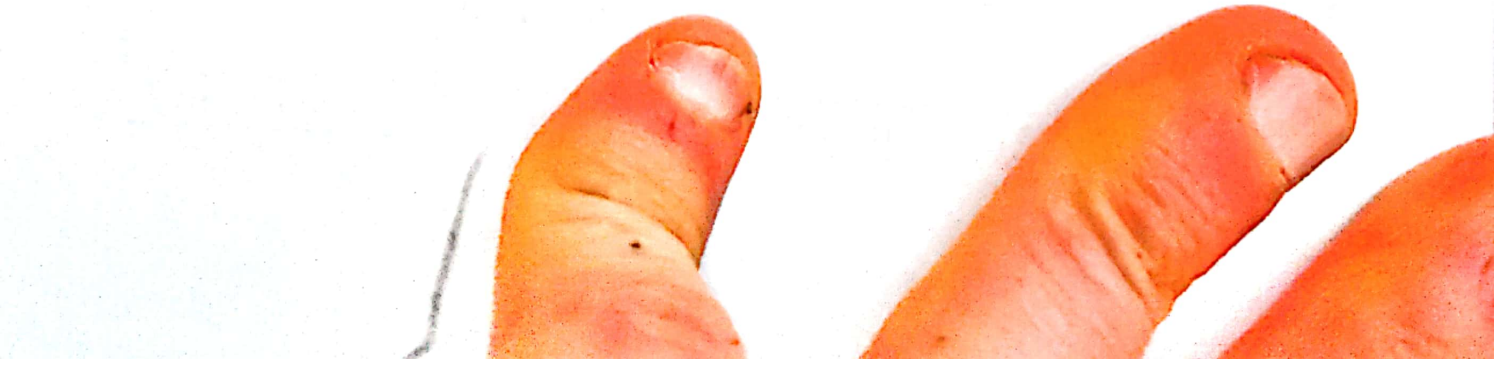

Scanned with OKEN Scanner

Titlul proiectului	**ESEDI** - Escenario Europeo De Idiomas
Linia de finanțare	511451-LLP-1-2010-1-ES-KA2-KA2MP
Nr. ref.	Life Long Learning Programme - Key Activity 2 LANGUAGES (Multilateral Projects)
Descrierea succintă a proiectului	Curs de formare pentru profesorii de limbi privind utilizarea tehnicilor de teatru pentru învățarea limbilor străine; Crearea unei piese de teatru multilingvă, bazată pe Cadrul European Comun de Referință pentru Limbi Străine.
Website	Link inactiv

Scanned with OKEN Scanner

Titlul proiectului	**ISPY** - Online Networking Platform for Language learning
Linia de finanțare	511558-LLP-1-2010-1-UK-KA2-KA2MP
Nr. ref.	Life Long Learning Programme - Key Activity 2 LANGUAGES (Multilateral Projects)
Grupul țintă	profesori de limbi, elevi, specialişti în domeniul educației
Descrierea succintă a proiectului	Proiectul ISPY este un proiect multilateral având ca linie de finanțare linia KA2 LANGUAGES , sprijinit financiar de programul de învățare pe tot parcursul vieții. Proiectul are ca obiectiv principal dezvoltarea unei noi platforme online pentru a sprijini tinerii din toată Europa în învățarea unei limbi străine. Platforma a fost dezvoltată de către Universitatea din Wolverhampton (UK) în colaborare cu instituții din alte 5 state din Europa. Platforma permite interacțiunea dintre persoane din diferitele țări ale proiectului care să lucreze împreună pentru a învăța o nouă limbă prin activități şi provocări care implică rezolvarea de probleme. Astfel, cei care doresc să învețe o limbă străină îşi dezvoltă abilități generale şi vocaționale în situații formale şi informale. Platforma care implică o comunicare online sincron este adresată elevilor de liceu sau celor din programele de formare şi pre-vocaționale, care sunt invitați să acceseze

Scanned with OKEN Scanner

	platforma împreună cu profesorii şi formatorii lor. De asemenea, vor fi dezvoltate instrucțiuni în vederea sprijinirii procesului de formare a profesorilor. Echipa proiectului consideră că procesul de învățare a unei limbi trebuie să fie interactiv, plăcut şi să aibă loc într-un mediu virtual care încurajează cursanții să comunice cu colegi din toată Europa. Acest proiect inovativ doreşte să aibă un impact pozitiv asupra dezvoltării competențelor lingvistice şi interculturale, având ca scop îmbunătățirea dialogului intercultural în Europa şi consolidarea cunoştințelor lingvistice necesare la locul de muncă. Tema proiectului este o poveste de spionaj, iar cursanții se loghează şi parcurg o serie de 10 module. Modulele pot fi accesate în oricare dintre limbile proiectului, cursanții putând alege limba pe care o consideră țintă. Fiecare modul conține o serie de activități precum poveşti bazate pe imagini, web-quest-uri, chestionare, audiție şi alte activități care vor implica colaborarea printr-un forum moderat la nivel central. După parcurgerea modulelor, cursanții sunt declarați „spioni" calificați! Fiecare țară poate să adauge activități adiționale pentru actualizarea conținutului, acestea sunt considerate noi misiuni pentru noii „spioni" calificați.
Website	http://www.ispy-project.com/index.php/ro/despre-ispy

Scanned with OKEN Scanner

Titlul proiectului	**INTEGRA** -Migrants' Integrating Kit - Basic Language for Dealing with Financial Matters
Linia de finanțare	510258-LLP-1-2010-1-LTGRUNDTVIG-GMP
Nr. ref.	Life Long Learning Programme - Grundtvig Multilateral Projects
Scopul proiectului	Ideea a fost de a lucra împreună cu partenerii sociali, cum ar fi comunități de imigranți şi instituții financiare, pentru a crea o rețea europeană care să aducă împreună instituții relevante cu scopul de a sprijini imigranții din țările partenere facilitând integrarea acestora în societate. Beneficiarilor le sunt oferite oportunități de dezvoltare a competențelor lingvistice specifice pentru domeniul financiar dar şi resurse pentru o mai bună cunoaştere a culturii locale.
Grupul țintă	• Imigranți către statele membre UE care au aderat înainte de 2004 • Imigranți din cadrul noilor state membre UE – noile comunități de imigranți ce împărtăşesc noi tradiții • Imigranți din afara UE – vechi comunități de imigranți ce împărtăşesc tradiții vechi • Imigranți către statele membre UE care au aderat după 2004 • Persoane ce provin din noile state membre UE care au emigrat către alte state UE • Instituții financiare • Instituții de educație (formatori şi experți financiari implicați în traininguri)

Scanned with OKEN Scanner

	• Alte organizații suport pentru comunitățile de imigranți
Descrierea succintă a proiectului	Analiza nevoilor imigranților privind necesitatea dobândirii cunoștințelor lingvistice specifice pentru domeniul financiar, a terminologiilor și documentațiilor financiare, precum și particularitățile sistemelor financiare din țările partenere în scopul de a îndeplini nevoile lor de zi cu zi. Compararea bunelor practici folosite pentru introducerea competențelor de limbă specifice pentru domeniul financiar și a terminologiei privind operațiunile financiare de bază, în statele membre din UE (membri înainte de 2004) și în noile state membre UE (care au aderat în 2004 și mai târziu). Colectarea de materiale pentru dezvoltarea unui pachet de instrumente esențial pentru imigranți. Organizarea de traininguri de către profesioniști în predarea limbilor și de către experți financiari, pentru reprezentanți ai comunităților de imigranți, cu scopul de a multiplica la rândul lor dezvoltarea competențelor lingvistice specifice pentru domeniul financiar către beneficiarii finali ai proiectului – imigranți din toate țările partenere. Implicarea directă a partenerilor sociali în colectarea de materiale pentru dezvoltarea unui portal web activ. Obiective generale *Îmbunătățirea:* • Competențelor lingvistice, în special cele legate de domeniul financiar, pentru

Scanned with OKEN Scanner

	imigranții care locuiesc în țările partenere în proiect; • Potențialului de mobilitate a imigranților pe piața muncii din UE; • Învățării interculturale şi dezvoltarea empatiei în comunitățile de imigranți pentru o comunicare internațională în diferite țări; • Gradului de încredere în propria persoană în rândul imigranților; • Capacității de a trece peste frontierele personale şi culturale.
Website	http://www.integra-project.eu/

Scanned with OKEN Scanner

Titlul proiectului	**BILFAM** - Let's Become a Bilingual Family!
Linia de finanțare	511515-LLP-1-2010-1-IT-KA2-KA2MP
Nr. ref.	Life Long Learning Programme – Key Activity 2 LANGUAGES (Multilateral Projects)
Scopul proiectului	125 de familii din 5 țări europene vor intra în aventura învățării unei limbi străine cu **dinocrocii** Hocus şi Lotus, pe baza unui model de predare şi învățare creat de **profesorul Traute Taeschner** de la universitatea „Sapienza" din Roma. Acest proiect de cercetare, finanțat cu sprijin din partea Comisiei Europene în cadrul Programului de Învățare pe tot Parcursul Vieții a început la 1 decembrie 2010 şi a durat doi ani. Toate familiile participante au avut la dispoziție un tutor, un ghid, materiale şi activități care au putut fi folosite împreună prin intermediul acestui site. Această cercetare investighează modul în care familiile au răspuns acestei noi experiențe şi cât de mult au învățat copiii şi părinții. Rezultatele au fost prezentate în cadrul unui eveniment final în fiecare țară participantă la proiect şi au fost diseminate şi în alte țări europene.
Grupul țintă	părinți, copii
Descrierea succintă a proiectului	Învățarea unei limbi străine în familie prin parcurgerea unui format narativ interactiv.
Website	http://www.bilfam.eu/index.php?main=content/romanian/default_page.php&menu=1

Scanned with OKEN Scanner

Titlu proiectului	**APLANET** - Autonomous 'Personal Learning Networks' for Language Teachers
Linia de finanțare	511460-LLP-1-2010-1-TR-KA2-KA2MP
Nr. ref.	Life Long Learning Programme - Key Activity 2 LANGUAGES (Multilateral Projects)
Scopul proiectului	Proiectul „Rețele personale de învățare" autonome pentru profesorii de limbi străine (Autonomous „Personal Learning Networks" for Language Teachers) (aPLaNet) este un proiect co-finanțat de Uniunea Europeană care îi ajută pe profesorii de limbi străine care încă nu utilizează rețele sociale să înțeleagă: Ce sunt rețelele sociale pentru profesorii de limbi străine? De ce ar trebui să le folosească? Cum se pot implica şi să-şi păstreze în acelaşi timp securitatea pe internet? Proiectul arată cum să devii membru şi cum să foloseşti o rețea personală de învățare pe internet (Personal Learning Network (PLN)) folosind rețele sociale ca Facebook, Twitter, Ning etc.
Grupul țintă	În grupul țintă intră toți actorii din procesul de învățare-predare a limbilor străine, de la învățarea la vârste fragede la educația adulților, de la A1 la C2 (conform CECRL). Aici sunt incluşi profesori, manageri, dezvoltatori de curriculum, editori etc. Proiectul poate fi folosit de profesori indiferent de limba străină pe care o predau.

Scanned with OKEN Scanner

Descrierea succintă a proiectului	Proiectul aPLaNet, co-finanțat de Uniunea Europeană, le arată profesorilor de limbi străine cum să utilizeze rețelele sociale pentru îmbunătățirea dezvoltării profesionale.
Website	http://www.aplanet-project.eu /

Scanned with OKEN Scanner

Titlul proiectului	**Going Places** with Languages in Europe
Linia de finanțare	2011-1-GB2-LEO05-05450
Nr. ref.	Leonardo Da Vinci Transfer of Innovation
Scopul proiectului	**Proiectul *Going places*** dorește să abordeze prioritățile europene și naționale, care sprijină dezvoltarea calității și interesului față de sistemele de formare și educație vocațională, prin abordarea nevoilor de formare ale profesorilor/ formatorilor, mai exact, prin dezvoltarea de competențe și abilități în educația și formarea profesională (VET) și educația și formarea profesională inițială (IVET) . **Parteneri:** - Universitatea din Wolverhampton, UK - VHS Cham, DE - Institutul pentru Dezvoltarea Resurselor Umane, PL - Fundația EuroEd, RO Resursele de învățare disponibile pe DVD se focalizează pe dezvoltarea competențelor lingvistice vocaționale transferabile necesare în domenii precum afaceri, comerț, turism și servicii cu publicul.
Grupul țintă	- școli; - profesori de limbi străine/ formatori în învățământul secundar;

Scanned with OKEN Scanner

	- elevi, studenți; - factori de decizie în domeniile educației şi al muncii; - instituții de învățământ; - alte părți interesate.
Descrierea succintă a proiectului	Cursanții sunt introduşi în aventura unui tânăr la primul său loc de muncă, ajutându-l pe acesta să îndeplinească o serie de sarcini, cum ar fi: rezervări pentru o deplasare de afaceri în altă țară, interacțiune cu cetățeni străini, oferirea de indicații şi soluționarea unor provocări. Produsul final este disponibil pe DVD şi urmăreşte să dezvolte deprinderile vocaționale în ceea ce priveşte limbile străine, cum ar fi: germana, franceza şi spaniola. Sunt puse la dispoziţieşi materiale suport pentru învățarea de tip CLIL în învățământul vocațional. Pe parcursul proiectului noua resursă dezvoltată a fost pilotată cu trei grupuri diferite de profesori/ traineri.
Website	http://www.going-places.eu/index.php?id=home&L=3

Scanned with OKEN Scanner

Titlul proiectului	**GLOTTODRAMA**
Linia de finanțare	2012-1-IT1-LEO05-02861
Nr. ref.	Transfer Of Innovation
Scopul proiectului	Principalul scop al proiectului este să stimuleze motivația celor ce învață o limbă străină prin activități atractive şi interesante. Sala de curs se transformă într-o companie de teatru în care toți participanții au un obiectiv comun, ceea ce accentuează sentimentul apartenenței la un grup. Comunicarea decurge natural, spontan bazându-se pe soluții verbale şi non verbale; nu e doar un schimb de informații ci parte a integrării sociale; e negociere urmărind un scop precis. Nu e neglijat nici aspectul cultural: înțelegerea unui text înseamnă cultura în acțiune, percepută atât în mod explicit cât şi implicit.
Grupul țintă	Studenți străini din anii 2 şi 3 din cadrul Universității de Medicină şi Farmacie „Grigore T. Popa", Iaşi care studiază în limbile română sau engleză.
Descrierea succintă a proiectului	Proiectul Glottodrama şi-a propus predarea limbilor străine prin integrarea abordării comunicative alături de tehnicile de teatru. Glottodrama este rezultatul a 3 proiecte Europene demarate din 2008 prin programul de învățare pe tot parcursul vieții, al Comisiei Europene. Metoda Glottodrama a fost inițial stabilită şi testată în Italia prin proiectul multilateral

Scanned with OKEN Scanner

	''Glottodrama'' (2008/2009), având ca limbă țintă italiana, fiind apoi extinsă prin proiectul de diseminare ''GLO-DISS'' (2009-2010) către 8 parteneri din țări diferite. Apoi metoda a fost abordată în predarea a nouă limbi europene, prin proiectul multilateral Leonardo Da Vinci ''GLO-TOI'' (2012-2014) (nr.2012-1-IT1-LEO05-02861).
Website	http://www.glottodrama.ro/p/despre-proiect.html

Scanned with OKEN Scanner

Titlul proiectului	**Lingua@netWK** - Lingu@network
Linia de finanțare	530964-LLP-2012-ES-KA2-KA2MP
Nr. ref.	Life Long Learning Programme - Key Activity 2 LANGUAGES
Scopul proiectului	Obiectivul general al Lingu@net este promovarea învățării limbilor străine prin intermediul unui centru virtual de predare şi învățare a limbilor străine cu resurse multilingve. Acesta oferă, de asemenea, consiliere cu privire la învățarea limbilor străine şi acces la instrumente de auto-evaluare şi forumuri de discuții. Este o platformă unde calitatea este asigurată, oferind acces la peste 5000 de resurse on-line în mai multe limbi, cu o interfață de căutare în peste 30 de limbi - toate limbile oficiale ale UE, unele limbi regionale şi principalele limbi ale lumii, cum ar fi chineza, araba şi hindusa.
Grupul țintă	profesori, profesionişti din domeniul lingvistic, coordonatori de proiecte
Descrierea succintă a proiectului	Lingu@net World Wide este centru de resurse multilingve on-line pentru învățarea limbilor străine. În 2013-14, proiectul Lingu@network, finanțat prin Programul de învățare pe tot parcursul vieții al Comisiei Europene, a transformat Linguanet World Wide într-un website dinamic şi interactiv, unde utilizatorii pot participa în mod activ, contribuind cu resurse proprii şi creând comunități pentru a face schimb de idei şi

Scanned with OKEN Scanner

	experiențe cu privire la predarea limbilor străine sau anumite zone ale pedagogiei lingvistice. Activitățile Lingu@network sunt puse în practică de către un consorțiu de mai mult de 30 de parteneri condus de Compania de Limbi - Marea Britanie si Universitatea Politehnica din Madrid, Spania.
Website	http://www.linguanet-worldwide.org/lnetrest/#/about

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINS

1. Introducere - descrierea cadrului general şi a limitelor problematicii plurilingvismului 5

2. Elemente teoretice de lingvistică şi lingvistică aplicată relevante pentru problematica plurilingvismului 7

3. Elemente de istorie şi geografie a limbilor – multiligvism şi plurilingvism 15

4. Promovarea plurilingvismului prin instrumente legislative 24

a. Introducere 24

b. Legislație şi instituții europene 33

5. Promovarea plurilingvismului prin demersuri, structuri administrative dedicate şi documente formatoare 41

a. Cadrul European Comun de Referință pentru Limbi şi Portofoliul European al Limbilor 41

b. Observatorul European al Plurilingvismului 52

c. Centrul European de Limbi Moderne de la Graz 56

d. Alte inițiative 56

6. Filosofia Uniunii Europene relativă la plurilingvism 58

7. Didactica limbilor şi a plurilingvismului 62

a. Educația plurilingvă 62

b. Cercetări în didactica limbilor şi a plurilingvismului 66

8. Competența de comunicare plurilingvă 68

9. Practici domeniale ale plurilingvismului 80
a. Introducere 80
c. Domeniul socio-economic 93
d. Domeniul ştiinţei şi cercetării 115
e. Domeniul tehnologiei informatice 156
f. Domeniul diplomaţiei şi al diplomaţiei culturale 157
g. Domeniul juridic 165

10. Plurilingvismul în actualitate: caracteristici şi implicaţii 168

11. Concluzii şi perspective 178

Bibliografie 181

Abrevieri 207

Anexă – Exemple. Descrierea succintă a câtorva proiecte lingvistice cu implicaţii plurilingve 209

Scanned with OKEN Scanner